

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

*Кафедра міжнародних відносин
і політичного менеджменту*

Ейсмонт Євгеній Сергійович

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему

“Місце України на міжнародних аграрних ринках”

Спеціальність: 292 “Міжнародні економічні відносини”

Допускається до захисту
Протокол № _____
від _____
завідувач кафедри
міжнародних відносин
і політичного
менеджменту

Науковий керівник:
д.н.держ.упр, доц. Ксендзук В.В.

(підпис)

Рецензент:
д.н. держ.упр., доц.
В.Ф. Загурська-Антонюк

(підпис)

**Житомир
2023**

Я, Ейсмонт Євгеній Сергійович, цим засвідчую, що представлена до захисту бакалаврська робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджений про те, що буду недопущений до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлений його відповідно до чинного законодавства України.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ	7
МІЖНАРОДНИХ АГРАРНИХ РИНКІВ	
1.1 Аграрний сектор як складова національної економіки.	7
1.2. Міжнародні аграрні ринки: поняття та особливості їх розвитку.	12
1.3. Регулювання функціонування міжнародних аграрних ринків.	24
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ	36
АГРАРНИХ РИНКІВ ТА ПРИСУТНОСТІ НА НИХ УКРАЇНИ	
2.1. Аналіз продуктового лідерства світової торгівлі продовольством.	36
2.2. Стан та розвиток аграрного сектору України її торгівлі на міжнародних аграрних ринках	44
2.3. Міжнародна співпраця України щодо експорту української аграрної продукції	58
Висновки до розділу 2	67
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	70
УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНИХ АГРАРНИХ РИНКАХ	
3.1. Аналіз потенціалу розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних аграрних ринках.	70
3.2. Євроінтеграційні реформи для розширення присутності України на міжнародних аграрних ринках.	78
Висновки до розділу 3	89
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ	107

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сільськогосподарські ринки відіграють вирішальну роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. Розуміння функціонування та розвитку міжнародних сільськогосподарських ринків має важливе значення для забезпечення наявності та доступності продуктів харчування для людей у всьому світі.

Дослідження теоретичних засад функціонування міжнародних аграрних ринків, стану та тенденцій розвитку цих ринків, присутності на них України є актуальним з кількох причин. Перш за все, розуміння основних теорій міжнародних сільськогосподарських ринків має вирішальне значення для аналізу та прогнозування поведінки ринку, а також для прийняття обґрунтованих рішень щодо участі на ринку.

Розвиток сільськогосподарської промисловості в Україні та інших країнах залежить від функціонування та зростання міжнародних ринків сільськогосподарської продукції. Розуміння поточного стану та тенденцій розвитку цих ринків має важливе значення для формулювання ефективних стратегій розвитку аграрного сектору. Присутність України на міжнародних сільськогосподарських ринках має велике значення, оскільки це безпосередньо впливає на економічне зростання та розвиток країни. Вивчаючи тенденції та динаміку міжнародних аграрних ринків, можна визначити можливості для збільшення присутності та конкурентоспроможності України на цих ринках.

Загалом вивчення теоретичних основ міжнародних аграрних ринків, стану та тенденцій розвитку цих ринків, присутності на них України є актуальним для розуміння динаміки світового виробництва та споживання продуктів харчування та прийняття обґрунтованих рішень щодо розвитку аграрної промисловості в Україні та інших країнах.

Огляд наукових досліджень та публікацій. Проблеми функціонування аграрного сектору України та міжнародних аграрних ринків досліджували такі

вчені, як: К.О. Утенкова [46], О. В. Ходаківська, М. І. Пугачов, Н. І. Патики [5], І.Д. Білокінна [3], А.М. Каменична [19], О.О. Лемішко [23], Ю.В. Лопатинська [26], Ю.М. Лопатинський, В.І. Кифяк [37], А.М. Михайлов [27], В.В. Русанюк [38], С.А. Сегеда [20; 39], М. Ю. Коденська, [20], Ю. О. Нестерчук [41, 43, 44], І.П. Хомин [48] та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та практичних аспектів функціонування та розвитку міжнародних аграрних ринків і участі України на них. Це дослідження має на меті забезпечити комплексний аналіз ключових факторів, які впливають на функціонування міжнародних ринків аграрної продукції та зростання та розвиток сільськогосподарської галузі.

Для досягнення мети, що поставлена у роботі, нами визначено для дослідження ряд завдань:

- описати значення аграрного сектору як складової національної економіки;
- розкрити поняття та особливості розвитку міжнародних аграрних ринків;
- дослідити стан та особливості законодавства в сфері регулювання міжнародних аграрних відносин;
- проаналізувати продуктове лідерство у світовій торгівлі продовольством;
- описати стан та розвиток торгівлі України на міжнародних аграрних ринках;
- оцінити міжнародну співпрацю України щодо експорту української аграрної продукції;
- проаналізувати потенціал розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних аграрних ринках;
- сформулювати рекомендації щодо євроінтеграційних реформ для розширення присутності України на міжнародних аграрних ринках.

Об’єктом дослідження є міжнародні аграрні відносини.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти функціонування та розвитку міжнародних аграрних ринків та участі України на них.

Інформаційна база дослідження. Для збору даних та інформації для цього дослідження були використані кілька груп джерел інформації, які включають: 1) академічні журнали та наукові статті, що надають вичерпний огляд поточного стану функціонування міжнародних аграрних ринків, поглиблений аналіз ключових концепцій і теорій; 2) національні урядові звіти та статистика для отримання інформації про стан участі України на міжнародних аграрних ринках, ринкові тенденції, рівні виробництва, статистику торгівлі та інші ключові показники; 3) міжнародні галузеві звіти та публікації міжнародних організацій для отримання інформації про функціонування міжнародних аграрних ринків, а також про стан і тенденції розвитку цих ринків. Крім того, було використано онлайн-бази даних і платформи, такі як FAOSTAT, Світовий банк та інші, що надають дані та інформацію про міжнародні аграрні відносини.

Структура роботи сформована відповідно до мети та поставлених завдань дослідження, а також стану розвитку даної проблематики. Робота складається із вступу, трьох теоретико-практичних розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ АГРАРНИХ РИНКІВ

1.1 Аграрний сектор як складова національної економіки

Аграрні суспільства — це культури, основною економікою яких є сільське господарство. «Аграрний» означає пов'язаний із землею. Насправді аграрний можна використовувати як синонім обробітку землі. Більш сучасний спосіб позначення аграризму — фермерство. Аграрний походить від латинського «agrarius», що означає «земля». Обробіток землі, тобто сільське господарство охоплює як вирощування сільськогосподарських культур, так і розведення худоби. включає як розведення худоби, так і вирощування зернових культур.

Перші аграрні суспільства виникли трохи більше ніж за 3000 років до нашої ери. Промислова революція змінила спосіб функціонування аграрних суспільств. З'явилося багато різних і нових способів ведення сільського господарства завдяки промисловій революції, яка підвищила продуктивність. Натуральне господарство — це аграрне суспільство, що виробляє лише стільки зернових культур і худоби, скільки потрібно для виживання. У натуральному господарстві рідко буває надлишок. Крім того, багато людей переїхали на роботу на фабрики та підприємства, коли почалася промислова революція.

Для того, щоб аграрна економіка добре працювала, має бути достатньо природних факторів. Достатні фактори можуть включати кількість доступного сонячного світла, дощу та будь-які стратегії для покращення врожаю чи виробництва нових тварин під час сезону розмноження. Крім того, щоб аграрна культура функціонувала, люди в суспільстві повинні мати можливість ефективно розподіляти ресурси, наприклад, витратити відповідну кількість часу на посіви та худобу, щоб забезпечити успіх аграрної спільноти.

Аграрний сектор є системоутворюючим для економіки багатьох країн світу, переважно тих, що розвиваються, гарантує забезпечення продовольчої безпеки держави, формує підґрунтя для розвитку сільських територій, впливає на екологічну та енергетичну безпеку, стимулює розвиток інших галузей економіки тощо.

Сучасних аграрних суспільств небагато. Ліберія, Сомалі та Гвінея-Бісау до цього часу є країнами, які все ще мають аграрні суспільства як свою основну економіку (табл. 1.1, Додаток А).

Таблиця 1.1. Країни, що мають найбільшу частку сільського господарства у ВВП (понад 30%)

<i>Країна</i>	<i>Сільське господарство</i>	<i>Промисловість</i>	<i>Послуги</i>
Сьєрра-Леоне	60,70%	6,50%	32,90%
Сомалі	60,20%	7,40%	32,50%
Чад	52,30%	14,70%	33,10%
Гвінея-Бісау	50%	13,10%	36,90%
Коморські острови	47,70%	11,80%	40,50%
Центральноафриканська Республіка	43,20%	16%	40,80%
Малі	41,80%	18,10%	40,50%
Нігер	41,60%	19,50%	38,70%
Фолклендські острови	41%	20,60%	38,40%
Судан	39,60%	2,60%	57,80%
Бурунді	39,50%	16,40%	44,20%
Ефіопія	34,80%	21,60%	43,60%
Кенія	34,50%	17,80%	47,50%
Соломонові острови	34,30%	7,60%	58,10%
Ліберія	34%	13,80%	52,20%
Буркіна-Фасо	31%	23,90%	44,90%
Руанда	30,90%	17,60%	51,50%
...			
<i>Україна</i>	<i>12,20%</i>	<i>28,60%</i>	<i>60%</i>
...			

Джерело: складено на основі Додатка А

Тож, сільське господарство є фундаментальним для економіки країн, що розвиваються. Сільське господарство також має вирішальне значення для економічного зростання: на його частку припадає 4% світового ВВП, а в деяких країнах, що найменш розвиваються, воно може становити понад 25% ВВП. Але зростання сільського господарства, зменшення бідності та продовольча безпека

знаходяться під загрозою: численні потрясіння – від збоїв, пов'язаних з COVID-19, до екстремальних погодних умов, шкідників і конфліктів – впливають на продовольчі системи, що призводить до зростання цін на продукти харчування та зростання голоду. Війна в Україні спровокувала глобальну продовольчу кризу, яка заганає мільйони людей у крайню бідність.

Прискорення зміни клімату може ще більше знизити врожайність сільськогосподарських культур, особливо в регіонах світу з найбільшою нестачею продовольства. Сільське господарство, лісове господарство та зміни у землекористуванні спричиняють близько 25% викидів парникових газів. Пом'якшення наслідків у сільськогосподарському секторі є частиною вирішення проблеми зміни клімату.

Поточні системи харчування також загрожують здоров'ю людей і планети та створюють нестійкий рівень забруднення та відходів. Третина їжі, виробленої в усьому світі, або втрачається, або викидається. Вирішення проблеми втрат і харчових відходів має вирішальне значення для підвищення продовольчої та харчової безпеки, а також для досягнення кліматичних цілей і зменшення навантаження на навколишнє середовище.

Ризики, пов'язані з неправильним харчуванням, також є основною причиною смерті в усьому світі. Мільйони людей або недостатньо їдять, або вживають неправильну їжу, що призводить до подвійного тягаря недоїдання, яке може призвести до хвороб і криз здоров'я. У звіті Світового Банку за 2021 рік встановлено, що у 2020 році голодували від 720 до 811 мільйонів людей, тобто понад 10% населення світу. Відсутність продовольчої безпеки може погіршити якість дієти та збільшити ризик різних форм недоїдання, що потенційно може призвести до недоїдання, а також до надмірної ваги та ожиріння. Приблизно 3 мільярди людей у світі не можуть дозволити собі здорове харчування.

Сільське господарство – це економічний сектор, у якому зайнято найбільше людей у світі, а також основне джерело їжі та доходу для багатьох людей, які живуть у бідності. Таким чином, інвестування в сільське господарство є не лише однією з найефективніших стратегій для покращення продовольчої безпеки та

сприяння стійкості, воно також є важливим для економічного розвитку багатьох країн. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), понад 70% світових потреб у продовольстві задовольняються дрібними фермерами [57]. Політика, розроблена для сприяння розвитку агробізнесу та стійких харчових ланцюжків створення вартості, відіграє вирішальну роль у досягненні Цілей стійкого розвитку. Такі Цілі є універсальним заклик до вжиття заходів для подолання бідності, захисту планети та забезпечення миру та процвітання для всіх людей. ООН розробило в цьому контексті спеціальну ініціативу [59] та закликає бізнес взяти участь у державно-приватних альянсах та об'єднати зусилля, об'єднавши свої зусилля за цією ініціативою. Тому дуже важливо, щоб сільськогосподарський сектор, уряди та громадянське суспільство сприяли інклюзивним та ефективним продовольчим системам, які об'єднують працівників ферм і компанії в ланцюги створення вартості харчових продуктів.

Фінансування агробізнесу може збільшити додану вартість сировини, зміцнити місцеву сільську економіку, продовольчу безпеку та харчування, а також покращити якість життя в багатьох домівках, які знаходяться під загрозою ізоляції та вразливості. Політика, стимули та регуляторні рамки, які захищають і сприяють агропромисловості, довели свою ефективність у виведенні сільського населення з бідності в багатьох країнах.

Звернемо увагу і на те, що аграрне виробництво є частиною концепції «зеленого зростання». Зелене зростання – це прагнення до економічного зростання та розвитку, запобігаючи погіршенню навколишнього середовища, втраті біорізноманіття та нераціональному використанню природних ресурсів. Мета полягає в тому, щоб максимізувати шанси використання чистіших джерел зростання, що призведе до більш екологічно стійкої моделі зростання.

Проте, сільське господарство стикається зі значними проблемами в реалізації стратегії зеленого зростання. Очікуване зростання попиту на продовольство та сільськогосподарську сировину через зростання населення світу та доходів пред'являють значні вимоги до дефіцитних природних ресурсів, зокрема землі та води, які використовуються в цьому секторі. Хоча очікується, що

сільське господарство не сприятиме створенню нових робочих місць у країнах ОЕСР через відносно невеликий внесок, який цей сектор робить у загальну зайнятість. Однак, використання в ньому закуплених факторів виробництва та постачання продуктів харчування та сировини в інші сектори є значними для зайнятості та загальної економічної діяльності (рис. 1.1).

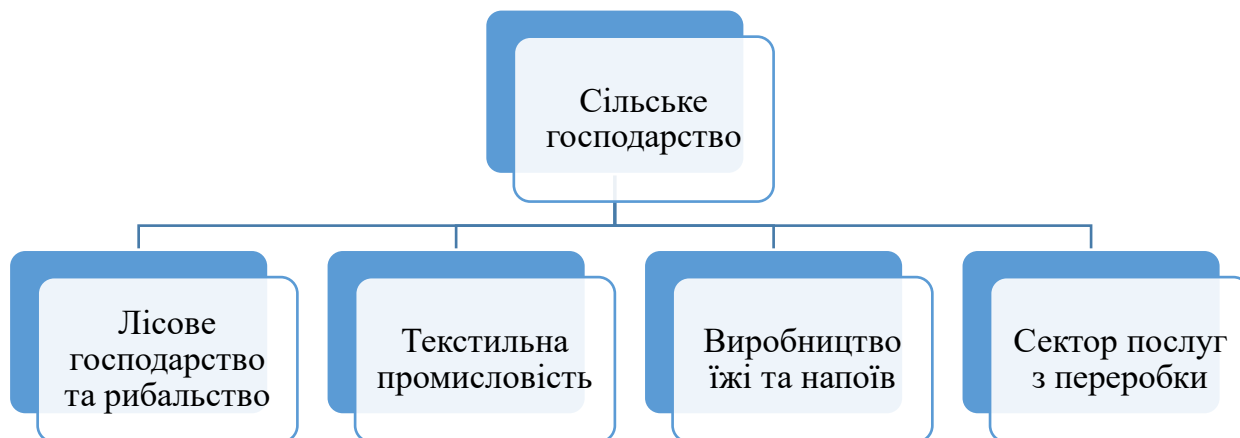

Рис. 1.1. Вплив сільського господарства на джерела створення ВВП

Джерело: складено автором

Сільське господарство й надалі залишатиметься значним джерелом зайнятості та доходів у багатьох країнах, що не входять до ОЕСР, і відіграватиме важливу роль у їх майбутньому економічному розвитку.

Зростання продуктивності в сільському господарстві відіграло велику роль в економічному зростанні в країнах ОЕСР. Темпи зростання загальної факторної продуктивності в сільському господарстві перевищили темпи зростання в багатьох інших секторах.

Робоча сила, звільнена від сільськогосподарської діяльності, сприяла економічному розвитку та зростанню зайнятості в цих секторах. Урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин значно зросли, а реальні ціни на продовольство знизилися. Частка споживчих витрат на їжу впала, і це збільшило наявний дохід, доступний для придбання інших товарів і послуг. Якщо зростання продуктивності у світовому сільському господарстві не підтримується в умовах зростаючого світового попиту, реальні ціни та частка витрат, спрямованих

на продукти харчування, ймовірно, збільшаться, тим самим впливаючи на зростання та створення робочих місць в решті світової економіки.

Порівняно з багатьма іншими секторами, сільське господарство незвичайне тим, що воно може створювати як негативні, так і позитивні екологічні зовнішні ефекти та може сприяти постачанню суспільних благ. Очікуване значне зростання попиту на його продукцію може призвести до збільшення негативного внеску сільського господарства в глобальну якість навколишнього середовища, наприклад, втрати біорізноманіття через вирубку пасовищ і лісів, нестійкого тиску на дедалі дефіцитніші запаси води або збільшення води, забруднення агрохімікатами та відходами тваринництва.

Дані по країнах ОЕСР свідчать про деякі помірні покращення у зменшенні екологічної шкоди, пов'язаної із сільським господарством діяльності з початку 1990-х років, і було посилено наголос на зміцненні позитивного екологічного внеску сектора. Хоча більш високі температури та підвищена концентрація вуглекислого газу в атмосфері можуть збільшити середню врожайність деяких культур, імовірність того, що екстремальні кліматичні явища стануть більш поширеними, підвищує ймовірність більшої мінливості світового виробництва продуктів харчування та цін.

1.2. Міжнародні аграрні ринки: поняття та особливості їх розвитку

Зміни в економіці та макроекономічній політиці урядів впливають на ефективність аграрної економіки. Швидше економічне зростання підвищує доходи населення, а отже, і попит на продовольчі та інші товари та послуги. Зміна відсоткових ставок впливає на капітальні інвестиції, вартість землі та бізнес-процеси, тоді як інфляція впливає на реальні відсоткові ставки, а також на ціни на ресурси, товари та землю. Коливання валютного курсу мають важливий вплив на міжнародну конкурентоспроможність і торгові потоки.

Враховуючи зростаючу інтеграцію світової економіки, макроекономічна політика відіграє дедалі важливішу роль у визначенні ефективності сільськогосподарських секторів.

У 2021 році на сільськогосподарську політику та підтримку сектору продовжувала впливати триваюча пандемія, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2. Більшість країн зазнали повторних хвиль високого рівня зараження та подальших обмежень для населення та підприємств для стримування вірусу. Тим не менш, після уповільнення світової економіки в 2020 році світовий ВВП відновився, а безробіття знизилося в 2021 році, тоді як сільськогосподарський сектор продовжував демонструвати значну стійкість перед обличчям численних стресів. У той же час зростає занепокоєння, що зростання цін на сировинні товари може погіршити продовольчу безпеку в деяких регіонах і зупинити економічне відновлення. Зокрема, постійні або менші поставки, особливо природного газу, спричиняють жорсткість енергетичних ринків, які в іншому випадку відроджуються.

Зростання агресії Росії в Україні та широкомасштабне вторгнення російських військ проти України в лютому 2022 року загрожують додатковими та серйозними наслідками для економік загалом і для світового продовольчого ринку зокрема.

Умови на сільськогосподарських ринках знаходяться під сильним впливом макроекономічних факторів, таких як економічне зростання (вимірюється валовим внутрішнім продуктом, ВВП), яке стимулює попит на сільськогосподарську та харчову продукцію, а також ціни на сиру нафту та інші джерела енергії, що є основою багато факторів виробництва в сільському господарстві, таких як паливо, хімікати та добрива. Ціни на енергоносії також впливають на попит на зернові, цукрові та олійні культури через ринок біопалива, виробленого з цієї сировини.

Світовий ВВП, який скоротився більш ніж на 3% у 2020 році через пандемію COVID-19 і пов'язані з цим обмеження, відновився у 2021 році та зріс на 5,6%. На кінець 2021 року виробництво в більшості країн ОЕСР було

близьким або вищим за рівень до пандемії. У країнах ОЕСР зростання було особливо високим, на рівні від 9% до понад 15%, в Ірландії, Колумбії, Естонії, Коста-Ріці та Туреччині, але залишалося нижче 2% в Японії [71; 72]. По всій Євразії зростання було близьким до середнього показника по ОЕСР і становило 5,2%; однак це не компенсувало падіння економіки у 2020 році (-6,5%) [71; 72].

Відродження економік країн ОЕСР у 2021 році було пов'язане зі збільшенням попиту на робочу силу. В усьому регіоні ОЕСР безробіття, яке в умовах пандемії COVID-19 зросло до 7,1% у 2020 році, у 2021 році впало майже на один відсотковий пункт. Однак рівень безробіття на рівні 6,2% продовжував бути вищим, ніж у 2019 [66]. У багатьох країнах значні заходи державного втручання, запроваджені у 2020 році для пом'якшення негативного впливу пандемії на зайнятість, продовжувалися у 2021 році, включаючи, зокрема, публічно підтримувану скорочену роботу. Середня інфляція, яка знижувалася протягом кількох років і впала до 1,5% у 2020 році, зросла до 3,5% у 2021 році, зумовлена, серед інших факторів, зростанням цін на енергоносії та продукти харчування [76].

Зростання в країнах з економікою, що розвивається, також відновилося у 2021 році, хоча темп відновлення був різним. Індія відновилася найсильніше – 9,4% зростання після падіння на 7,2% у попередньому році. У Китаї і Аргентині відбулося зростання ВВП приблизно на 8%, що помірно вище, ніж темпи зростання Китаю до пандемії, але найвище зростання в Аргентині за десятиліття. Відновлення було більш скромним у Південній Африці, Бразилії та особливо в Індонезії, де зростання ледве перевищило 3%, що значно нижче темпів зростання до пандемії.

Ознаки відновлення світової економіки спостерігалися також у міжнародній торгівлі. У реальному вираженні світова торгівля зросла більш ніж на 9% порівняно з минулим роком після скорочення на 8,4% у 2020 році.

Детальніше динаміка вказаних даних представлена в Додатку Б.

Прискорення економічної активності в поєднанні зі зменшенням обмежень на особисту та ділову мобільність призвело до зростання цін на непродовольчі товари загалом і на енергоносії (і, як наслідок, добрива) зокрема. У середньому ціни на енергоносії у 2021 році були вдвічі вищими, ніж у 2020 році, після падіння на 30% між 2019 та 2020 роками. Зокрема, ціни на природний газ зросли на 263%, також через холодну європейську зиму та напруженість навколо «Північного потоку-2». У 2021 році ціни на нафту зросли на 64% порівняно з аналогічним періодом минулого року, тоді як ціни на вугілля також у середньому зросли більш ніж удвічі. Внаслідок подорожчання енергоносіїв ціни на добрива зросли майже на 80%. Широкомасштабна агресія Росії проти України та подальше посилення санкцій проти Росії призведуть до скорочення російського та українського експорту енергоресурсів і добрив і призведуть до подальшого зростання цін.

У 2021 році продукти харчування зросли менше, ніж енергоносії, але все одно значно. У 2021 році міжнародні ціни на продукти харчування були в середньому приблизно на 28% вищими, ніж у 2020 році, що є більшою річною зміною, ніж під час кризи цін на продукти харчування 2007-08 років. Підвищення цін відрізнялося для різних товарів, але загалом було скромніше на ринках худоби, ніж на сільськогосподарських культурах (рис. 1.2).

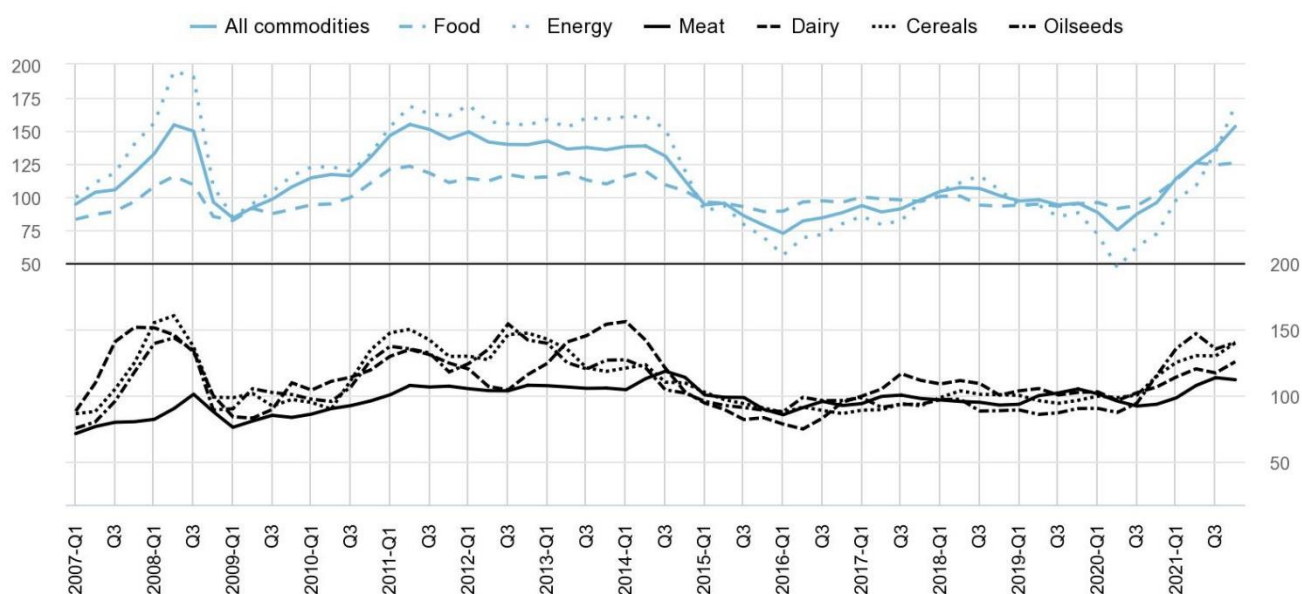

Рис. 1.2. Світові індекси цін на сировинні товари, 2007–2021 рр.

Примітка: верхня частина графіка відноситься до лівої шкали, а нижня частина графіка до правої шкали

Джерело: [60; 70]

Світове **виробництво м'яса** скоротилося в 2019 році і залишилося без змін у 2020 році, головним чином через вплив африканської чуми свиней (АЧС) на сектор виробництва свиней у Китаї. Світове виробництво м'яса зросло більш ніж на 4% у 2021 році, головним чином завдяки відновленню виробництва азійського свинячого м'яса, що доповнюється збільшенням ліквідації запасів у Китаї після падіння цін. Виробництво м'яса також зросло в більшості інших регіонів. Сильний імпорتنний попит підвищив світові ціни на м'ясо майже на 13% у річному обчисленні у 2021 році, хоча уповільнення імпорту Китаєм призвело до деякого помірною зниження цін із серпня 2021 року.

На світові **молочні ринки** вплинув високий імпорتنний попит, особливо з Азії, і часто обмежені експортні поставки з основних виробничих регіонів. Глобальне виробництво молока зросло в більшості регіонів, зокрема в Азії та Північній Америці, завдяки зростанню поголів'я великої рогатої худоби та підвищенню продуктивності ферм і надоїв молока. Однак менша кількість опадів і підвищення цін на зерно призвели до незначного скорочення виробництва в Південній Америці. Загалом світові ціни на молочну продукцію майже безперервно продовжили тенденцію до зростання, яка розпочалася в середині 2020 року. У середньому ціни на молочні продукти у 2021 році були на 17% вищими, ніж у 2020 році.

У 2021 році світові ціни **на рослинницьку продукцію** зросли ще сильніше. Ринки олійних культур, які вже підтримувалися сильним попитом на імпорт кормів з Китаю в 2020 році, зазнали додаткового тиску через відновлення попиту на рослинні олії та продовження зростання попиту на корми для макухи та шроту. Незважаючи на значне зростання виробництва олійних культур, запаси в основних країнах-експортерах скоротилися протягом 2020-21 рр. Як наслідок, середні ціни на насіння олійних культур у 2021 році були на 44%

вищими, ніж у 2020 році, на чолі з цінами на рослинні олії, які зросли майже на дві третини порівняно з попереднім роком.

У 2021 році світове *виробництво зернових* трохи зросло. Зростання виробництва грубого зерна, зокрема в Китаї, Україні та США, компенсувало зниження виробництва пшениці, особливо в Канаді та США. Менша кількість посух і повеней в Азії допомогла збільшити світове виробництво рису. У той час, як споживання зернових в основному зросло відповідно до зростання населення, використання кормів, особливо пшениці, зросло сильніше через збільшення виробництва худоби та розмірів стада та зростання цін на олійну муку. Нижче співвідношення запасів до використання та значне зростання імпорту китайської кукурудзи сприяло зростанню цін на зернові, які в середньому у 2021 році були на 27% вищими, ніж у 2020 році.

Відновлення виробництва, зокрема в ЄС та Таїланді у 2021 році, повернуло назад трирічний спад світового виробництва цукру. Незважаючи на таке збільшення, обсяги виробництва не задовольняли попиту, що було підкріплено відновленням економіки та яке зазнало особливо сильного зростання в Індії та Китаї. Зважаючи на продовження жорсткого ринку, світові ціни на цукор у 2021 році були в середньому на 37% вищими, ніж у 2020 році.

Загалом середні надходження сільськогосподарських підприємств (включно з бюджетними трансфертами від сільськогосподарської політики) у продовжували зростати з 2016 року та, за оцінками, у 2021 році були на 19% вищими, ніж у 2019 році. Це свідчить про те, що в середньому та частково завдяки швидкій політичній реакції пандемія COVID-19 не мала серйозних негативних наслідків для доходів фермерів у країнах.

Наступним шоком для сільськогосподарських ринків та ринків продовольства стала *війна Росії в Україні*. Розглянемо детальніше її вплив на міжнародні аграрні ринки.

24 лютого 2022 року російські війська розпочали широкомасштабну військову агресію проти України. За три дні до цього уряд Росії офіційно визнав незалежність і суверенітет так званих Луганської народної республіки та

Донецької народної республіки областей України. Широкомасштабна агресія Росії проти України продовжить впливати на пропозиції та ціни сільськогосподарської продукції. Проти Росії діють значні міжнародні санкції, що впливає на українську торговельну інфраструктуру та виробництво зернових та олійних культур. Також можливий глобальний дефіцит основних засобів виробництва, таких, як енергія та добрива. Хоча дані про зміни цін на сільськогосподарську продукцію з початку агресії залишаються неповними, світові ціни на сиру нафту підскочили більш ніж на 30% протягом десяти днів після великомасштабної агресії, перш ніж знизитися до більш помірному рівня.

Як наслідок, а також на основі попередніх заходів, запроваджених після російської анексії Криму, велика кількість країн, у тому числі США та ЄС, запровадили санкції, пов'язані з торгівлею (за винятком продуктів харчування та добрив) і поїздками до або з країни. Крім того, як прямий наслідок широкомасштабної агресії, суттєво постраждала торгова інфраструктура в Україні, зокрема, її чорноморські порти. Враховуючи розвиток конфлікту, наслідки для сільськогосподарського виробництва в Україні залишаються невизначеними. Росія оголосила про тимчасову заборону на експорт ключових сільськогосподарських продуктів, зокрема зернових і цукру, а також запровадила заборони на експорт і ліцензування деяких азотних добрив.

Росія та Україна є ключовими виробниками та експортерами ряду сільськогосподарських товарів, включаючи зернові та олійні культури. Разом на дві країни припадало 28% світового експорту пшениці в 2018-2020 роках, тоді як відповідні частки становлять 15% для кукурудзи, 24% для ячменю, 12% для насіння соняшнику та 14% для ріпаку. Частка соняшнику є вищою, якщо включити похідні продукти, такі як олія та шрот: у 2018-2020 роках на Україну та Росію припадало близько 43% та 20% світового експорту соняшникової олії відповідно [68].

Разом з Білоруссю Росія входить до числа основних експортерів добрив. У 2018-2020 роках на ці дві країни припадало 16% світового експорту азоту та 38% експорту калію [68]. Роль Росії як найбільшого у світі експортера азоту

пов'язана зі значним виробництвом викопного палива, якого вона також є одним із найбільших експортерів. Росія також експортує значні обсяги змішаних добрив, що містять фосфор.

Враховуючи важливість цих країн для глобальних сільськогосподарських ринків, широкомасштабна агресія Росії проти України та політична реакція США та ЄС мають значні та потенційно довготривалі наслідки для ринків сільськогосподарських ресурсів і продукції, а отже, також для фермерів і споживачів. Зокрема, на основі дослідження звітів Світового Банку та ФАО, нами визначено наступні наслідки війни Росії в Україні для міжнародних аграрних ринків:

1) ціни на сиру нафту зросли більш ніж на 30% протягом десяти днів після вторгнення, хоча згодом вони впали до рівнів лише помірно вищих, ніж безпосередньо до агресії. Це зумовило зростання цін на паливо, що використовується у аграрному виробництві та для транспортування продукції;

2) волатильність цін залишається значно вищою за рівень кінця 2021 року. Експортні ціни на основні сільськогосподарські товари значно зросли;

3) Індекс IGC Grains and Oilseeds Index, який показує зміни експортних цін на зернові та олійні культури, піднявся до найвищого рівня за всю історію в середині березня 2022 року;

4) ціни на добрива, зокрема на калійні та азотні, також значно зросли;

5) безпекові загрози у регіоні Чорного моря не дозволяють Україні в повній мірі поставляти продовольство до країн, які залежні від українських експортних поставок (в першу чергу, африканські країни).

Загалом доступна інформація свідчить про те, що на сьогоднішній день ціни на виробничі ресурси могли зрости сильніше, ніж середні ціни на сільськогосподарські культури, тоді як ціни на худобу, здається, постраждали найменше. Це збільшить витрати на продукти харчування та, ймовірно, вплине на маржу як для виробників сільськогосподарських культур, так і для тваринників.

За даними Інформаційної системи аграрного ринку (Agricultural Market Information System) нами досліджено динаміку розвитку ринків окремих аграрних культур. Детальніше показники розвитку їх міжнародних ринків продемонстровано у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2. Динаміка розвитку ринків окремих аграрних культур у 2022-2023 рр.

<i>Індекс зернових та олійних культур (Grains and Oilseeds Index (GOI))</i>	<i>Середнє значення у січні 2023 р.</i>	<i>Приріст, %</i>	
		<i>До попереднього місяця</i>	<i>До аналогічного періоду попереднього року</i>
GOI	306	-0.0	+4.0
Пшениця	280	-2.6	-2.8
Кукурудза	311	+0.4	+5.6
Рис	198	+4.3	+18.8
Соеві боби	306	+0.4	+5.9

Джерело: [77-80]

Розглянемо детальніше тенденції вказаних аграрних ринків.

Пшениця. Відчутне покращення глобальної доступності спричинило помірне зниження експортних цін на пшеницю протягом січня, а субіндекс IGS останнім часом був найнижчим за 16 місяців. Динаміка вказаного ринку за останніх п'ять років наведена на рисунку 1.3, а відповідні дані за останній рік (з березня 2022 р.) та за весь період розрахунку індексу (з 2000 р.) представлено у додатку В.

Рис. 1.3. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку пшениці, 2019-2023 рр.

Джерело: Grains and Oilseeds Index (GOI) [80]

Зменшення оцінок виробництва в Аргентині контрастує з ідеями про зростання врожаю в Австралії в поєднанні зі зростанням очікувань щодо результатів врожаю 2023/24 у США та Індії. Поставки з Росії та України за конкурентоспроможними цінами вплинули на котирування в інших ключових джерелах, незважаючи на ускладнену росіянами логістику Чорного моря, частково пов'язану також і з несприятливими зимовими умовами, завантаженістю, небезпечністю та зростанням витрат на страхування доставки. У той час, як слабкість цін була найбільш вираженою в Австралії, США та ЄС, зниження в останніх було обмежено мінливим інтересом виробників до продажу та продовженням активних поставок, зокрема до Китаю та Африки [80].

Кукурудза. Світові експортні ціни на кукурудзу в середньому дещо зросли в січні. Бразильські ціни були підтримані надзвичайно динамічними експортними поставками, але скоротилися до другої половини місяця.

Динаміка вказаного ринку за останніх п'ять років наведена на рисунку 1.4, а відповідні дані за останній рік (з березня 2022 р.) та за весь період розрахунку індексу (з 2000 р.) представлено у додатку В.

Рис. 1.4. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку кукурудзи, 2019-2023 рр.

Джерело: Grains and Oilseeds Index (GOI) [77]

Ціни експорту в Україні також зросли, трохи підкріплюючись стабільним зовнішнім попитом, у тому числі з Китаю, а також сповільненням обсягів поставок до портів. Незважаючи на підвищену невизначеність щодо перспектив виробництва на 2022/23 рр., ціни в Аргентині дещо впали, хоча вартість FOB тепер є більшою за конкуруючі країни походження [77].

Рис. Середні міжнародні ціни на рис продовжували зміцнюватися в порівнянні з попереднім місяцем. Динаміка вказаного ринку за останніх п'ять років наведена на рисунку 1.5, а відповідні дані за останній рік (з березня 2022 р.) та за весь період розрахунку індексу (з 2000 р.) представлено у додатку В.

Рис. 1.5. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку рису, 2019-2023 рр.

Джерело: Grains and Oilseeds Index (GOI) [78]

Причому тайські ціни на рис досягли майже дворічного піку через зміцнення місцевої валюти та оскільки експортери покривали останні продажі до Індонезії. Індійські пропозиції також були підкріплені зміцненням рупії, а внутрішні ціни також підтримані державними закупівлями рису та ідеями обмеження місцевої доступності після завершення розширеної схеми продовольчої безпеки, пов'язаної з COVID-19. Ціни в Пакистані були підкріплені зростанням внутрішніх цін, тоді як ціни у В'єтнамі зросли через скорочення поставок поблизу напередодні майбутнього збору озимих/весняних культур [78].

Соеві боби. Протягом січня середні показники світового експорту були дещо вищими, а настрої агентів на ринку формували фундаментальні показники та зовнішні ринки.

Динаміка вказаного ринку за останніх п'ять років наведена на рисунку 1.6, а відповідні дані за останній рік (з березня 2022 р.) та за весь період розрахунку індексу (з 2000 р.) представлено у додатку В.

Рис. 1.6. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку пшениці, 2019-2023 рр.

Джерело: Grains and Oilseeds Index (GOI) [79]

Незважаючи на те, що рекордно великі бразильські поставки залишалися зниженими протягом місяця, ціни FOB у ключових країнах походження були підкріплені складними кліматичними умовами та пов'язаним з ними падінням потенціалу врожайності в основних районах Латинської Америки. Враховуючи позицію цієї країни як домінуючого експортера соєвих продуктів, перспективи скорочення поставок для переробки додали позитивного тренду, як і коливання валют, а також відносна стійкість ринків енергії [79].

1.3. Регулювання міжнародних аграрних відносин

Регулювання функціонування міжнародних аграрних ринків спрямоване на стабілізацію ринків і запобігання ескалації ринкових криз шляхом забезпечення мережі безпеки для ринків сільськогосподарської продукції та використання інструментів ринкового втручання (наприклад, державне втручання) і виняткових заходів. Інструменти регулювання міжнародних та національних аграрних ринків представлені у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3. Інструменти регулювання аграрних ринків

<i>Група</i>	<i>Інструмент</i>
Зовнішня торгівля	
Експортна політика	Заборона на експорт
	Експортна квота
	Податок на експорт
	Вимога ліцензування
	Мінімальна довідкова ціна
	Обмеження на пункті митного оформлення експорту
Імпортна політика	Імпортні тарифи
	Тарифні квоти
Внутрішній ринок	
Прямі платежі	Платежі по площі
	Споживчі одноразові товарні перекази
	Товарні трансферти споживачам
Підтримка входу	Накопичення основного капіталу
	Внутрігосподарські послуги
	Використання змінних ресурсів
Ринкові трансферти	Підтримка ринкових цін
	Інші перекази від споживачів
	Трансферти виробникам від споживачів
Виробнича політика	Платежі на основі результатів
Відносні показники	% Передачі окремого товару виробнику
	Номінальний коефіцієнт захисту споживача
	Номінальний коефіцієнт захисту виробника

Воно також передбачає необхідні заходи щодо прозорості ринку, щоб дозволити виробникам сільськогосподарської продукції краще приймати виробничі та інвестиційні рішення з огляду на розвиток ринку.

Нами досліджено базу даних AMIS та узагальнено Кількість заходів, запроваджених країнами світу щодо основних сільськогосподарських культур (пшениця, кукурудза, рис, соєві боби) за видами інструментів торговельної політики (табл. 1.4).

Для цілей даного дослідження та враховуючи євроінтеграційні прагнення України нами досліджено регулювання міжнародних аграрних ринків на прикладі ЄС. Зокрема, Регламент (ЄС) № 1308/2013 «Спільна організація ринків сільськогосподарської продукції» [89]. Він спрямований на підвищення продуктивності та якості на рівні виробництва, стимулювання попиту та надання допомоги сільськогосподарським секторам ЄС у кращій адаптації до ринкових

змін і підвищенні їхньої конкурентоспроможності через допомогу окремим секторам (зокрема, фруктам і овочам, а також виноробству).

Вказаний Регламент спрямований на заохочення співпраці в рамках ланцюга постачання харчових продуктів через організації виробників та міжгалузеві організації (організації, які представляють учасників ланцюга постачання харчових продуктів, які беруть участь у виробництві, торгівлі та/або переробці продуктів у певних секторах). Він встановлює мінімальні вимоги до якості (маркетингові стандарти), правила та умови для забезпечення якості виробничого процесу та продукції. Він визначає правила використання необов'язкових термінів для характеристик продукту, що додають цінність, або виробничих процесів для ряду продуктів. Він також визначає правила торгівлі сільськогосподарською продукцією та спеціальні правила конкуренції.

**Таблиця 1.4. Кількість заходів, запроваджених країнами світу щодо основних сільськогосподарських культур
(пшениця, кукурудза, рис, соєві боби) за видами інструментів торговельної політики**

Інструмент	Об'єкт регулювання															
	Кукурудза		Кукурудза + Рис + Пшениця		Кукурудза + соєві боби		Кукурудза + Пшениця		Рис		Рис + Пшениця		Соєві боби		Пшениця	
	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ
Прямі платежі	1134								1026				648		1269	
Платежі по площі	513								486				378		567	
Споживчі одноразові товарні перекази	459								351				81		432	
Товарні трансферти споживачам	162								189				189		270	
Експортна політика		261		48		5		17		663		9		470		392
Заборона на експорт		56		7						96		1		46		68
Експортна квота		15				5		17		79				1		45
Податок на експорт		117		31						196		7		379		160
Вимога ліцензування		50		10						179		1		21		107
Мінімальна довідкова ціна		21								87				21		
Обмеження на пункті митного оформлення експорту		2								26				2		12
Імпортна політика		5501		2790						5416		558		3660		6021
Імпортні мита		5018		2790						5022		558		3346		5578
Тарифні квоти		483								394				314		443
Підтримка входу	270								243				216		297	
Накопичення основного капіталу	54								54				27		27	
Внутрігосподарські послуги															27	
Використання змінних ресурсів	216								189				189		243	
Ринкові трансфери	1377								1053				486		1323	
Підтримка ринкових цін	459								351				324		459	
Інші перекази від споживачів	459								351				81		432	
Трансферти виробникам від споживачів	459								351				81		432	

Інструмент	Об'єкт регулювання															
	Кукурудза		Кукурудза + Рис + Пшениця		Кукурудза + соєві боби		Кукурудза + Пшениця		Рис		Рис + Пшениця		Соєві боби		Пшениця	
	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ
Виробнича політика	945								621				756		1107	
Платежі на основі результатів	945								621				756		1107	
Виробничі показники	1377								1053				243		1296	
% Передачі окремого товару виробнику	459								351				81		432	
Номінальний коефіцієнт захисту споживача	459								351				81		432	
Номінальний коефіцієнт захисту виробника	459								351				81		432	
Загальна сума	5103	5762	0	2838	0	5	0	17	3996	6079	0	567	2349	4130	5292	6413

Примітка: ВР – внутрішній ринок, ЗТ – зовнішня торгівля

Джерело: AMIS policy database [55]

Розглянемо вказаний Регламент детальніше.

В першу чергу, він регулює *внутрішній ринок ЄС*, а отже і ті правила, які визначають діяльність наприклад, українських експортерів на цих ринках після процедури митного очищення.

Ринкове втручання. Регламент встановлює правила втручання на ринок для певного переліку продуктів у наступних сферах. Регламент встановлює *правила втручання на ринок* щодо:

- державного втручання, коли продукти купуються та зберігаються урядами ЄС або їхніми установами до їх утилізації;
- допомоги, наданої на зберігання продукції організаціями приватного сектора.

Відповідно до Регламенту, державне втручання – це діяльність, коли продукти закупаються компетентними органами держав-членів і зберігаються ними до утилізації [89].

При цьому Регламент надає Європейській Комісії повноваження приймати:

- підзаконні акти, щоб гарантувати, що такі продукти придатні для тривалого зберігання та мають належну якість та справедливую ціну;
- виконавчі акти, що охоплюють, наприклад, такі питання, як мінімальна ємність для місць зберігання.

Регламент містить правила щодо низки *схем допомоги*. Наприклад, у сфері постачання фруктів і овочів, молока і молочних продуктів у навчальні заклади (так звані «шкільні схеми») країни ЄС повинні розробити стратегію впровадження схеми на національному або регіональному рівні. У секторі оливкової олії та столових оливок 3-річні робочі програми, складені організаціями виробників та/або їх асоціаціями для виробників у Греції, Франції та Італії. У плодоовочевому секторі розробляються правила щодо операційних фондів та операційних програм, національної фінансової допомоги та національної стратегії для таких програм. Також є детальні правила та схеми допомоги для інших секторів:

винного сектору, бджільництва, у галузі хмелю, щодо насадження винограду тощо.

Регламент встановлює *правила для маркетингових організацій та організацій виробників*, що охоплюють наступні сфери. Наприклад, існують правила щодо схем просування унікальних характеристик сільськогосподарської продукції та харчових продуктів. Вони стосуються таких аспектів, як захищені найменування походження, географічні зазначення, традиційні терміни, а також презентація та маркування. Окремі маркетингові вимоги встановлені, наприклад, для цукру, вина та молока.

Регламентом також визначено поняття *організації виробників і міжгалузевої організації*. Організації виробників – організації, створені для посилення колективних переговорів, зокрема, шляхом досягнення конкретних цілей, викладених у статті 152 Регламенту [89]. Ці організації повинні відповідати певним вимогам і переслідувати конкретні цілі, щоб бути визнаними та бути звільненими від певних правил конкуренції ЄС. Наприклад, існують правила та обов’язкові вимоги, які можуть бути поширені на суб’єктів господарювання, які не є частиною такої організації. Але їх створення та функціонування галузево урегульовано окремо, зокрема, для сектору фруктів і овочів, для груп виробників хмелю тощо. Існує і інший термін – міжгалузевої організації – організації виробників і переробників або трейдерів у ланцюзі постачання, зокрема, переслідуючи конкретні цілі, викладені в статті 157 регламенту [89].

З іншого боку, Регламент регулює *зовнішню торгівлю ЄС з третіми країнами*. До таких країн відноситься і Україна. Регламент встановлює правила щодо імпорتنих та експортних ліцензій, імпорتنих мит, тарифних квот, гарантій та експортних відшкодувань.

Слід вказати і на урегулювання правил конкуренції вказаним Регламентом. Він встановлює правила, які охоплюють:

– конкуренцію та сільське господарство. Вони застосовуються до всіх угод, рішень і практики, які стосуються виробництва або торгівлі

сільськогосподарською продукцією. Виняток із застосування цих правил надається фермерам та асоціаціям разом із угодами та узгодженою практикою визнаних міжгалузевих організацій.

– державну допомогу сільському господарству.

Окремо слід вказати на **загальні правила регулювання та виняткові заходи**, що можуть бути застосовані для регулювання аграрного ринку ЄС та його зовнішньої торгівлі.

До них відносяться, наприклад, заходи проти ринкових коливань, щоб дозволити **ефективну та результативну реакцію ЄС** на загрози ринкових коливань, спричинених значним підвищенням або падінням цін на внутрішніх або зовнішніх ринках, або іншими подіями та обставинами, які суттєво порушують або загрожують порушити ринок, якщо така ситуація або її вплив на ринок, ймовірно, продовжиться або погіршиться. Такі заходи за своєю суттю пов'язані з конкретною загрозою чи порушенням. Прикладами застосування виняткових заходів були: заходи щодо молочних продуктів під час російського ембарго на експорт з ЄС; заходи для сектора фруктів і овочів і вина під час пандемії COVID-19, заходи щодо встановлення мит США на імпорту вина; підтримка тваринників під час кризи 2015 року в молочному та свинячому секторах.

До них також можуть бути віднесені заходи, що стосуються захворювань тварин і втрати довіри споживачів через ризики для здоров'я населення, тварин або рослин. Вони стосуються таких секторів, як яловичина і телятина, молоко та молочні продукти, свинина, м'ясо овець і козлятина, яйця, м'ясо птиці. Такі заходи також мають реальні приклади застосування, наприклад, за допомогою Імплементативного регламенту Комісії (ЄС) 2018/1507 про виняткові заходи підтримки ринку для секторів виробництва яєць і м'яса птиці в Польщі (після спалахів пташиного грипу); надзвичайні заходи щодо посадки винограду під час пандемії COVID; а також рішення в періоди серйозного дисбалансу на ринках.

Також регулювання досліджуваних ринків здійснюється на основі статей 101 та 102 Угоди про функціонування Європейського Союзу.

Крім того, дослідження нормативно-правової бази ЄС дало змогу виявити ряд документів, за допомогою яких здійснюється законодавче регулювання європейських ринків аграрної продукції. Серед них наступні:

1) Регламент (ЄС) № 1306/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року про фінансування, управління та моніторинг спільної сільськогосподарської політики та про скасування Регламентів Ради (ЄЕС) № 352/78, (ЄС) № 165/ 94, (ЄС) № 2799/98, (ЄС) № 814/2000, (ЄС) № 1290/2005 та (ЄС) № 485/2008 [88];

2) Регламент (ЄС) № 1151/2012 Європейського Парламенту та Ради від 21 листопада 2012 року щодо схем якості сільськогосподарської продукції та харчових продуктів [87]

3) Регламент Ради (ЄЕС) № 2658/87 від 23 липня 1987 року про тарифну та статистичну номенклатуру та Єдиний митний тариф [63].

Перелік інших нормативно-правових документів ЄС щодо функціонування аграрних ринків та ринків продовольства наведений в Додатку Д.

Іншим кризовим явищем для міжнародного ринку аграрної продукції стала військова агресія Росії в Україні. Вона спровокувала потребу імплементації заходів з регулювання ринків аграрної продукції та продовольства у світі.

Крім гуманітарної, економічної та військової відповіді, спрямованої проти Росії, країни почали впроваджувати заходи для зменшення тягара війни як для виробників, так і для споживачів сільськогосподарської продукції. Серед них найбільш помітними є зміни в торговельній політиці країн. Кілька країн **оголосили, що запровадили або продовжили заборони на експорт, податки чи інші експортні обмеження** в тому числі Єгипет, Угорщина, Молдова та Сербія (зерно); та Аргентина (соєві боби та соєві продукти). Китай, який володіє значною часткою світових запасів зерна, дав зрозуміти, що він може стримувати експорт рису. Туреччина заборонила експорт зерна та деяких інших продовольчих товарів, які зберігаються на митних складах у турецьких морських портах. Ці заходи доповнюють заборони на експорт, запроваджені Росією та охоплюють такий

приклад, як Аргентина, яка припинила реєстрацію експортних продажів соєвої олії та шроту та відновила експортні продажі обох продуктів, що може компенсувати певний вплив вищого експортного податку. Аргентина також збільшила річну квоту на експорт пшениці.

Деякі країни **зменшили імпорتنі бар'єри**. Наприклад, Швейцарія вирішила знизити імпорتنі мита на фуражне зерно з 15 березня, а Туреччина призупинила вимоги до документації для імпорту сільськогосподарської продукції або транзитної торгівлі, що завантажується з України. Ізраїль збільшив квоту на імпорт столових яєць. Єгипет сприяв імпорту, тимчасово підвищивши ліміт вологості для імпортованої пшениці. Бразилія тимчасово скасувала імпорتنі мита на кілька сільськогосподарських товарів, включаючи етанол і соєву олію.

У більш широкому плані ЄС також оголосив про використання наземних «зелених смуг» для полегшення імпорту сільськогосподарської продукції з України. Кілька південноамериканських країн також подали пропозицію до ФАО з вимогою виключити добрива з-під міжнародних санкцій проти Росії.

Внутрішні заходи у відповідь на кризу на сьогодні зосереджені на **послабленні виробничих обмежень, прямій підтримці фермерів і ринків праці**. ЄС запровадив кілька стратегій, таких як відступ від вирощування продовольчих і кормових культур на землях без втрати платежів за озеленення, а також пакет підтримки, що дозволяє додатково підтримувати фермерів. Наприклад, Німеччина оголосила, що у 2022 році вона як виняток дозволить використовувати зернові культури як корм на екологічно пріоритетних територіях. Іспанія, Фінляндія, Франція та Китай виділили додаткові кошти, щоб допомогти фермерам впоратися з високими витратами. Подібним чином Китай надав додаткову підтримку для стабілізації доходів і компенсації виробникам зерна за зростання витрат на виробництво, тоді як Чеська Республіка також скасувала обов'язкове змішування біопалива, щоб збільшити доступність зерна на ринку.

Окрім заходів першочергового реагування, країни також посилюють зусилля, щоб **зменшити свою вразливість** до таких потрясінь і підвищити свою стійкість у цілому. Декілька країн, наприклад Болгарія та Єгипет, посилили зусилля щодо створення стратегічних запасів продовольства чи кормів. Деякі посилили дипломатичні зусилля, щоб відкрити нові ринки для своєї продукції, яка раніше експортувалася до Росії (наприклад, Колумбія), або знайти альтернативні джерела для забезпечення своїх потреб в імпорті, зокрема в добривах (наприклад, Бразилія, Коста-Ріка). Додаткові зусилля також докладаються для полегшення та сприяння внутрішньому постачанню альтернатив імпортним добривам, наприклад, через джерела органічних добрив або, у довгостроковій перспективі, внутрішнього виробництва добрив з викопного палива.

Зі свого боку, з 6 березня 2022 року **Україна** запровадила ліцензійні вимоги щодо експорту пшениці, пшениці та яєць; кукурудзяна та соняшникова олії, які спочатку були включені, були вилучені зі списку продуктів, що підлягають експортному ліцензуванню. 12 березня 2022 року Україна також запровадила *фактичну* заборону на експорт ряду мінеральних добрив. Що стосується імпорту, то 16 березня 2022 року Україна скасувала акцизи на всі імпортні товари. У внутрішньому плані Україна запровадила додаткову програму кредитування сільськогосподарських підприємств і посилила зусилля зі створення стратегічних запасів продовольства та кормів.

Політика, яка реалізується у відповідь на ринкові наслідки великомасштабної агресії Росії проти України, зосереджена на різних сферах, причому торгова політика домінує в короткостроковій перспективі. Більшість із них має на меті захистити внутрішні ринки від значного зростання міжнародних цін на сільськогосподарську продукцію та засоби виробництва. Тим не менш, хоча заборони на експорт та інші обмеження можуть стримувати зростання внутрішніх цін на охоплені товари, вони ще більше прискорять стрибки цін на міжнародних ринках і підірвуть довіру країн до надійності міжнародної торгової

системи як джерела постачання. З цієї причини експортних обмежень слід уникати, а там, де вони вже введені, їх слід якомога швидше скасувати.

Лунають нові заклики пом'якшити екологічні обмеження, підкреслюючи компроміси між цілями екологічної стійкості та безпосередніми занепокоєннями щодо дефіциту глобальних поставок продовольства та потенційних наслідків для продовольчої безпеки. Країни, які розглядають такі заходи у винятковому порядку, повинні зважити потенціал для інших заходів для усунення наслідків для поставок продовольства, включаючи вивільнення запасів, пряму допомогу, щоб допомогти споживачам впоратися з вищими цінами на продовольство, і конкретну підтримку тим країнам, які стикаються з обтяжливою проблемою з продовольством.

Компенсація дефіциту робочої сили через зменшення кількості трудових мігрантів може бути особливою проблемою для сусідніх з Україною країн. Забезпечення відповідності наявних працівників серед біженців потребам у робочій силі на фермах і в суміжних компаніях у короткостроковій перспективі вимагатиме спрощених процедур реєстрації та працевлаштування.

Висновки до розділу 1

Дослідження аграрного сектору як складової національної економіки, поняття та особливостей розвитку міжнародних аграрних ринків, а також існуючої системи регулювання функціонування міжнародних аграрних ринків дало змогу сформулювати наступні висновки.

1. Сільське господарство є ключовим компонентом для досягнення цілей глобального розвитку, таких, як подолання крайньої бідності, підвищення спільного процвітання та прогонування населення світу. Він також вносить значний внесок в економічне зростання, становлячи 4% світового ВВП і більше в деяких країнах, що розвиваються. Однак численні потрясіння для

продовольчих систем створюють ризики для зростання, яке спричинене сільським господарством, зменшення бідності та продовольчої безпеки, як, наприклад, триваюча продовольча криза в Україні.

2. Зміна клімату та існуючі системи харчування також становлять загрозу як для людей, так і для планети. Третина їжі, виробленої в усьому світі, втрачається або витрачається, що призводить до продовольчої та харчової безпеки, а неправильне харчування є основною причиною смерті в усьому світі. Зміни в ширшій економіці та макроекономічній політиці мають значний вплив на економіку сільського господарства.

3. Глобальна економіка стикається з уповільненням через існуючі у світі ризики та кризи. Однак, їх довгострокові наслідки на фоні збільшення ризиків і бюджетного дефіциту у країнах світу, можуть негативно вплинути на майбутні потоки допомоги та перспективи зростання міжнародного аграрного сектору. Незважаючи на уповільнення, очікується, що глобальне відновлення буде підтримуватися покращенням світової торгівлі, внутрішнього попиту на аграрну продукцію та продовольство.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ АГРАРНИХ РИНКІВ ТА ПРИСУТНОСТІ НА НИХ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз продуктового лідерства світової торгівлі продовольством

Продовольство насправді є найважливішим товаром міжнародної торгівлі, адже, окрім чистої води, доступ до належного харчування є першочерговою проблемою для більшості людей світу. Це робить сільське господарство однією з найбільших і найважливіших галузей промисловості у світі; продуктивність сільського господарства важлива не лише для торговельного балансу країни, але й для безпеки та здоров'я її населення.

З огляду на це, нами поставлено завдання дослідити, які країни виробляють найбільше сільськогосподарської продукції та які країни найбільше експортують, спрямовуючи власні інвестиції у збільшення рівня та модернізацію сільськогосподарського виробництва.

Сільське господарство є невід'ємною частиною світової економіки, переважно країн, що розвиваються. Це основне джерело роботи, доходу та їжі, і ці основні потреби задовольняє сільське господарство в усьому світі. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації (FAO), частка сільськогосподарського населення становить 67% від загальної чисельності населення. Він зафіксував 39,4% ВВП, а 43% усього експорту включає сільськогосподарські товари [94].

Майже кожна країна хоче підвищити свою продуктивність сільського господарства, але засоби реалізації такої політики, значно відрізняються залежно від країни чи регіону, рівня фінансового добробуту, кліматичних умов та рівня науково-технічного розвитку.

У таких країнах, як США, Канада та країни Західної Європи розвинена сільськогосподарська інфраструктура, дороги, поширене зрошення, і фермери

широко використовують добрива. Також багато країн і фермерів звернулися до генетично модифікованого насіння, щоб збільшити врожайність і зменшити потребу в дорогих (і потенційно забруднюючих) добривах і гербіцидах.

Зовсім інша картина в Африці та більшій частині Південної Азії. У цих районах інфраструктура вкрай слабо розвинена, і просто доставити врожай на ринок (або ресурси, необхідні для сільськогосподарської діяльності, наприклад добрива для ферм) може бути важко. Так само відсутня зрошувальна інфраструктура, через що фермери набагато більше залежать від мінливості погоди. Тож не дивно, що уряди цих країн зосереджені на будівництві доріг, покращенні доступу до води та заохоченні використання ресурсів, як-от добрив та насіннєвого матеріалу.

Незважаючи на те, що сільське господарство більше не є основним сектором у Північній Америці чи Європі, а продовольча безпека не є головною проблемою для більшості громадян цих країн, воно все ще є життєво важливою галуззю у всьому світі.

Глобальні загрози, так як пандемія та війни (зокрема, війна в Україні), зміни кліматичних умов та низькі запаси продовольства швидко призвели до стрімкого зростання цін на багато продовольчих товарів і спричинили соціальні та політичні заворушення в багатьох країнах.

Проте, позитивним моментом є те, що це основне джерело прибутків від експорту для України, наприклад, виходячи з наявних у неї природних ресурсів. Тож враховуючи важливість сільського господарства для нашої країни та потребу підвищення врожайності, українські компанії, які сприяють збільшенню виробництва, повинні знайти свою продукцію у зростаючому попиті. Незалежно від того, чи йдеться про сільськогосподарське обладнання, як-от трактори чи сировину, добрива та гербіциди, чи високоврожайне модифіковане насіння, компанії, що обслуговують світовий сільськогосподарський ринок, мають великий і все ще недостатньо насичений ринок.

Багато країн-виробників сільськогосподарської продукції, що розвиваються, залежать і самі від імпорту сільськогосподарської продукції та забезпеченості

продовольством. Очевидно, що за останні кілька років роль сільського господарства у світовому економічному розвитку значно зросла. Близько 11% суші Землі зайнято сільським господарством, а близько 26% використовується для випасу тварин [94]. Проте, для цілей даного дослідження, нами буде досліджено найбільших виробників та експортерів сільськогосподарської продукції в світі (рис. 2.1).

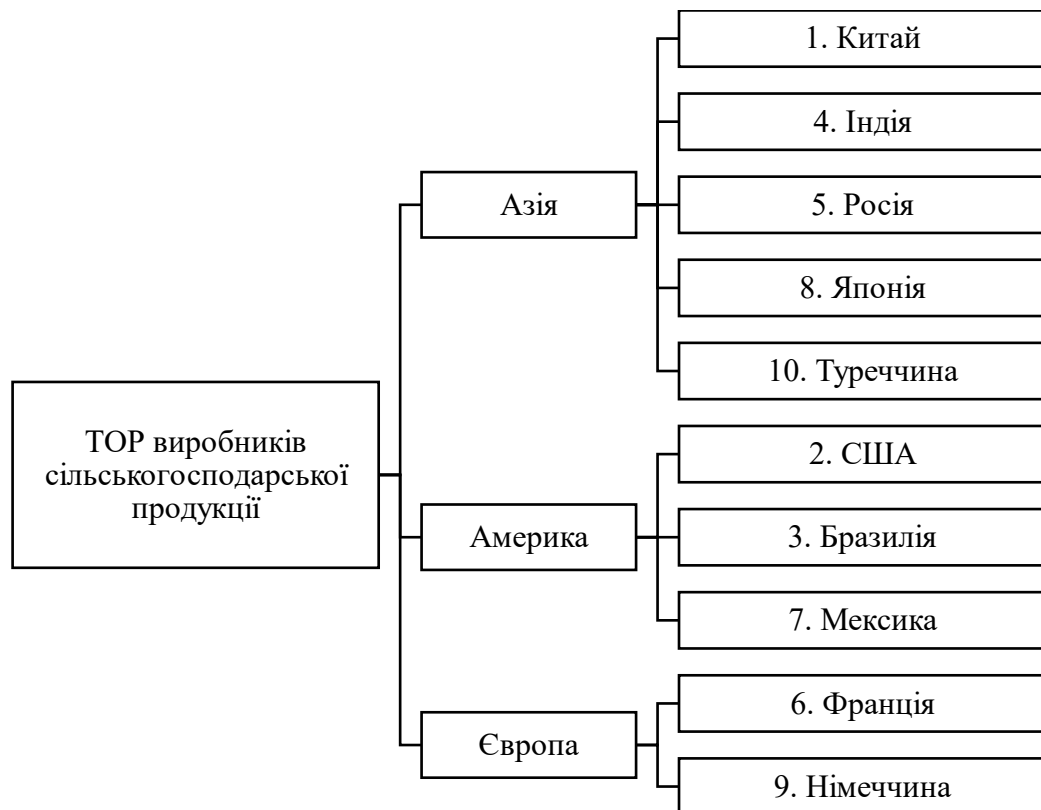

Рис. 2.1. Світові лідери з виробництва сільськогосподарської продукції (за регіонами)

Примітка: Номером позначено місце країни у світі

Джерело: складено за даними [94]

Розглянемо вказані країни детальніше з точки зору особливостей провадження у них сільськогосподарського виробництва та місця на світовому аграрному ринку за окремими видами продукції.

1. Китай. Землі Китаю активно зайняті під сільське господарство. У 1949 році Китай втратив 20% своєї орної землі, і зараз лише 10%-15% землі Китаю є

придатними для сільського господарства. При цьому зрошується 545 960 квадратних кілометрів землі [74].

І не дивлячись на значне населення Китаю та непридатність значної частини землі під сільськогосподарські угіддя, Китай годує 22% населення світу, хоча на початку 20 століття Китай намагався прогодувати хоча б свої численне населення. Проте, після реалізації політики модернізації сільськогосподарської політики та технологій, Китай досяг значної самодостатності та зростання в аграрному секторі.

Зараз, наприклад, овочі в Китаї висаджують навіть на дорогах і на багатьох стінах будівель. А загалом Китай є найбільшим виробником рису в світі, хоча вирощують та експортують активно сою, сорго, пшеницю, просо та кукурудзу.

2. США. Після 1990 року сільське господарство в Сполучених Штатах збільшувалося на 5% щороку. Крім того, продуктивність кожного сільськогосподарського працівника збільшувалося на 0,84% щороку [74].

Сполучені Штати відомі своєю сільськогосподарською наукою та пропонують численні провідні сільськогосподарські технології у світі. Вони є зразком для наслідування для багатьох країн у сільськогосподарському секторі, і сільське господарство США постійно розвивається все більшими темпами. Розвиток тут стосується наукового базису сільськогосподарської діяльності, аналізу врожайності та її факторів, більш інноваційного обладнання та більшого використання цифрових технологій і навіть технологій штучного інтелекту. Коротше кажучи, можна сказати, що нині США є найкращою країною в галузі сільськогосподарських технологій.

Нині США є чистим експортером сільськогосподарської продукції. У 2007 році сільськогосподарський перепис зафіксував 2,2 мільйона ферм, які охоплювали територію, максимально придатну для сільського господарства. Кукурудза була найбільшою культурою, яка дала 247 882 тис.тонн продукції, а друге місце посіли соєві боби з 74 598 тис.тонн, далі йде пшениця у кількості 69 327 тис. тонн. Основними сільськогосподарськими культурами в США є також цукрова тростина, картопля, кава, цукровий буряк і банани.

Сполучені Штати Америки виробляють найбільшу кількість деревини. Приблизно 70% лісів країни офіційно перебувають у власності з обмеженою рубкою.

3. Бразилія. Бразилія історично є однією з найкращих аграрних країн. Близько 41% загальної території Бразилії займає сільськогосподарські угіддя (із площі 2,1 мільярда акрів, площа, зайнята сільським господарством, становить майже 867,4 мільйонів акрів). Близько 7% території Бразилії використовується під рослинництво, включаючи сою, а третина апельсинів планети виробляється в Бразилії.

Бразильці почали займатися землеробством приблизно 12 000 років тому, вирощуючи багато культур, зокрема солодку картоплю (батат), кукурудзу, арахіс, тютюн та багато іншого. Початковий пріоритет у сільськогосподарському виробництві країни мав цукровий очерет. З виробництва цукрової тростини Бразилія є світовим лідером, виробляючи понад 600 мільйонів тонн щороку [74]. Бразилія є другим за величиною виробником соєвих бобів у світі, і в усьому світі ці боби використовуються у величезній кількості. Бразилія є найбільшим у світі експортером кави, яловичини, етанолу та сої.

4. Індія. Індійське сільське господарство забезпечує близько 58% продуктів харчування індійців. Загальна площа зрошуваних земель в Індії становить 96 млн гектарів, що є найбільшою в усьому світі. Індійське сільське господарство є багатогранним, і 60% загального ВВП сільського господарства Індії створено лише за рахунок тваринництва та садівництва. За останні 15 років індійське сільськогосподарське виробництво зросло з 87 млрд до 397 доларів США, що становить 11% річних темпів зростання.

Згідно з останніми даними, сільське господарство є основним джерелом доходу для половини населення, яке становить від 17% до 18% їх ВВП. Крім того, Індія є найбільшим виробником більшості фруктів у світі, включаючи банани, гуаву, манго, лимон, папайю, овочі, нут. Індія також виробляла спеції, серед яких імбир, перець і чилі.

Індія посідає перше місце у світі за виробництвом молока, друге – за виробництвом сухих фруктів, третє – за виробництвом риби, четверте – за виробництвом яєць і п'яте – за виробництвом птиці. Індія є найбільшим у світі виробником пшениці.

5. Росія. Росія в основному займається індустріальною економікою, і вона має величезну сільськогосподарську галузь. У Росії обробляється понад 23 млн. га землі. При цьому близько половини посівних площ займають зернові культури. У Росії 13% сільськогосподарських угідь відведено під виробництво цукрових буряків, пшениці та картоплі. Зернові — жито, ячмінь, овес, кукурудза є основними сільськогосподарськими культурами в Росії. Пшениця є найпоширенішою продовольчою культурою в Росії. Близько 6% загального ВВП Росії займає сільське господарство [74]. При цьому російське сільське господарство забезпечує 16% можливостей зайнятості для населення в цілому.

6. Франція. У Франції близько 730 000 ферм, близько 7% населення заробляє на сільському господарстві або подібних секторах, як-от рибальство чи лісництво. У Франції майже всі зайняті діяльністю, пов'язаною з сільським господарством, яка включає виробництво сільськогосподарської продукції тощо, що показує, що населення Франції досить багато зайнято у сільському господарстві як для розвиненої країни.

У всьому ЄС Франція є провідним виробником олійних культур, зернових, цукрових буряків, молока, вина та яловичини. Цукрових буряків у Франції виробляється понад 29 мільйонів метричних тонн. За останні кілька років зафіксовано зростання борошна та круп на 12%, а м'яса та інших продуктів тваринного походження – на 7% [74].

Франція є найбільшим експортером алкогольних напоїв і напоїв, і це відзначило 6% зростання за останні роки. Фактичний дохід від сільського господарства за минулий період зріс на 4%.

7. Мексика. Сільське господарство в Мексиці має вирішальне значення для економіки країни як історично, так і політично. У Мексиці близько 15% землі

зайнято сільським господарством і близько 50% використовується для тваринництва.

У ВВП Мексики сільське господарство становить невеликий відсоток. У минулому Мексика вирощувала авокадо, квасолю, помідори, перець, кукурудзу та багато іншого. Країна також відома своїм сільськогосподарським експортом. Основною особливістю сільського господарства Мексики є вирощування сільськогосподарських культур, і половина продукції сільського господарства Мексики йде на рахунок рослинництва.

Важливими культурами Мексики є пшениця, цукрова тростина, перець, кукурудза, банани, сорго, блакитна агава, авокадо, боби, інші тропічні фрукти тощо. Мексика також найкраща в експорті фруктів, кави, овочів та цукру. Виробництво худоби в Мексиці здійснюється у значних обсягах, що складається з птиці, яєць, яловичини та молока.

8. Японія. Сільське господарство Японії становить лише 2% ВВП, а близько 10% населення країни живе на фермах. Вони повністю підтримують японську традиційну культуру харчування, тобто рис з іншою їжею, яка включає зерно, рибу, овочі, гірські рослини тощо. Японія має значне населення, а середня площа ферм становить лише 1,2 га (3 акри), вони розвивають узгоджене вирощування. Зі зміною часу споживання рису скоротилося за 40 років, частка молока, інших молочних продуктів та м'яса у щоденній їжі надзвичайно зросла. Це збільшує попит на елітні продукти.

З 6,09 млн га в 1961 р. до 4,65 млн га в 2006 р. посівні площі в Японії скоротилися. При цьому в Японії близько 2 млн гектарів землі простоює, а виробництво рису скоротилося на 20% за останні роки. Коефіцієнт самозабезпеченості Японії продовольством впав з 78% у 1961 році до 39% у 2006 році. Тепер уряд Японії хоче збільшити його до 50% [74].

9. Німеччина. У Німеччині половину площ зайнято під обробіток землі. В цілому близько 80% території країни зайнято лісами та сільським господарством. У 1997 році в старих західних штатах домінували сімейні ферми. Приблизно 87%

німецьких фермерів займаються землеробством на 124 акрах землі. У Німеччині південні і західні частини річкових долин вкриті виноградниками.

Провідні сільськогосподарські продукти харчування Німеччини включають свинину, птицю, картоплю, молоко, зернові культури, яловичину, цукровий буряк, капусту, ячмінь і пшеницю, а в більшості регіонів – овочі, фрукти, вино. Німеччина посідає четверте місце серед виробників пива у світі. Сільськогосподарська продукція Німеччини відрізняється від регіону до регіону.

За експортом сільськогосподарської продукції Німеччина посідає 3 місце у світі. З Німеччини експортується близько третина продукції. Крім того, приблизно 10% німців займаються органічним землеробством.

10. Туреччина. Сільське господарство в Туреччині є основним заняттям турецького населення (приблизно 19,2% від загальної зайнятості в Туреччині забезпечується сільськогосподарським сектором у 2018 році), проте, промисловість і сфери послуг постійно зростають. Туреччина є самодостатньою країною у світі, яка забезпечує продовольство. Вона має відповідні кліматичні умови, родючий ґрунт і значну кількість опадів, що дозволяє вирощувати всі види сільськогосподарських культур.

Майже у всіх регіонах Туреччини ведеться сільське господарство. У гірських районах у величезних масштабах розвинене птахівництво (на фермах живе близько 100 мільйонів індиків). Це становить чверть валової вартості загального виробництва ферм. У Туреччині пшениця є найбільш вирощуваною зерновою культурою, а другий товар у виробництві – цукровий буряк, третій – молоко, а останнім – корови.

Туреччина – найбільший виробник абрикосів, інжиру, родзинок і фундука, є четвертим виробником винограду та овочів, шостий за величиною виробник тютюну.

2.2. Стан та розвиток торгівлі України на міжнародних аграрних ринках

До 1990-х років центральне планування регулювало всі сектори економіки України, включно з сільським господарством, як частини Радянського Союзу. Держава регулювала ціни, а державні підприємства контролювали виробництво, маркетинг сільськогосподарських ресурсів і продукції, а також переробку та розповсюдження продуктів харчування.

Перші реформи почалися наприкінці 1980-х років, коли країна почала перехід до ринкової економіки. Можливість орендувати землю у колективних господарств або окремих осіб сприяла приватному сільськогосподарському виробництву, уможливорюючи створення сімейних ферм [99].

Однак на початку 1990-х років Україна пережила економічну кризу, яка супроводжувалася значним економічним спадом та інфляцією, що вплинуло на сільськогосподарський сектор і призвело до значного скорочення сільськогосподарського виробництва та продуктивності. Як наслідок, кілька реформ політики лібералізації торгівлі та цін були скасовані в середині 1990-х років. Відновлені реформи приватизації агробізнесу та реструктуризації колгоспів активізувалися лише після макроекономічної стабілізації у 2000-х роках [51]. Якщо до 1990-х років уся земля належала державі, то сьогодні близько трьох чвертей сільськогосподарських угідь є приватною власністю [90]

У 2005 році створено Державний аграрний фонд як державне публічне акціонерне товариство (реорганізовано у 2013 році). Його первісний мандат полягав у регулюванні цін на зерно шляхом закупівель, зберіганні зерна в державних силосах і продажу його пекарням (державним чи комунальних хлібзаводам) для гарантування цін на хліб, а також у наданні кредитів виробникам зерна. Фонд поступово почав займатися іншими видами діяльності, такими як державні закупівлі та продажі широкого асортименту сільськогосподарської та харчової продукції; форвардні контракти; переробка та оптова торгівля борошном; та продаж палива та мінеральних добрив

виробникам [92]. З 2016 року в державному бюджеті не виділялися кошти Державному аграрному фонду, що призвело до зменшення державних інтервенцій на ринках сільськогосподарської продукції.

Дві ключові події допомогли сформувати аграрну політику в Україні. По-перше, у 2008 році Україна стала членом СОТ, встановивши пов'язані тарифи на сільськогосподарську продукцію в середньому на рівні 10,8%, розширивши експортні можливості та сприяючи змінам системи державної підтримки сільського господарства. По-друге, у 2014 році Європейський Союз та Україна підписали Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) як частину Угоди про асоціацію. ПВЗВТ офіційно набула чинності у вересні 2017 року та передбачає зниження тарифів і квоти на безмитний імпорт для полегшення торгівлі між Україною та Європейським Союзом, у тому числі сільськогосподарською та харчовою продукцією.

З 1999 по 2016 рік держава надавала значну підтримку шляхом накопичення ПДВ, заснованого на спеціальному режимі ПДВ для сільського господарства. Сільськогосподарські виробники акумулювали на спеціальних банківських рахунках ПДВ, належний до сплати первинної та переробленої продукції. Накопичені кошти були спрямовані на покриття ПДВ на придбані ресурси, а залишки використовувалися для будь-яких інших виробничих цілей. З 2014 по 2016 рік цей механізм забезпечив 90% загальної державної підтримки. Інші заходи внутрішньої політики включали, зокрема, субсидії на виробництво, податкові пільги, контроль цін, імпортні тарифи, нетарифне регулювання торгівлі, мінімальні закупівельні ціни, прямі державні закупівлі та пільгові позики (табл. 2.1).

У 2002 році було введено мораторій на заборону продажу сільськогосподарських земель, хоча дозволено передавати їх в оренду. Мораторій продовжувався щороку до 2019 року включно. Формально до 2020 року він не продовжувався. З липня 2021 року набув чинності новий закон, який скасовує заборону на продаж землі сільськогосподарського

призначення та надає громадянам право купувати до 100 га землі. землі. З січня 2024 року громадянам України та українським юридичним особам буде дозволена більша купівля до 10 тис. га.

Таблиця 2.1. Основні віхи та тенденції аграрної політики України

Період	Економічна система	Зміни в аграрній політиці
До 1990-х років	Планова економіка	Планове сільськогосподарське виробництво, державні ціни Контрольований державою ланцюжок створення вартості та торгівля сільськогосподарською продукцією, включаючи маркетинг сільськогосподарських ресурсів і продукції
1990-2000 роки	Перехідна економіка: поступові реформи до ринкової економіки Перерваний глибокою економічною кризою на початку 1990-х рр	Підвищення імпорتنих тарифів на сільськогосподарські та харчові продукти переробки Земельна реформа дозволила приватну власність Поступовий демонтаж централізованих маркетингових схем Згорання реформ під час економічної кризи
2000-тепер	Відновлені реформи до відкритої економіки	Зниження сільськогосподарських тарифів після вступу до СОТ Експортні податки та квоти на основні експортні товари, які послідовно скасовуються або замінюються Меморандумами про взаєморозуміння Державний аграрний фонд (контроль за цінами, контроль за виробництвом, маркетинг, кредити тощо) з ринковими інтервенціями через мінімальні референтні ціни та державні закупівлі продовольства, які послідовно зменшуються Квоти на виробництво цукру до 2018 року Різноманітні субсидії на виробничі ресурси, підтримка відсотків і податкові пільги

В цілому Світовий банк класифікує Україну як країну з доходом нижче середнього. Наша держава має порівняно велику площу родючих орних земель, що сприяє позиції сільського господарства як основного сектора економіки порівняно з більшістю інших країн. Незважаючи на те, що відносна важливість цього сектора знизилася, на нього все ще припадає 9% економіки країни та 14% зайнятості. Агропродовольчий експорт становить близько 45% від загального експорту України.

Чотири п'ятих сільськогосподарських площ України є орними, а посіви становлять близько трьох чвертей сільськогосподарської продукції, порівняно з двома третинами в середині 1990-х років. У 2018 році на сільські

домогосподарства та індивідуальні фермери припадало 37% продукції рослинництва та 53% продукції тваринництва в Україні [82]. Сільські домогосподарства часто орієнтовані на прожиток, причому значна частка їхньої продукції споживається без виходу на внутрішні ринки та ланцюжки створення вартості. Корпоративні господарства, переважно з обмеженою відповідальністю або акціонерні товариства, забезпечують значну частину решти продукції.

За даними Світового банку, з 2013 по 2015 рік реальний ВВП України впав на 17,8%, а річні темпи інфляції перевищили 40%. З 2016 по 2019 рік українська економіка стабільно зростала з річними темпами від 2,5% до 3,5%, а інфляція знизилася приблизно до 10%. У 2020 році через пандемію COVID-19 і пов'язані з цим обмеження в економіці реальний ВВП скоротився приблизно на 4%, а інфляція впала приблизно до 5%. У 2020 році рівень безробіття залишався високим і становив 9,4% [99]

Україна є одним із провідних світових експортерів сільськогосподарської продукції, зокрема зерна (пшениці, ячменю, кукурудзи) та рослинної олії (ріпакової та соняшnikової). Експорт агропродовольчої продукції стрімко зростав між 2000 і 2012 роками, і зростання експорту відновилося після падіння між 2012 і 2015 роками. Експорт агропродовольчої продукції України в основному складається з сировини та продуктів переробки для промисловості. Імпорт, у свою чергу, є більш змішаним, причому первинні продукти та продукти переробки для кінцевого споживання становлять близько 68% імпорту агропродовольчої продукції.

Розглянемо детальніше показники значимості аграрного сектору в національній економіці України. Це дасть змогу проаналізувати, наскільки важливим є агропромисловий сектор в становленні національної економіки та розвитку в подальшому міжнародних торговельних зв'язків. Крім того, слід зауважити, що продовольче лідерство України на окремих ринках аграрної

продукції зумовлене саме ресурсним забезпеченням України, тому подальший розгляд буде орієнтовано саме на показники аграрної економіки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Показники розвитку аграрного сектору України у порівняльному аспекті 2000 р. та 2020 р.

<i>Показник</i>	<i>Україна</i>		<i>Міжнародне порівняння</i>	
	<i>2000 р.</i>	<i>2020 р.</i>	<i>2000 р.</i>	<i>2020 р.</i>
ВВП (млрд. дол. США в паритеті купівельної спроможності)	202	545	0,5%	0,5%
Площа сухопутної території (тис. км ²)	579	579	0,7%	0,7%
Населення (млн. осіб)	49	44	1,1%	0,8%
Щільність населення (осіб/км ²)	84	76	53	63
ВВП на душу населення (дол. США в паритеті купівельної спроможності)	4 107	13 057	9 281	20 929
Сільськогосподарська площа (тис. га)	41 406	41 311	1,4%	1,4%
Частка торгівлі у ВВП, %	44	33	12,3	14,0
Сільське господарство в економіці				
Сільське господарство у ВВП (%)	14,0	9,3	2,9	4,9
Частка сільського господарства в зайнятості (%)	25,1	14,1	-	-
Агропродовольчий експорт (% від загального експорту)	10,1	45,2	6,2	8,5
Агропродовольчий імпорту (% від загального імпорту)	6,1	10,6	5,5	7,7
Характеристика аграрного сектору				
Рослинництво в загальному сільськогосподарському виробництві (%)	59	78	-	-
Тваринництво у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва (%)	41	22	-	-
Частка ріллі в сільськогосподарських угіддях (%)	79	80	32	34

Джерело: наведено за даними [99]

Показники підтримки сільського господарства України у 2019-2021 рр. наведені у Додатку Е.

Як сільськогосподарське виробництво, так і загальна факторна продуктивність зростали темпами, значно вищими за середні світові, на 2,8% і 5,6% на рік відповідно в десятиріччі, що закінчилося в 2019 році. Проміжні ресурси та використання основних факторів, зокрема праці, скоротилися за той самий період.

Незважаючи на зменшення значення сільського господарства в економіці, частка сільського господарства в енергоспоживанні країни та викидах парникових газів зросли за останні два десятиліття.

Таблиця 2.3. Показники продуктивності та екологічного впливу аграрного сектору України у порівняльному аспекті 2000 р. та 2020 р.

<i>Показник</i>	<i>Україна</i>		<i>Міжнародне порівняння</i>	
	<i>1991-2000</i>	<i>2010-2019</i>	<i>1991-2000</i>	<i>2010-2019</i>
Річний темп зростання TFP (%)	-1,8%	5,6%	1,7%	1,4%
Екологічні показники				
Азотний баланс, кг/га	23.9	14.6	32.1	30,0
Баланс фосфору, кг/га	2.6	-2,2	3.4	2.9
Частка сільського господарства від загального споживання енергії (%)	2.1	3.7	1.7	2.0
Частка викидів парникових газів у сільському господарстві (%)	8.7	12.8	8.6	9.7
Частка зрошуваних земель у сільськогосподарських угіддях (%)	5.8	5.3	-	-
Частка сільського господарства у водозаборах (%)	30,0	41.6	46.3	43.7

Джерело: наведено за даними [99]

Як бачимо, навпаки, середній баланс азоту знизився з 2000 року і залишається значно нижчим за середній показник по ОЕСР. Дані також свідчать про загальнонаціональний негативний баланс фосфору, що може створити проблеми для сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Для цілей даного дослідження використано базу даних International Trade Centre. Так, за даними Всесвітнього торговельного центру, в ході вивчення міжнародних аграрних ринків розглянуто три основні категорії показників:

- відношення поставок аграрної продукції України та міжнародного попиту в цілому на товари нашої держави (у 2017-2021 рр.);
- обсяги поставок аграрної продукції України та попиту на українські аграрні товари на міжнародних ринках (у 2017-2021 рр.);
- концентрацію та середню відстань експорту товари, що продаються виробниками з України (у 2017-2021 рр.).

Крім того, за даними Всесвітнього торговельного центру, на основі показників 2021 року нами обрано аграрну продукцію, яка за показником валового експорту для України є суттєвою (перевищує 10 000 тис. дол. США). У результаті нами сформовано базу для аналізу основних трендів аграрного експорту України. Результати представленої вибірки наведені у Додатку Ж. Подальше рейтингування найменувань аграрного експорту нами проведено в межах отриманої вибірки. В цілому, показники торговельного балансу саме за аграрним експортом є значно кращими за загальні показники зовнішньої торгівлі України (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Показники експорту та торговельного балансу України у 2021 році

<i>Назва продукту</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>
Всі товари	65 870 276	-4 092 540
Сільськогосподарські товари	26 749 803	19 314 319

Розглянемо детальніше отримані дані.

Відношення поставок аграрної продукції України та міжнародного попиту в цілому на товари нашої держави (у 2017-2021 рр.). Цей показник говорить про перспективи розвитку аграрного експорту України для

задоволення потреб регіонів та різних країн світу у імпорتنих товарах (рис. 2.2).

Темпи приросту у світі імпорту аграрних продуктів, які експортує Україна, варіюються від -5% (для тютюну) до близько +17% (рослинні та соняшникова олії). При цьому приріст частки України на аграрних ринках також варіюється від майже 0 (для тютюну) до майже 50% (рослинні та соняшникова олії). Це означає, що Україна на ринках рослинних та соняшникової олії посідає позицію «Переможець на зростаючому ринку».

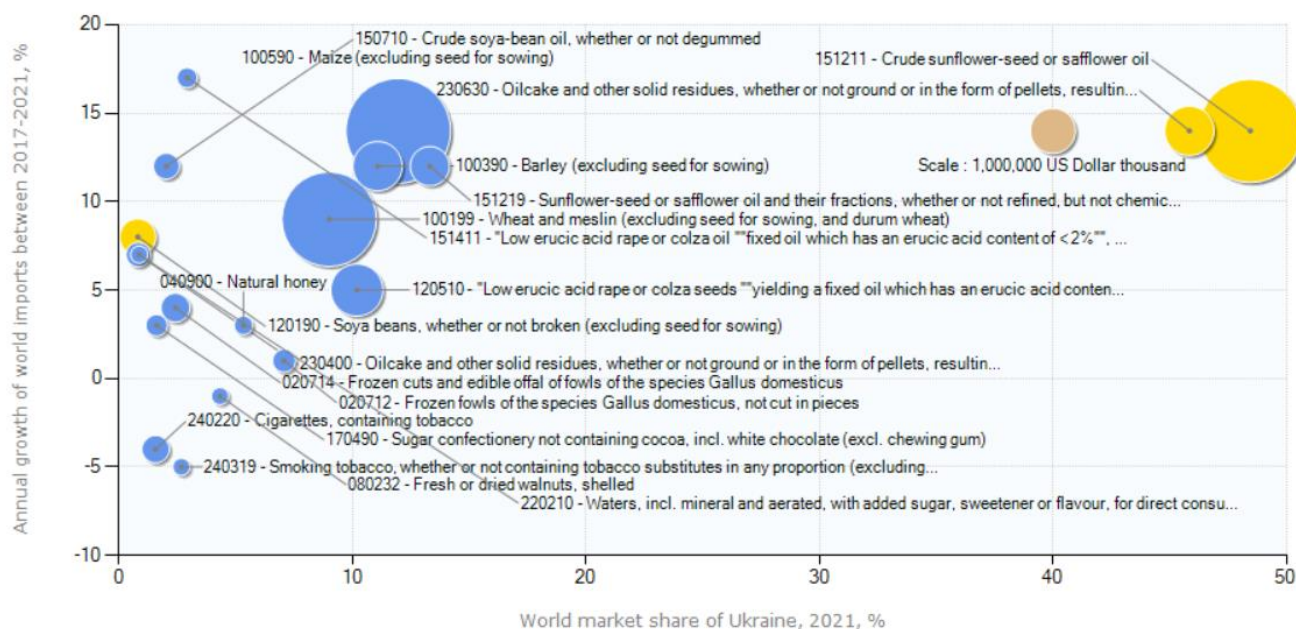

Рис. 2.2. Відношення поставок аграрної продукції України та міжнародного попиту в цілому на товари нашої держави (у 2017-2021 рр.)

Джерело: побудовано на основі використання інструментів бази даних ІТС [95]

Виходячи з отриманих даних щодо основних експортованих сільськогосподарських культур, нами встановлено перелік найменувань, за якими Україна має найбільші частки у світовому експорті. Результати наведені в таблиці 2.5. Вказані тенденції демонструють довгостроковий тренд та потенціал міжнародних аграрних ринків для українського експорту.

Іншим напрямом дослідження став аналіз поточної частки українського експорту у задоволенні світових потреб у аграрній продукції.

Обсяги поставок аграрної продукції України та попиту на українські аграрні товари на міжнародних ринках (у 2017-2021 рр.). У 2021 р., темпи зростання частки України на ринку аграрної продукції варіювалися від -20% (на соєві боби) до +25,5% (на тютюн). І хоча загальні поставки тютюну на міжнародні ринки зменшилися частка України у них зросла (рис. 2.3).

Таблиця 2.5. Найменування аграрної продукції (відповідно до Гармонізованої системи кодування та опису товарів), за якими Україна має найбільші частки у світовому експорті у 2021 р.

Код ГС	Назва продукту (мовою оригіналу HS)	Частка у світовому експорті (%)	Місце як експортера
151211	Нерафінована соняшникова або сафлорова олія	48,5	1
230630	Макуха та інші тверді відходи, подрібнені або неподрібнені або у формі гранул	45,8	1
100829	Просо (крім сорго зернового та насіння для посіву)	27,0	1
151219	Олія соняшникова або сафлорова та їх фракції, рафіновані або нерафіновані, але не хімічно	13,3	2
100590	Кукурудза (крім насіння для посіву)	12,0	3
100390	Ячмінь (крім насіння для посіву)	11,1	3
120510	Насіння ріпаку або ріпаку з низьким вмістом ерукової кислоти, що дає нелетку олію з вмістом ерукової кислоти	10,2	3
100199	Пшениця та меслін (крім насіння для посіву та твердої пшениці)	9,0	5
20712	Заморожена птиця виду <i>Gallus domesticus</i> , нерозрізана на частини	7,1	3
230230	Висівки, гострики та інші відходи пшениці	5,8	4
81120	Заморожена малина, ожина, шовковиця, логан, чорна, біла або червона смородина	5,7	4
40900	Натуральний мед	5,3	6

Джерело: на основі вибірки з бази даних ІТС [95]

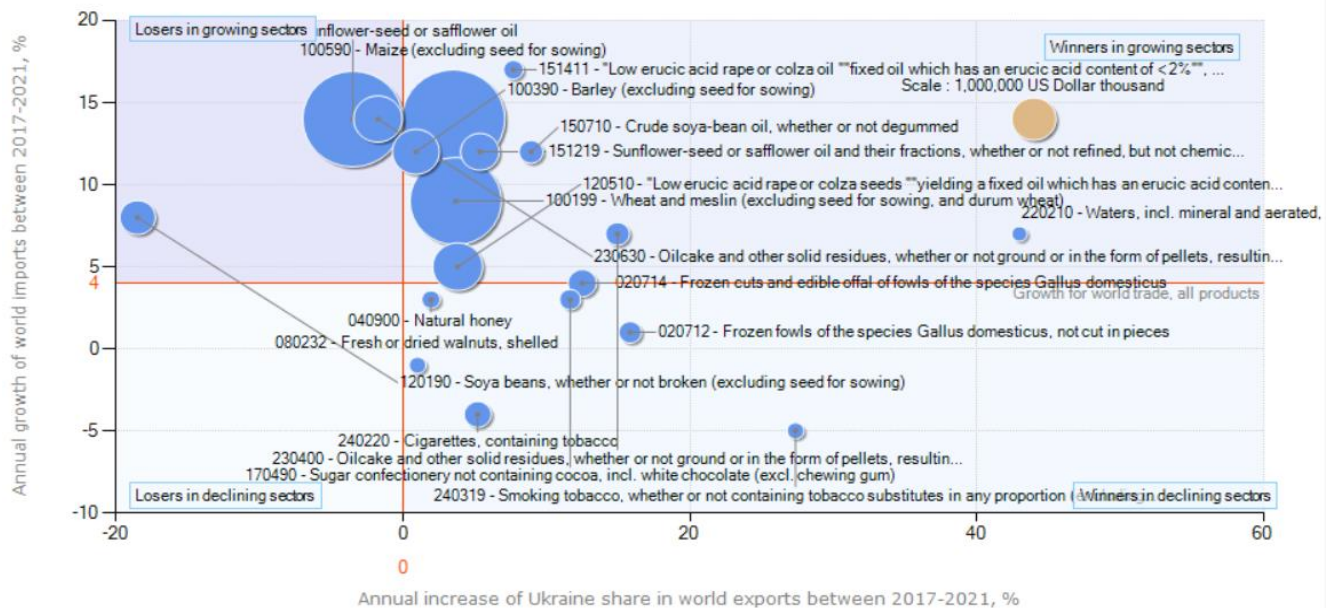

Рис. 2.3. Обсяги поставок аграрної продукції України та попиту на українські аграрні товари на міжнародних ринках (у 2017-2021 рр.)

Джерело: побудовано на основі використання інструментів бази даних ІТС [95]

Виходячи з отриманих даних щодо основних експортованих сільськогосподарських культур, нами встановлено перелік найменувань, за якими Україна має найбільші темпи щорічного зростання. Вказані темпи нами проаналізовано у більш тривалій перспективі – 5 років (2017-2021 рр.). Результати наведені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6. Найменування аграрного експорту України з найвищими показниками щорічного зростання вартості між 2017-2021 роками (% , річних)

Код ГС	Назва продукту (мовою оригіналу HS)	Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% , річних)
220710	Спирт етиловий неденатурований з фактичною міцністю ≥ 80 %	72
81120	Заморожена малина, ожина, шовковиця, логан, чорна, біла або червона смородина	51
150190	Жир свійської птиці, топлений або екстрагований іншим способом	50
100829	Просо (крім сорго зернового та насіння для посіву)	48
120590	Насіння ріпаку або ріпаку з високим вмістом ерукової кислоти, що дає нелетку олію з вмістом ерукової кислоти	38
71320	«Сушений нут, очищений від лушпиння «гарбанцо», очищений або неочищений, роздроблений або без нього»	38

230910	Корм для собак чи котів, розфасований для роздрібної торгівлі	35
210111	Екстракти, есенції та концентрати кави	33

Джерело: на основі вибірки з бази даних ІТС [95]

У коротшій перспективі – 2 роки (2017-2021 рр.) результати вибірку отримано інші. Вони наведені в таблиці 2.7.

Концентрація і відстань поставок товарів (середня), експортованих з України протягом 2017-2021 рр. Цей показник є надзвичайно важливим для торговельного аналізу, оскільки він демонструє те, наскільки далеко Україна експортує аграрні продукти, та наскільки концентрованими є відповідні міжнародні аграрні ринки (рис. 2.4).

Таблиця 2.7. Найменування аграрного експорту України з найвищими показниками щорічного зростання вартості між 2020-2021 роками (% , річних)

Код ГС	Назва продукту (мовою оригіналу HS)	Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% , річних)
100290	Жито (крім насіння для посіву)	3943
120400	Насіння льону, подрібнене чи неподрібнене	171
150190	Жир свійської птиці, топлений або екстрагований іншим способом	121
81120	Заморожена малина, ожина, шовковиця, логан, чорна, біла або червона смородина	112
220710	Спирт етиловий неденатурований з фактичною міцністю ≥ 80 %	90
151411	Ріпакова або рапсова олія з низьким вмістом ерукової кислоти, нелетка олія з вмістом ерукової кислоти $< 2\%$	60
100829	Просо (крім сорго зернового та насіння для посіву)	56

Джерело: на основі вибірки з бази даних ІТС [95]

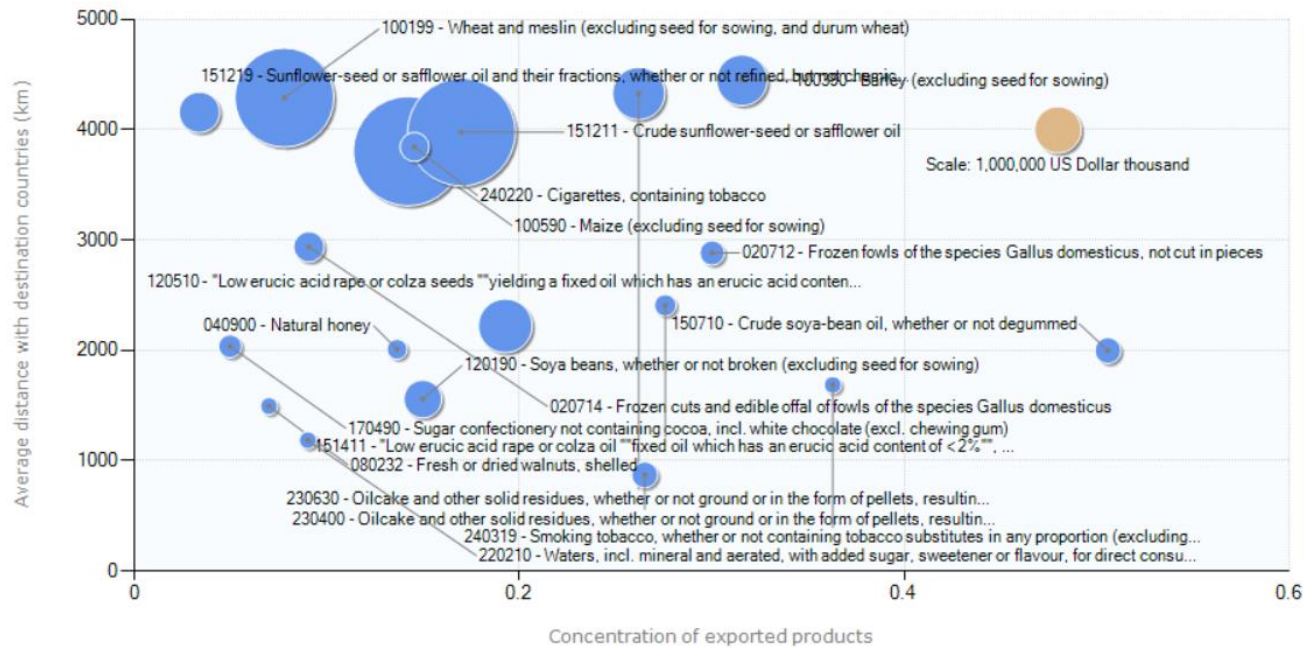

Рис. 2.4. Концентрація та середня відстань експорту товарів, що продаються виробниками з України (у 2017-2021 рр.)

Джерело: побудовано на основі використання інструментів бази даних ІТС [95]

Для отримання більш загального уявлення про досліджені показники нами розраховано окремі показники описової статистики (середнє арифметичне значення, медіанне значення, мінімальне та максимальне значення)

Таблиця 2.8. Описова статистика для показників експорту аграрної продукції у 2021 р.

Показник	Середнє арифметичне	Медіанне значення	Мінімальне значення	Максимальне значення	Квартиль 1 (Q1)	Квартиль 3 (Q3)
Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (%, річних)	9,03	8	-48	72	-3	17,5
Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (%, річних)	63,23	19	-66	3943	2	36,5
Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)	5,74	5	-18	24	3	9
Частка у світовому експорті (%)	3,36	1	0,1	48,5	0,4	2,8
Місце як	20,45	15	1	71	8	29

експортера						
Середня відстань країн-імпортерів (км)	2373,57	1998	871	6335	1431	2818,5
Концентрація країн-імпортерів	0,21	0,15	0,03	0,85	0,1	0,26

Джерело: на основі вибірки з бази даних ІТС [95]

Розглянемо детальніше розраховані показники.

1. Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% на рік).

Середнє значення цього показника становить 9,03%, що вказує на те, що середнє зростання вартості експортованих Україною аграрних товарів за чотирирічний період становило 9,03% на рік. Мінімальне значення становить -48% (тростинний або буряковий цукор і хімічно чиста сахароза у твердому стані (крім тростинного та бурякового цукру)), що свідчить про зниження вартості протягом періоду, тоді як максимальне значення становить 72% (Спирт етиловий неденатурований з фактичною міцністю > 80 %), що свідчить про значне збільшення вартості.

2. Річний приріст вартості між 2020-2021 роками (% на рік). Середнє значення цього показника становить 63,23%, що вказує на високий приріст вартості експортованих товарів протягом однорічного періоду з 2020 по 2021 рік. Мінімальне значення -66% (тростинний або буряковий цукор і хімічно чиста сахароза у твердому стані (крім тростинного та бурякового цукру)), що вказує на зменшення вартості, тоді як максимальне значення становить значні 3943% (Жито (крім насіння для посіву)).

3. Щорічний приріст глобального імпорту в період 2017-2021 (% на рік). Середнє значення цього показника становить 5,74%, що свідчить про те, що середньорічне збільшення світового імпорту аграрної продукції становило 5,74% за чотирирічний період. Мінімальне значення становить -18% (Шкурки норки необроблені, цілі, з головами, хвостами або лапами або без них), що свідчить про зниження світового імпорту на ці товари, а максимальне значення становить 24% (Жито (крім насіння для посіву)).

4. *Частка у світовому експорті (%)*. Середнє значення цього показника становить 3,36%, що вказує на те, що в середньому частка України складає 3,36% від загальної вартості світового експорту. Мінімальне значення становить 0,1% (за численними товарами, зокрема молоко та вершки в твердому стані масовою жирністю $> 1,5\%$; сир (за винятком свіжого сиру, в тому числі сиру на сироватці, сирної маси, плавленого сиру, сиру з блакитними прожилками; корм для собак чи котів, розфасований для роздрібної торгівлі; готові продукти, що використовуються для годування тварин, тощо), а максимальне значення – 48,5% (Нерафінована соняшникова або сафлорова олія), що свідчить про те, що Україна є найбільшим світовим експортером даного товару.

5. *Рейтинг як експортера*. Середнє значення цього показника становить 20,45, що свідчить про те, що країна посідає 20 місце у світовому рейтингу експортерів за вартістю експорту. Найвище 1-ше місце (Нерафінована соняшникова або сафлорова олія, Макуха та інші тверді відходи, подрібнені або неподрібнені або у формі гранул, Просо (крім сорго зернового та насіння для посіву)) вказує на те, що країна є одним із провідних експортерів даних продуктів у світі, а максимальне значення (71-ше місце) свідчить про нижчий рейтинг України як експортера готових продуктів, що використовуються для годування тварин (крім кормів для собак і котів, розфасованих для роздрібної торгівлі).

6. *Середня відстань до країн-імпортерів (км)*. Середнє значення цього показника становить 2373,57 км, що свідчить про те, що країни-імпортери аграрних продуктів розташовані в середньому на відстані 2373,57 кілометрів від України. Мінімальне значення 871 км вказує на відносно невелику відстань імпортерів макухи та інших твердих відходів (подрібнених або неподрібнених або у формі гранул), а максимальне значення 6335 км свідчить про те, що країни-імпортери молочної сироватки та модифікованої молочної сироватки

(концентрованої чи ні, з додаванням цукру чи інших підсолоджувачів) розташовані далеко від України.

7. Концентрація країн-імпортерів. середнє значення цього показника становить 0,21, що свідчить про те, що розподіл експорту країни між країнами-імпортерами відносно різноманітний. Мінімальне значення 0,03 вказує на висококонцентрований розподіл на ринках олії соняшникової або сафлорової та їх фракцій (рафінованих чи нерафінованих, але не хімічно), тоді як максимальне значення 0,85 свідчить про те, що розподіл експорту є дуже диверсифікованим на міжнародних ринках висівок, гостриків та інших відходів пшениці.

Україна є головним гравцем на світовому сільськогосподарському ринку з різноманітним асортиментом культур і продуктів, які експортуються в різні країни світу. Сільськогосподарський сектор країни характеризується родючими землями, сприятливим кліматом і великою кількістю робочої сили, що робить його важливим внеском в економіку країни.

Таким чином, за останні роки український сільськогосподарський експорт значно зріс, країна стала основним експортером зерна, соняшникової олії та продуктів птахівництва. За даними Державної служби статистики України, у 2021 році Україна експортувала сільськогосподарської продукції на понад \$28 млрд, що становить приблизно 40% від загального експорту країни.

2.3. Міжнародна співпраця України щодо експорту української аграрної продукції

У зв'язку з відсутністю належних статистичних даних за 2022 рік для цілей даного дослідження ми розглядаємо торговельну політику України до початку широкомасштабного вторгнення. Адже війна та неможливість повноцінної зовнішньоекономічної діяльності України мають значні наслідки для

спроможності України вести зовнішню торгівлю. Враховуючи роль України як основного експортера зернових та олійних культур, це, у свою чергу, впливає на міжнародні ринки.

Україна є членом СОТ із травня 2008 року. Країна стягує імпорتنі тарифи на більшість сільськогосподарських товарів, із застосованими тарифами найбільшого сприяння (РНС) на сільськогосподарські продукти в середньому на рівні 9,1%, що значно перевищує середній рівень для несільськогосподарської продукції на 3,7% [93]. У той час як більшість імпортних товарів стикається з *адвалорними* тарифами, Україна зберігає глобальну тарифну квоту на тростинний цукор-сирець. Ця квота використовувалася лише у 2011 та 2021 роках, враховуючи надлишок пропозиції цукру на ринку України в інші роки. Експортні мита застосовуються до деяких олійних культур, живих тварин і необроблених шкір, але після вступу України до СОТ поступово зменшуються.

Угода про асоціацію з Європейським Союзом, ратифікована Україною в 2014 році, все більше впливає на політику нашої країни. 27 червня 2014 року Європейський Союз та Україна підписали Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) як частину Угоди про асоціацію. Вона тимчасово застосовувалася з 1 січня 2016 року та офіційно набула чинності 1 вересня 2017 року. Лібералізація торгівлі між Європейським Союзом та Україною має здійснюватися протягом перехідного періоду від семи до десяти років.

Щодо сільського господарства Україна зобов'язалася:

- сприяти розвитку сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва з належною повагою до навколишнього середовища та добробуту дикої природи, включаючи поширення використання методів органічного виробництва та біотехнологій, зокрема шляхом впровадження передового досвіду в цих сферах;

- підвищити конкурентоспроможність в аграрному секторі, ефективність та прозорість ринків, а також умов інвестування;

– сприяти інноваціям через дослідження та стимулювати розширення послуг сільськогосподарським виробникам;

– сприяти гармонізації питань, що розглядаються в рамках міжнародних організацій;

– реалізувати політики якості сільськогосподарської продукції у сфері стандартизації, вимог до виробництва та програм якості [40].

При цьому від України очікуються наступні результати:

1) Більші можливості для компаній у контексті співпраці та обміну знаннями, досвідом і технологіями;

2) Адаптація стандартів сільськогосподарської продукції та інфраструктури аграрних ринків та розширення доступу продукції українських аграрних компаній на ринок ЄС та третіх країн;

3) Покращення якості аграрної продукції шляхом впровадження більш високих екологічних стандартів;

4) Модернізація державної аграрної політики відповідно до вимог законодавства ЄС та, зокрема, амбіцій European Green Deal;

5) Розвиток стандартів та інфраструктури аграрного ринку [40].

Європейський Союз має відкрити тарифні квоти (TRQ) для безмитного імпорту основних українських агропродовольчих товарів, таких як зерно, м'ясо-молочна продукція, цукор, і надати вільний доступ для інших. Україна натомість знизить імпортні мита на низку товарів з Європейського Союзу. Близько 40% імпортних мит, пов'язаних із сільськогосподарською продукцією, були знижені до нуля одразу після набуття Угодою чинності, а близько половини імпортних мит буде скасовано протягом перехідного періоду. Приблизно для 10% тарифних ліній, які охоплюють окремі продукти в таких категоріях, як молочні продукти та яйця, цукор, різні харчові продукти, тваринні олії та жири, а також корми для тварин, Україна зберігає тарифні квоти з нульовими тарифами в квоті.

З 1 січня 2016 року Україна застосовує три тарифні квоти з нульовими тарифами в рамках квоти на імпорт з Європейського Союзу м'яса свинини, м'яса

птиці та напівфабрикатів із нього та цукру відповідно. Сторони зобов'язалися не застосовувати експортні субсидії для взаємної торгівлі сільськогосподарськими товарами і близько половини імпорتنих мит буде скасовано протягом перехідного періоду. Приблизно для 10% тарифних ліній, які охоплюють окремі продукти в таких категоріях, як молочні продукти та яйця, цукор, різні харчові продукти, тваринні олії та жири, а також корми для тварин, Україна зберігає тарифні квоти з нульовими тарифами в квоті.

ПВЗВТ містить фундаментальні правила СОТ щодо нетарифних бар'єрів, таких, як заборона імпорتنих та експортних обмежень, а також правила державної торгівлі. Однак, труднощі України з дотриманням вимог ЄС щодо безпеки харчових продуктів, ветеринарії та фітосанітарії залишаються перешкодою для торгової інтеграції. Таким чином, ПВЗВТ містить положення щодо технічних регламентів, стандартів та оцінки відповідності для гармонізації з Європейським Союзом, а також щодо технічного співробітництва у сфері регламентів, стандартів та пов'язаних питань між Україною та Європейським Союзом. Відповідно до цих положень у 2016 році було схвалено Комплексну стратегію імплементації законодавства про санітарні та фітосанітарні заходи, яка передбачає процес гармонізації законодавства України щодо СФС до вимог ЄС.

Інші угоди про вільну торгівлю (ЗВТ) з Україною включають ЗВТ з Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ), яка діє з червня 2012 року, багатосторонню Угоду про вільну торгівлю з країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД), яка діє з серпня 2012 року, а також двосторонні угоди з усіма членами СНД та Угода про зону вільної торгівлі між Канадою та Україною, яка діє з серпня 2017 року. Угоди про зону вільної торгівлі з Ізраїлем та Великою Британією набули чинності в січні 2021 року. У лютому 2022 року Україна та Туреччина підписали нову Угоду про зону вільної торгівлі.

У липні 2019 року КМУ схвалив Стратегію розвитку експорту агропродовольчої продукції на період до 2026 року. Вона спрямована на конкурентоспроможність продукції, розширений асортимент експортної

продукції, українські продовольчі бренди, супровідну інформацію та аналіз агропромислового комплексу, експорт продовольства.

Широкомасштабна та неспровокована війна, яку терористична Росія розв'язала проти нашої держави, призвела до істотних змін у ландшафті торгівлі та торговельній політиці в Україні.

У лютому 2022 року Україна та Туреччина підписали угоду про вільну торгівлю. За попередніми прогнозами, угода збільшить товарообіг з Туреччиною з 7,5 млрд доларів США до 10 млрд доларів США протягом п'яти років.

Низка змін у торговельній політиці була зумовлена зобов'язаннями України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС та ПВЗВТ. 1 січня 2021 року мита на імпорту вина з Європейського Союзу були знижені з 0,3-0,4 євро за літр до нуля. Тарифні квоти ЄС на продукти тваринного походження, запроваджені в рамках ПВЗВТ, не були використані повністю, а квоти на яловичину, свинину та баранину взагалі ніколи не використовувалися. Прагнучи збільшити експорт продукції тваринництва до Європейського Союзу, Україна працює над досягненням відповідних санітарних норм. До лютого 2021 року ветеринарні служби ЄС сертифікували чотири птахокомбінати та 26 молокопереробних підприємств, що дозволило їм експортувати до Євросоюзу. Паралельно Євросоюз поступово збільшує квоти на безмитний імпорту української птиці та переробленого м'яса птиці.

У жовтні 2021 року Верховна Рада прийняла закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гармонізації законодавства України у сфері дитячого харчування із законодавством ЄС». Закон набуде чинності у травні 2022 року та має на меті привести українське законодавство щодо виробництва та продажу дитячого харчування у відповідність із законами та правилами ЄС. Це і зміни в маркуванні продукції, і скасування неефективних і обтяжливих вимог, і посилення дотримання відповідних технічних стандартів і правил.

Починаючи з 2011 року, Україна проводить переговори щодо Меморандуму про взаєморозуміння (MoU) між Міністерством аграрної політики та

продовольства та ключовими учасниками зернового ринку на щорічній основі, щоб забезпечити продовольчу безпеку, уникнути застосування експортних обмежень, забезпечити реалізацію прогнозів щодо експорту зерна та підтримувати стабільність на ринку зерна України. Меморандум про взаєморозуміння між Мінфіном та учасниками зернового ринку на 2020/2021 маркетинговий рік був підписаний у липні 2020 року. Додаток до цієї угоди був підписаний у серпні 2020 року та вказує на максимальні обсяги експорту 17,5 млн тонн пшениці та 1000 тонн жита. У червні 2021 року було узгоджено максимальний обсяг експорту кукурудзи на рівні 24 млн тонн. Новий Меморандум про взаєморозуміння на 2021/2022 маркетинговий рік було підписано в липні 2021 року, а Додаток до нього погоджено в жовтні 2021 року. Він вказує на максимальні обсяги експорту 25,3 млн тонн пшениці.

Нами досліджено базу даних AMIS та узагальнено кількість заходів, запроваджених Україною щодо основних сільськогосподарських культур (пшениця, кукурудза, рис, соєві боби) за видами інструментів торговельної політики (табл. 2.9).

**Таблиця 2.9. Кількість заходів, запроваджених Україною щодо основних сільськогосподарських культур
(пшениця, кукурудза, рис, соєві боби) за видами інструментів торговельної політики**

Інструмент	Об'єкт регулювання															
	Кукурудза		Кукурудза + Рис + Пшениця		Кукурудза + соєві боби		Кукурудза + Пшениця		Рис		Рис + Пшениця		Соєві боби		Пшениця	
	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ	ВР	ЗТ
Прямі платежі	54														54	
Платежі по площі	27														27	
Споживчі одноразові товарні перекази	27														27	
Експортна політика		25								12				6		36
Експортна квота		8														12
Податок на експорт		1														2
Вимога ліцензування		16								12				6		22
Імпортна політика		162		90						162		18		108		180
Імпортні мита		162		90						162		18		108		180
Ринкові трансфери	81														81	
Підтримка ринкових цін	27														27	
Інші перекази від споживачів	27														27	
Трансфери виробникам від споживачів	27														27	
Виробнича політика	81														81	
Платежі на основі результатів	81														81	
Виробничі показники	81														81	
% Передачі окремого товару виробнику	27														27	
Номінальний коефіцієнт захисту споживача	27														27	
Номінальний коефіцієнт захисту виробника	27														27	
Загальна сума	297	187	0	90	0	0	0	0	0	174	0	18	0	114	297	216

Примітка: ВР – внутрішній ринок, ЗТ – зовнішня торгівля.

Джерело: AMIS policy database [55]

Заборону на імпорт сільськогосподарської продукції з Російської Федерації та призупинення торговельних преференцій у рамках ЗВТ СНД, які діяли з грудня 2015 року, продовжили до кінця 2022 року. Постановою КМУ, прийнятою у квітні 2021 року, додано пшеницю та соняшникову олію у список забороненого імпорту сільськогосподарської продукції.

Закон «Про внесення змін до статті 4 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» щодо ввезення на митну територію України пестицидів був прийнятий у червні 2021 року та набув чинності у серпні 2021 року. Він скасовує обов'язкову державну реєстрацію пестицидів, які ввозяться в Україну для проведення державних випробувань і досліджень.

Війна, яка почалася у лютому 2022 року, призвела до надання Україні сприятливого режиму сільськогосподарського експорту з країнами ЄС. У червні 2022 року законодавцями ЄС у рекордно короткі терміни після російського вторгнення була схвалена діюча однорічна схема тимчасової лібералізації торгівлі, яка передбачає призупинення тарифів і квот на імпорт сільськогосподарської продукції з України [67]. У той час як майже половина українських сільськогосподарських товарів була лібералізована, коли Угода про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС набула чинності ще в 2016 році, решта продуктів підлягали перехідному періоду лібералізації торгівлі до травня 2023 року.

Тоді призупинити імпортне мито на всю сільськогосподарську продукцію, виправдовуючи це як крок як для стимулювання економіки України, так і для поступової інтеграції країни до внутрішнього ринку ЄС.

Однак Європейська Комісія вже готова переглянути цю домовленість у відповідь на «зростаючий тиск» з боку держав-членів. Ініціатива, яка була запроваджена ще у травні 2022 року після вторгнення Росії в Україну, передбачала заходи, спрямовані на те, щоб допомогти Україні експортувати сільськогосподарську продукцію всіма можливими шляхами.

Майже через рік після початку війни ці заходи виявилися успішними: за даними виконавчої влади ЄС, у грудні через «смуги солідарності» було експортовано загалом 3 мільйони тонн зерна. Однак, за словами виробників зерна, приплив українського зерна через ініціативу «Смуги солідарності» штовхає їх на межу банкрутства. Подібні скарги надходили, наприклад, з Польщі та Румунії [67]. Вони також висловили підтримку ідеї перегляду митної угоди для деяких зернових, імпортованих з України, особливо щодо перевірок на санітарні та фітосанітарні заходи (SPS), підкреслюючи потенційний ризик імпорту зараженого зерна.

Український уряд визначив пріоритет розвитку аграрного сектору та вжив ряд заходів для підтримки експорту сільськогосподарської продукції. Однією з ключових ініціатив уряду є створення Українського клубу агробізнесу, який є платформою, яка об'єднує представників приватного сектору, урядовців та експертів галузі для просування та підтримки розвитку аграрного сектору країни.

Іншою ініціативою українського уряду для підтримки експорту сільськогосподарської продукції є створення спеціального державного органу, відомого як Міністерство аграрної політики та продовольства України. Це агентство відповідає за формування та реалізацію політики підтримки розвитку аграрного сектору, включаючи сприяння експорту сільськогосподарської продукції. Агентство тісно співпрацює з іншими державними установами та зацікавленими сторонами, щоб сприяти експорту української сільськогосподарської продукції на міжнародні ринки.

Для забезпечення якості та безпеки української сільськогосподарської продукції уряд запровадив декілька систем контролю та сертифікації якості. Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів відповідає за впровадження та забезпечення дотримання правил безпечності харчових продуктів та систем сертифікації в Україні. Агентство тісно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Всесвітня

організація охорони здоров'я (ВООЗ) та Міжнародні харчові стандарти (IFS), щоб забезпечити відповідність української сільськогосподарської продукції міжнародним стандартам якості та безпеки.

Таким чином, Україна є сільськогосподарською державою, яка виробляє широкий спектр сільськогосподарської продукції, яка користується великим попитом у всьому світі. Україна налагодила міцне міжнародне співробітництво щодо експорту своєї сільськогосподарської продукції. Країна розробила декілька стратегій для підвищення свого експортного потенціалу та налагодження тісніших зв'язків із торговими партнерами.

Україна також бере активну участь у міжнародних торговельних угодах для підвищення свого експортного потенціалу. У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС), яка включає поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ). Угода сприяла експорту української сільськогосподарської продукції на ринок ЄС шляхом усунення торгових бар'єрів та зниження тарифів на сільськогосподарську продукцію. ПВЗВТ також допомогла підвищити конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на ринку ЄС шляхом покращення якості продукції та стандартів безпеки.

Крім того, Україна брала участь у кількох міжнародних ярмарках і виставках, щоб продемонструвати свою сільськогосподарську продукцію та просувати свій експортний потенціал. Наприклад, Україна регулярно бере участь у міжнародній виставці «Зелений тиждень», яка проходить у Берліні, Німеччина, і є однією з найбільших сільськогосподарських виставок у світі. Країна також бере участь у виставці SIAL, що проводиться в Парижі, Франція, і є провідною виставкою харчової промисловості.

Україна також бере активну участь у міжнародних торговельних угодах для підвищення свого експортного потенціалу. У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС), яка включає поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ). Угода сприяла

експорту української сільськогосподарської продукції на ринок ЄС шляхом усунення торгових бар'єрів та зниження тарифів на сільськогосподарську продукцію. ПВЗВТ також допомогла підвищити конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на ринку ЄС шляхом покращення якості продукції та стандартів безпеки.

Окрім ЄС, Україна встановила міцні торговельні відносини з іншими країнами Азії, Африки та Близького Сходу. Країна підписала кілька двосторонніх угод з такими країнами, як Китай, Індія, Туреччина та Єгипет, щоб сприяти експорту української сільськогосподарської продукції. Ці угоди сприяли збільшенню обсягів експорту сільськогосподарської продукції до цих країн та дозволили українським експортерам освоювати нові ринки.

Україна налагодила міцне міжнародне співробітництво щодо експорту своєї сільськогосподарської продукції. Уряд виступив із кількома ініціативами щодо підтримки розвитку сільськогосподарського сектору та підписав кілька двосторонніх торгових угод з країнами світу. Україна також брала участь у міжнародних ярмарках і виставках, щоб продемонструвати свою сільськогосподарську продукцію та просувати свій експортний потенціал. Зусилля країни щодо забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції за допомогою систем сертифікації допомогли підвищити її конкурентоспроможність на світовому ринку.

Висновки до розділу 2

Аналіз продуктового лідерства світової торгівлі продовольством, стану та розвитку аграрного сектору України та її торгівлі на міжнародних аграрних ринках, а також міжнародної співпраці України щодо експорту української аграрної продукції дало змогу сформулювати наступні висновки.

1. Сільське господарство є однією з найбільших і найважливіших галузей промисловості у світі, тому вжиття заходів для збільшення рівня виробництва є ключовим для безпеки та здоров'я населення країни. Існує багато способів оцінки сільськогосподарської продукції, включаючи чистий тоннаж і обсяг вироблених товарів у доларах. Важливо дивитися на обидва, оскільки часто буває так, що товари, які мають вирішальне значення для продовольчого постачання менш розвинених країн, не відображаються як культури з високою доларовою вартістю. Щоб підвищити продуктивність сільського господарства, розвинені країни звертаються до генетично модифікованого насіння для підвищення врожайності. З іншого боку, у країнах, де інфраструктура вкрай слабо розвинена, уряд зосереджується на розвитку інфраструктури та заохоченні використання добрив.

2. Серед основних зернових і овочевих культур провідними виробниками є США, Китай, Індія, Україна. Сполучені Штати є найбільшим експортером сільськогосподарської продукції з 118,3 мільярдами доларів експорту станом на 2019 рік. Серед основних зернових та овочевих культур Сполучені Штати, Китай, Індія та Росія часто є провідними виробниками. Китай є провідним у світі виробником рису, але він також є провідним виробником пшениці та другим виробником кукурудзи, а також найбільшим виробником багатьох овочів, включаючи цибулю та капусту. За загальним виробництвом пшениці США посідають четверте місце, кукурудзи – перше, а сої – друге. Однак є й інші важливі культури. Просо є основною культурою в більшості країн Африки та Азії, а Індія та Нігерія є провідними виробниками. Так само ячмінь, жито та квасоля/бобові не такі важливі в Сполучених Штатах, але є ключовими культурами в таких країнах, як Росія, Німеччина та Індія.

3. Такі країни, як Китай та Індія, займають чільне місце в списках провідних виробників сільськогосподарської продукції; ці країни мають велику кількість населення, і внутрішня продовольча безпека (тобто

виробництво достатньої кількості, щоб прогодувати населення країни за рахунок внутрішніх ресурсів) є головним пріоритетом. Однак значна частина цієї продукції використовується всередині країни, і список найбільших країн-експортерів виглядає значно інакше. Тут знову ж таки важливо відзначити різницю між масовим виробництвом і виробництвом високої вартості. Нідерланди, будучи маленькою країною, присутні у списку агро лідерів, що пояснюється високою вартістю квітів і живих рослин (Нідерланди постачають майже половину світового обсягу) та овочів (Нідерланди є провідним постачальником помідорів і перцю чилі). Коли мова заходить про основні продукти, якими харчується світ (рис, кукурудза, пшениця, квасоля, сочевиця та тваринні білки), такі країни, як Сполучені Штати, Німеччина, Канада, Бразилія та Таїланд, займають більш важливе місце.

4. Географічне положення України забезпечує їй стратегічну перевагу, оскільки вона розташована між Європою та Азією, що дозволяє їй експортувати в обидва регіони. Крім того, країна уклала торгові угоди з різними країнами, що допомогло розширити її експортні ринки та підвищити конкурентоспроможність на світовому ринку. Проте аграрний сектор в Україні все ще стикається з кількома проблемами, такими, як невідповідна інфраструктура, неефективне землекористування та погані методи ведення сільського господарства, які можуть вплинути на якість та кількість виробленої сільськогосподарської продукції. Крім того, триваючий конфлікт на сході України також вплинув на сільськогосподарський сектор, особливо в районах поблизу зони конфлікту.

5. Галузь експорту сільськогосподарської продукції України є значним внеском в економіку країни та демонструє стабільне зростання протягом останніх років. Однак для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності галузі в довгостроковій перспективі необхідні

постійні інвестиції в інфраструктуру, землекористування та сільськогосподарську практику.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНИХ АГРАРНИХ РИНКАХ

3.1. Аналіз потенціалу розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних аграрних ринках

Аграрний сектор України вже давно визнано ключовим рушієм економічного зростання країни, на нього припадає значна частка ВВП і зайнятості. Величезні сільськогосподарські ресурси країни, сприятливий клімат і багатий ґрунт дозволили їй стати одним із провідних світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, такої як пшениця, кукурудза, соняшникова олія та м'ясо птиці. За останні роки Україна досягла значного прогресу в модернізації свого сільськогосподарського сектора, збільшенні продуктивності та покращенні якості своєї продукції з метою розширення експорту на міжнародні ринки.

Проте, незважаючи на значний потенціал країни, зовнішня торгівля України сільськогосподарською продукцією досі стикається з численними проблемами. Серед них застаріла інфраструктура, неадекватна логістика, слабка нормативна база та обмежений доступ до міжнародних ринків. Як наслідок, український сільськогосподарський експорт залишається значною мірою зосередженим на кількох ключових ринках з обмеженою диверсифікацією та потенціалом для зростання. Ці проблеми посилені війною, яку веде Росія в Україні, починаючи з лютого 2022 року.

На цьому тлі цей аналіз спрямований на вивчення потенціалу розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних ринках сільськогосподарської продукції. Зокрема, аналіз досліджуватиме можливості та виклики, з якими стикається аграрний сектор України, оцінювати конкурентні переваги та слабкі сторони країни та визначати стратегії розширення її експорту та

збільшення її частки на міжнародних ринках. Аналіз спиратиметься на низку джерел, у тому числі дані торгівлі, ринкові звіти та думки експертів, щоб забезпечити повний огляд зовнішньої торгівлі України сільськогосподарською продукцією та перспективи її майбутнього зростання.

Розвиток зовнішньої торгівлі України загалом та на аграрних ринках зокрема розглядали у своїх працях Леснікова М. В. [24], Коляда О.В., Омельченко М.М. [21], Лисак О., Андрєєва Л. [25], Непрядкіна Н.В. [28], Чирак М. В., Чирак І.М. [49], Круп'як І.Й. [22], Шевчук В. О., Черкас Н. І. [50], Далик В. П., Дуляба Н. І. [6], Стеблянко І.О. [42], Прощаликіна А. М., Петренко Т. С. [35]. Аналіз експортного потенціалу (на прикладі аграрних підприємств України) здійснили Балабаш О. та Хуен В.Х. (2020) [2], а також О. Коваленко та С. Вербицький [81], при цьому Духницький Б.В. посилену увагу приділив зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та країнами Азії [29]. Окрему увагу слід звернути на багаторічні доробки Інституту аграрної економіки та праці Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова та Б.В. Духницького [29, 36, 47]

Розглянемо детальніше перспективи та проблеми розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних аграрних ринках.

За словами Б.В. Духницького, «за останнє десятиліття (2010-20 рр.) Україна значно збільшила експорт зерна на зовнішні ринки. Відвантаження зернових у 2021 році склало 50,8 млн т, що в 3,7 раза більше, ніж у 2010 році, проте цей показник на 10% нижче рекордного 2019 року. Виручка від експорту зернових у 2021 календарному році склала 12,3 млрд дол.» [29]

Вторгнення Росії було надзвичайно руйнівним для сільського господарства України. Річний довоєнний експорт сільськогосподарської продукції становив 27,8 мільярда доларів США – 41 відсоток загального експорту країни [64]. Станом на червень 2022 року Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) підрахувала, що війна коштувала українському сільському господарству від 4 до 6 мільярдів доларів. Орієнтовна вартість лише заміни та ремонту пошкодженої

сільськогосподарської техніки наразі оцінюється в 926,1 млн. дол. США, або 2281 одиницю сільськогосподарської техніки. Крім того, вартість пошкоджених або знищених сховищ зерна оцінюється в 272 мільйони доларів, а вартість втраченої худоби становить близько 136 мільйонів доларів [96].

Зменшення експортних можливостей, руйнування інфраструктури та сільськогосподарських угідь, а також збільшення вартості палива та ресурсів різко стримували інвестиції в нові машини та обладнання. Як наслідок, за перші 7 місяців 2022 року продажі сільськогосподарської техніки та обладнання впали в 2,4 рази порівняно з попереднім роком.

За даними Міністерства сільського господарства США, в 2022 маркетинговому році в Україні очікується збір 58 мільйонів метричних тонн зерна, що на 31 % менше, ніж у 2021 році, коли було зібрано 85 мільйонів тонн. Попри руйнівні наслідки війни, за оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2022 році Україна експортуватиме 30 мільйонів тонн нового врожаю та 20 мільйонів тонн зерна, яке було відкладено минулого року [64].

До російського вторгнення 98 % експорту зерна з України транспортувалося через Чорне море. Протягом перших кількох місяців війни українське судноплавство було припинено, що вплинуло на глобальну продовольчу безпеку. У відповідь ООН виступила за посередництва Чорноморської зернової ініціативи (BSGI), яка сприяє експорту зерна з трьох портів Одеси до Туреччини. Незважаючи на угоду, обсяги торгівлі через Чорне море залишаються нижчими довоєнних можливостей, і Україна значною мірою покладається на залізничні, автомобільні та баржові маршрути для експорту сільськогосподарської продукції. Незважаючи на обмеженість, CS Ukraine прогнозує, що надходження доходів від експорту та зменшення втрат урожаю дозволять українському сільськогосподарському сектору відновитися [97].

З початку російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року український експорт зерна був серйозно порушений. 22 липня 2022 року за

посередництва ООН і Туреччини було укладено угоду про відкриття безпечного морського гуманітарного коридору в Чорному морі (Чорноморська зернова ініціатива). Відтоді з трьох українських портів: Чорноморська, Одеси та Південного/Південного вийшло понад 900 суден, наповнених зерном та іншими продовольством [97]. Хоча розблокування морського експортного маршруту допомогло подолати глобальну кризу продовольчої безпеки та знизити ціни на зерно, відставання від експорту залишається значним.

Станом на березень 2023 року в рамках Чорноморської зернової ініціативи було експортовано понад 23 мільйони тонн зерна та інших продуктів харчування. Майже 49% вантажу становила кукурудза (рис. 3.1), зерно, яке найбільше постраждало від завалів українських зерносховищ на початок війни (75% із 20 мільйонів тонн зерна, що зберігалось). Його потрібно було швидко перенести, щоб звільнити місце для пшениці з літнього врожаю.

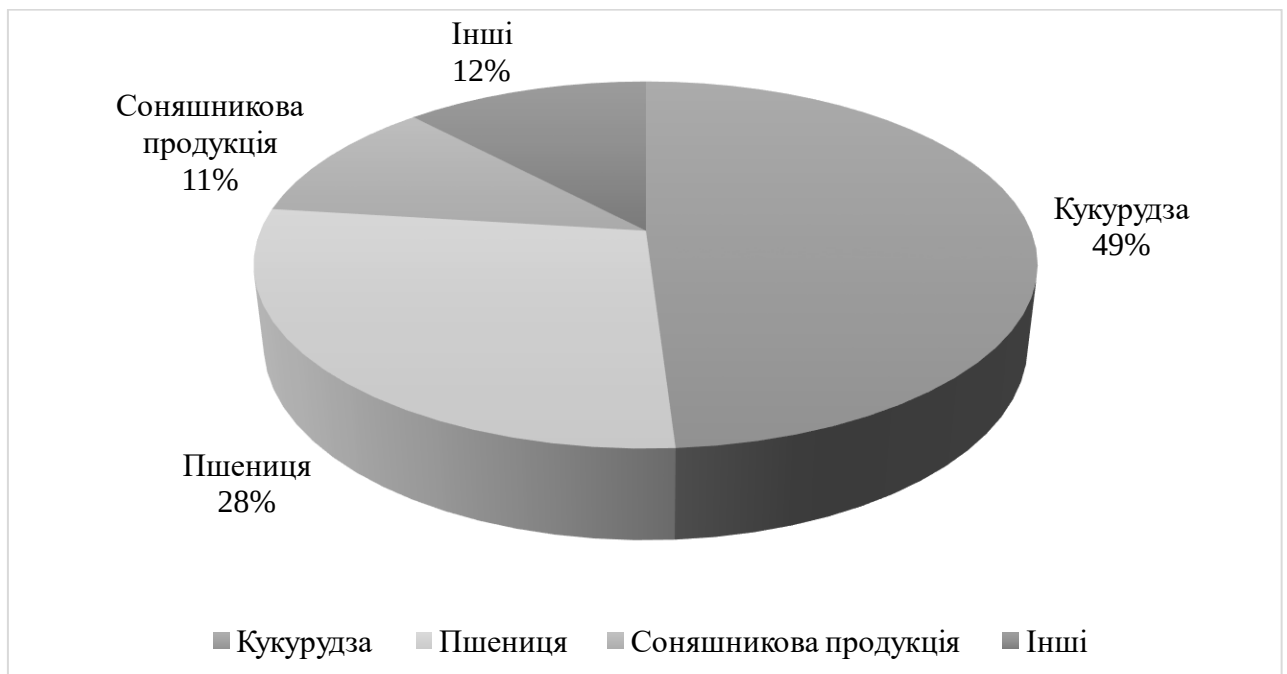

Рис. 3.1. Частка різних зернових в експорті через Чорноморську зернову ініціативу

Джерело: побудовано за даними [96]

Всесвітня продовольча програма ООН (ВПП – найбільша гуманітарна організація у світі) відновила відвантаження пшениці з чорноморських портів. Перед війною ВПП купувала в Україні половину запасів зерна. Наразі понад 456 тис. тонн пшениці вирушили з українських портів до Ефіопії, Ємену, Джибуті, Сомалі та Афганістану. ЄС є великим світовим виробником та експортером пшениці. У 2022 році, за оцінками, ЄС експортував близько 36 мільйонів тонн м'якої пшениці. Країни призначення включають Алжир, Марокко, Єгипет, Пакистан і Нігерію [98] (рис. 3.2).

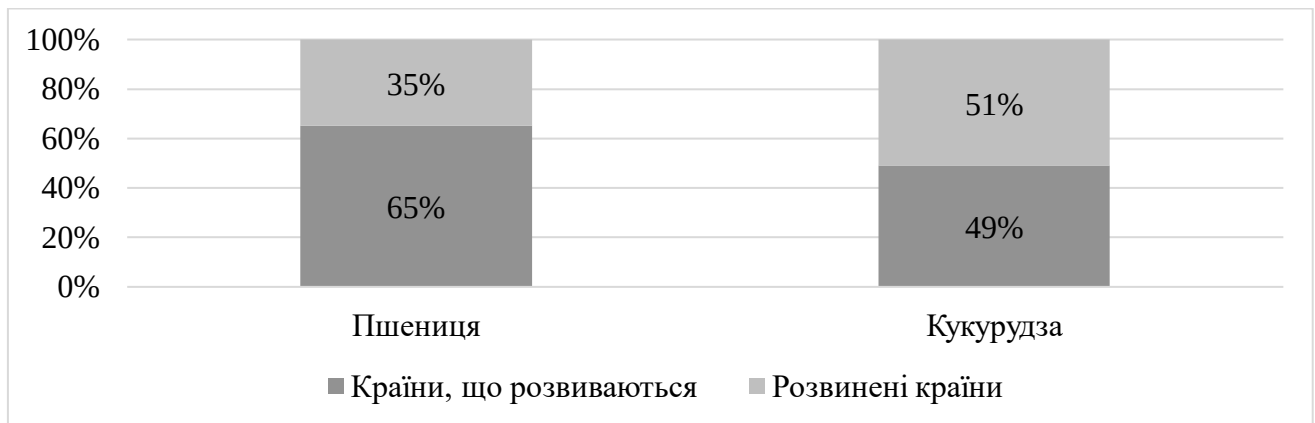

Рис. 3.2. Розподіл експорту зернових через Чорноморську зернову ініціативу за рівнем розвитку країн експорту

Джерело: побудовано за даними [96]

Вторгнення Росії в Україну спричинило значне зростання цін на продукти харчування на світових ринках. Особливо різко зросли ціни на зерно. Обидві лінії солідарності (маршрути, створені ЄС, щоб допомогти Україні експортувати її сільськогосподарську продукцію, серед інших продуктів [62]) і Чорноморська зернова ініціатива помітно сприяли зниженню цін. Збереження українського зернового потоку залишається вирішальним для забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

За прогнозами науковців Інституту аграрної економіки, 2023 року масиви ярих культур зростуть загалом на 8,2%, а загальна посівна площа порівняно з попереднім воєнним роком зменшиться неістотно. Порівняно з

2022-м прогнозують зниження посівних площ під зернові та зернобобові культури на 8,6% переважно через зменшення площ під озиму пшеницю на 14,3%, озиме жито — на 20%, озимий ячмінь — на 31,3% та кукурудзу на зерно — на 6,7%. Під технічними культурами площі посіву зростатимуть. Цього року прогнозують збільшення площ під соняшником на 9,7%, соєю — на 11,9%, ріпаком — на 20,2% порівняно з попереднім роком [1].

За прогнозами науковців Інституту аграрної економіки, у 2023 році виробництво зернових і зернобобових культур очікується на рівні 89,0 % проти 2022 року. Виробництво озимих зернових зменшиться проти попереднього року 7,6 %, ярих – на 6,4 %, у тому числі озимої пшениці – на 5,5 %, кукурудзи на зерно – на 9 %. Найбільший спад прогнозується по виробництву озимого ячменю – на 32,7 %, яке, однак, значною мірою буде компенсоване зростанням по ярому ячменю – на 16,6 %. Також суттєво зменшиться виробництво рису (-28,7 %) та жита (-24,2 %). На 21,5 % можливе зменшення виробництва гречки, однак його обсяги значно перевищать досягнутий у попередні роки рівень: на 24 % показник 2021 року, на 34 % - показник 2020 року [4].

Серед інших культур зменшення прогнозується по картоплі (-3,8 %), плодово-ягідних культурах (-10 %) та винограду (-11,3 %). Водночас прогнозується зростання проти 2022 року, крім вже згаданого ярого ячменю, по буряку цукровому фабричному – на 12,3 %, насінню соняшнику – на 6,5 %, сої – на 12,2 %, ріпаку – на 9,1 %. Майже на рівні 2022 року – 99 % – збережеться виробництво овочів.

За оцінками науковців Інституту аграрної економіки, на визволеній території Херсонської області, де поля внаслідок бойових дій заміновано та забруднено важкими металами, ярими культурами буде засіяно майже 50 тисяч га [34]. Отже, порівняно з минулим роком розпочинається рух до відродження аграрного потенціалу регіону.

Загалом для українського ринку цього року буде характерне збільшення посівних площ під олійними культурами з одночасним зменшенням під

зерновими. На нашу думку, це зумовлено значною часткою логістики в ціні зернових (ціна на олійні культури цього річ майже вдвічі вища за ціну на зернові). Однак говорити про повну відмову від вирощування деяких культур підстав немає. Важливим чинником ухвалення рішення про вирощування тієї чи тієї культури є не лише собівартість виробництва, а й гарантований збут. Тому насамперед вирощуватимуть культури, яких потребує внутрішній ринок. В цілому, очікуване виробництво сільськогосподарської продукції у 2023 році дозволить забезпечити внутрішні продовольчі потреби держави. При цьому по окремих видах продукції рівень забезпечення навіть зростатиме, хоча і не перевершить довоєнний, однак свідчить про стійкість вітчизняного агровиробництва.

Що ж до експорту, то ми повинні привести тут результати іншого дослідження Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки». За їх даними, за результатами 2022 року оборот зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та країнами Азії становив 8,6 млрд дол. США – на 43 % менше максимального показника 2021 року у 15,2 млрд дол. США. В цілому вітчизняний аграрний експорт (-6327 млн дол. США) знизився в абсолютних цифрах набагато помітніше, ніж імпорт (-296 млн дол. США), тому позитивне для України сальдо торгівлі з країнами Азії скоротилось фактично вдвічі – до 6109 млн дол. США [45].

Головними покупцями вітчизняної агропродовольчої продукції в азійському регіоні 2022 року стали Туреччина, Китай, Індія, Саудівська Аравія, Ізраїль та Ірак. Сумарно на ці країни припало 78 % вартості вітчизняних продажів в цю частину світу. Експорт до всіх цих держав, за винятком Туреччини, зменшився. Основними постачальниками сільськогосподарської сировини і продовольства з Азії до України минулого року були Туреччина, Китай, Індонезія та Індія, спільна частка яких склала 4/5 у вартості закупівель у цьому регіоні.

При цьому Азія продовжує концентруватись на придбанні традиційних в експорті товарних груп української продукції – зерна (3074 млн дол. США), олій та жирів (2421 млн дол. США), олійних культур (616 млн дол. США), залишків харчової промисловості (455 млн дол. США), м'ясних продуктів (385 млн дол. США) [45]. Незважаючи на різке зменшення обсягів торгівлі продовольством між сторонами, викликане блокуванням морських портів та військовими діями, типова структура експорту та імпорту для України все одно зберігається, а країни Азії, за умов використання всіх логістичних можливостей, залишаються серед найбільш пріоритетних регіональних ринків збуту вітчизняної сільськогосподарської продукції і в поточному році.

Таким чином, слід ще раз підкреслити руйнівний вплив російського вторгнення на сільське господарство України, оскільки річний довоєнний експорт сільськогосподарської продукції країни становив 41% від загального експорту, а війна коштувала українському сільському господарству майже 6 мільярдів доларів, включаючи руйнування інфраструктури та сільськогосподарських угідь, пошкодження або знищення сховищ зерна та втрату худоби.

Попри труднощі, країна експортуватиме 30 млн тонн нового врожаю та 20 млн тонн зерна з минулого року. Однак, до війни 98% експорту зерна транспортувалося через Чорне море, а зупинка українського судноплавства на початку конфлікту вплинула на глобальну продовольчу безпеку. Виправити ситуацію допомогла Чорноморська зернова ініціатива, яка сприяє експорту зерна з трьох портів Одеси до Туреччини. Проте, обсяги торгівлі через Чорне море залишаються нижчими за довоєнний рівень, і Україна значною мірою покладається на залізничні, автомобільні та баржові маршрути для експорту сільськогосподарської продукції.

Експортне відставання залишається значним навіть попри функціонування Чорноморської зернової ініціативи. Вторгнення спричинило також значне зростання цін на продовольство на світових

ринках, особливо різко зросли ціни на зерно. Проте Лінії солідарності та Чорноморська зернова ініціатива допомогли знизити ціни, і збереження потоку українського зерна залишається вирішальним для забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

3.2. Євроінтеграційні реформи для розширення присутності України на міжнародних аграрних ринках

Для цілей даного дослідження та враховуючи євроінтеграційні прагнення України нами вивчено напрями реалізації реформ аграрного сектору України, що представлено нижче у форматі інституційних змін функціонування даного сектору національної економіки.

Міністерство аграрної політики та продовольства (МАПФ) є головним органом виконавчої влади в Україні, що відповідає за розвиток сільського господарства. У період з вересня 2019 року по січень 2021 року МАПФ було інтегровано в Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (МЕРТ). На початку 2021 року МАПФ було відновлено. Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ), прийнята в лютому 2021 року, визначає функції Міністерства фінансів України, зокрема формування та реалізацію державної політики в низці сфер, включаючи сільське господарство, рибальство, продовольчу безпеку, розвиток сільських територій та землеустрій.

Заходи аграрної політики України сформульовані в ряді основних законів і рішень. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [16], прийнятий у 2004 році, визначає основні пріоритети політики та заходи підтримки сільського господарства.

Державний бюджет України на 2021 рік визначив фінансовий обсяг політики сільськогосподарських субсидій (вважаємо, що розгляд Державного бюджету України на 2022 рік зі змінами, зумовленими потребами фінансування оборони України не є доцільним). У 2021 році виділення дотацій

сільгоспвиробникам зросло до 4,7 млрд.грн. (166 млн. дол. США), що є суттєвим збільшенням, порівняно з виділенням 4,0 млрд. грн. у 2019 та 2020 роках.

Згідно з постановою КМУ від червня 2017 року, з липня 2017 року не було ринкового регулювання цін на продовольчі товари. Проте, Державний матеріальний резерв України (ДМРУ) закуповує та зберігає надзвичайні резерви для цілого ряду продуктів, у тому числі для сільського господарства та продуктів харчування. Закупівлі здійснюються на відкритих торгах.

Національна економічна стратегія на період до 2030 року, схвалена Кабінетом Міністрів України в березні 2021 року, є основою для розробки міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади нового законодавства, планів заходів і стратегічних програм. Вона має на меті зробити Україну одним із глобальних центрів продовольчої безпеки та світовим лідером у постачанні продуктів харчування з високою доданою вартістю та технологічно інтенсивних послуг для агропродовольчої галузі. Стратегія містить сім стратегічних цілей для аграрного та продовольчого секторів (рис. 3.3).

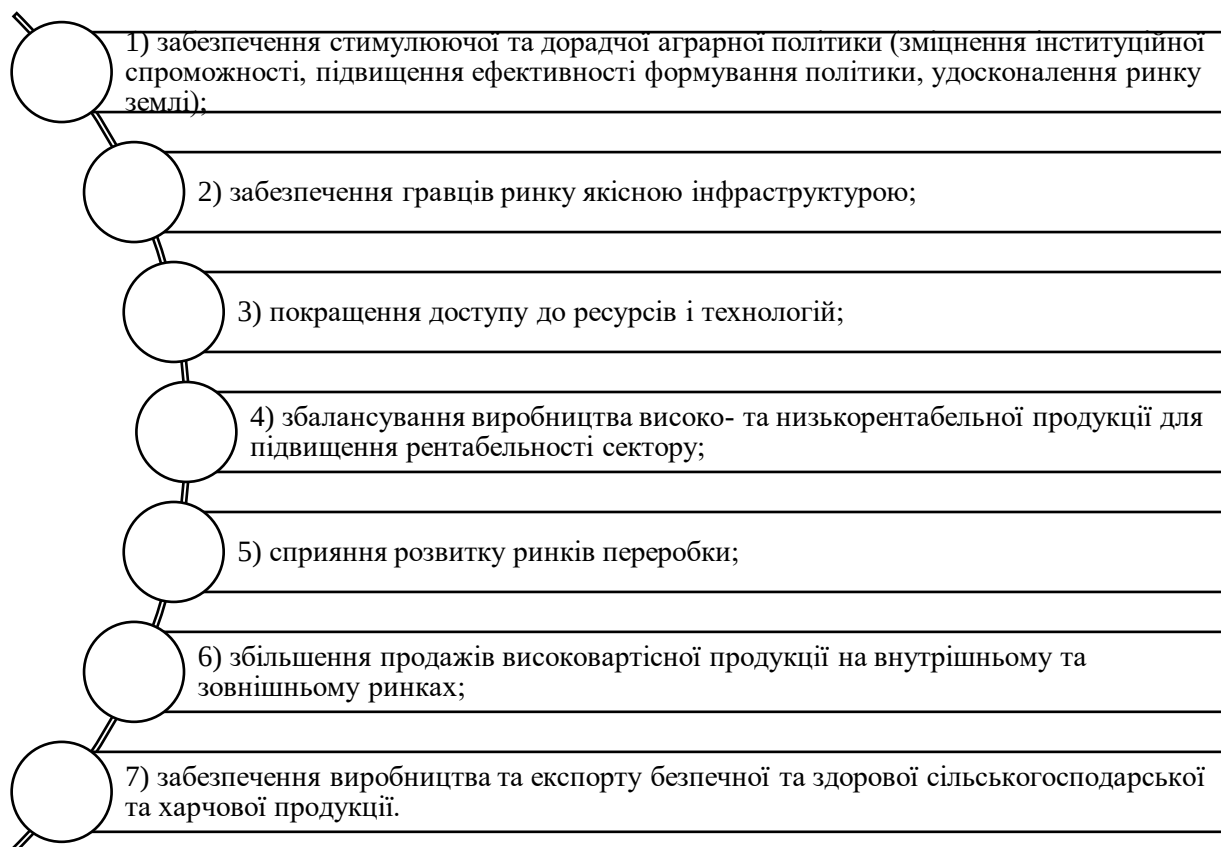

Рис. 3.3. Стратегічні цілі для аграрного та продовольчого секторів, відповідно до Національної економічної стратегії на період до 2030 року

Джерело: узагальнено автором на основі [30]

Для регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення прийнято низку нормативно-правових актів, які впливають на функціонування аграрного сектору та агровиробників України, а також на їх спроможність виходити на міжнародні ринки аграрної продукції (рис. 3.4).

Розглянемо вказані групи нормативно-правових документів та визначимо їх вплив на розвиток аграрного сектору та стимулювання зовнішньої торгівлі України аграрною продукцією та продовольством.

Щодо обігу землі	Щодо сільськогосподарського виробництва
• Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» (2020) • Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» (2021) • Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними на електронних торгах» (2021) • Постанова КМУ «Про затвердження Порядку перевірки дотримання покупцем або власником земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимог, визначених статтею 130 Земельного кодексу України» (2021) • Постанова КМУ «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок» (2021)	• Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання фермерських господарств» (2021) • Постанова КМУ «Про порядок функціонування Державного аграрного реєстру» (2021) • Закон «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» (2021) • Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» (2021) • Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» (2021) • Закон «Про ветеринарну медицину» (2021)

Рис. 3.4. Нормативно-правові документи, прийняті Україною для наближення законодавства України до вимог європейської інтеграції

Джерело: складено автором

Перша група нормативних документів заклала концептуальний базис розвитку сільського господарства України та залучення в подальшому іноземних інвестицій у даний сектор – **зміни до законодавчої бази щодо обігу землі**.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [9] Верховна Рада України ухвалила у березні 2020 року. Закон набув чинності 1 липня 2021 року, фактично скасувавши заборону на продаж земель сільськогосподарського призначення шляхом надання фізичним особам

громадянам України права на придбання до 100 га землі. З 1 січня 2024 року придбання до 10 тис. га стане можливим для громадян України, а також для юридичних осіб, засновниками або кінцевими бенефіціарами яких є українці, і які не мають бізнесу, зареєстрованого за кордоном або в офшорних компаніях. Продаж землі іноземцям залишається забороненим і може стати законним лише через референдум. Також залишається заборonoю продаж земель сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» [10] був прийнятий у квітні 2021 року та набув чинності у травні 2021 року. Закон передає державні землі за межами населених пунктів у комунальну власність сільськими, селищними та міськими радами, погоджує органами місцевого самоврядування зміни цільового призначення земель приватної власності за межами населених пунктів, забезпечує державний контроль за використанням та охороною земель сільськими, селищними та міськими радами. Це також спрощує адміністративні процедури, пов'язані з дозволами та документацією із землеустрою, скорочуючи час і вартість процедур, пов'язаних із землеустроєм.

У липні 2021 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними на електронних торгах» [11]. Закон передбачає проведення земельних торгів на державних електронних торгах. систему, запроваджує мінімальний гарантійний внесок для учасників торгів, а також описує процедури функціонування та адміністрування електронної торгової системи.

У червні 2021 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про затвердження Порядку перевірки дотримання покупцем або власником земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимог, визначених

статтею 130 Земельного кодексу України» [32]. Постановою визначено порядок нотаріального посвідчення відомостей про покупця землі, що стало завершальним кроком у підготовці до відкриття ринку землі.

Друга група нормативних документів визначила інструменти розвитку сільського господарства України та стимулювання діяльності виробників у даному секторі – ***зміни до законодавчої бази щодо сільськогосподарського виробництва.***

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання фермерських господарств» [12] Верховна Рада України ухвалила у вересні 2021 року та він набув чинності у жовтні 2021 року. Закон уточнює склад земель фермерського господарства та визначає одержувачів державної підтримки. Новостворені садиби, сімейні ферми, фермерські господарства, розташовані в гірських населених пунктах, мають право на отримання допомоги з державного бюджету протягом перших трьох років після їх створення. Закон також передбачає додаткову державну підтримку сімейних фермерських господарств на сплату внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також фінансову допомогу фермерським господарствам, які очолюють особи віком до 35 років.

У червні 2021 року КМУ ухвалив Постанову «Про порядок функціонування Державного аграрного реєстру» [33], якою затверджує порядок ведення та адміністрування Державного аграрного реєстру та його відомостей. Реєстр створено у листопаді 2020 року як єдину державну інформаційну систему для інтеграції інформації про сільськогосподарських товаровиробників та їхнє майно.

Постанова КМУ «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок» [31] була прийнята та набула чинності в листопаді 2021 року. Постанова встановлює нові правила розрахунку нормативної грошової оцінки земель, засновані на уніфікації трьох раніше існуючих

методів оцінки для земель: населених пунктів, несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів та сільськогосподарського призначення.

Закон України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» [17] прийнятий та набув чинності в листопаді 2021 року. Уряд створив Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві – спеціалізовану небанківську фінансову установу, яка надає кредитну підтримку та гарантує погашення кредити малим і середнім фермерським господарствам і сільськогосподарським підприємствам, які обробляють до 500 га землі. Закон визначає порядок формування статутного капіталу фонду, скликання та прийняття рішень органами управління фонду, визначення критеріїв допуску суб'єктів господарювання до отримання часткових кредитних гарантій.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [8] прийнятий та набув чинності в липні 2021 року. Закон запроваджує державну підтримку аграрного страхування, відшкодовуючи сільгоспвиробникам до 60% вартість страхових виплат. Також визначено права та обов'язки учасників страхового ринку, а також вимоги до оформлення договорів страхування з державною підтримкою.

Хоча спеціальний режим оподаткування ПДВ для сільського господарства було скасовано у 2017 році, у 2021 році було внесено кілька нових змін до Податкового кодексу. З лютого по липень 2021 року до певної сільськогосподарської продукції застосовувалася знижена ставка ПДВ у розмірі 14%. Згодом зміни до Податкового кодексу України щодо ставки ПДВ при оподаткуванні операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції були прийняті в липні 2021 року та набули чинності в серпні 2021 року. Закон відновлює ставку ПДВ на рівні 20 % для

ряду товарів (жива велика рогата худоба; живі свині; живі вівці; незбиране молоко; жито; овес; насіння льону; інше олійне насіння; цукрові буряки), при збереженні ставки ПДВ 14% для іншої групи сільськогосподарської продукції (пшениця; ячмінь; кукурудза; соєві боби; ріпак; насіння соняшнику).

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» [14] був ухвалений у листопаді 2021 року та набув чинності у січні 2022 року. Закон тимчасово звільняє певних сільгоспвиробників, наприклад тих, хто займається птахівництвом, розведення та виробництво перепелів і страусів, від сплати податку на прибуток підприємств до 1 січня 2027 року. Водночас, ці сільгоспвиробники не зможуть скористатися спрощеною схемою оподаткування («єдиний податок»).

Сільськогосподарські товаровиробники мають право на сплату єдиного податку у відсотках від нормативної вартості земель сільськогосподарського призначення, встановленої на 1 липня 1995 року та скоригованої з цього часу на загальний індекс споживчих цін. Запроваджений у 1998 році єдиний податок спочатку замінив дванадцять податків, які сплачували сільськогосподарські підприємства як суб'єкти господарювання. Відтоді сфера застосування цього податку звузилася. Наразі єдиний податок замінює три податки – податок на прибуток, податок на землю (за землі, що використовуються у сільськогосподарському виробництві) та збір за спеціальне використання води, а сільгоспвиробники зобов'язані сплачувати всі інші податки, які раніше входили до єдиного податку. Режим єдиного податку створює непрямі податкові пільги для виробників сільськогосподарської продукції, які за останні роки становлять близько 4,3 мільярдів гривень (150 мільйонів доларів США) на рік.

Окрім режиму єдиного податку, загальною бюджетною програмою «Про фінансову підтримку сільськогосподарських товаровиробників» передбачено низку постійних заходів, спрямованих на конкретні види діяльності, як-от часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання, субсидування відсотків за банківськими кредитами. Для тваринників сюди також входить підтримка відсоткової ставки за кредитами для фінансування тваринництва та племінної справи; часткове відшкодування витрат, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією тваринницьких ферм і споруд; подушні виплати за корів сільськогосподарським підприємствам і молодняк великої рогатої худоби сільським господарствам населення.

Для досягнення цілей європейської інтеграції було також введено низку законодавчих актів, які стосуються екологічної політики та органічного сільського господарства:

- Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища до 2025 року був затверджений КМУ у квітні 2021 року;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони лісів, запобігання пожежам на землях лісового та водного фонду, торфовищах та на землях інших категорій» [13] був прийнятий у лютому 2021 року та набув чинності в березні 2021 року. Закон посилює штрафи, за порушення, пов'язані зі спалюванням сухої рослинності або її залишків;
- Закон «Про внесення змін до розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [15] (липень 2021 р.). Закон містить норми щодо легалізації міжнародного органічного маркування для українських виробників органічної продукції, гарантування державної підтримки виробників, протидії поширенню підробленої органічної продукції на полицях торговельних мереж;

- Постанова КМУ «Про затвердження критеріїв оцінки рівня ризику, що виникає внаслідок господарської діяльності органу сертифікації у сфері органічного виробництва, обігу та маркування, та визначення періодичності проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань сертифікації». У жовтні 2021 року набула чинності Постанова України про безпечність харчових продуктів та захист споживачів. Постанова визначає та затверджує критерії оцінки рівня ризику від господарської діяльності органу сертифікації у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції;

У лютому 2021 року було прийнято новий Закон України «Про ветеринарну медицину» [7], яким внесено зміни до Закону України «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» [18] від жовтня 2016 року. Закон приводить свої положення у відповідність до вимог законодавства ЄС шляхом гармонізації відповідної термінології, категоризації побічних продуктів тваринного походження, процедури поводження з різними категоріями побічних продуктів тваринного походження та процедури реєстрації потужностей.

У 2021 році було запроваджено кілька нових програм підтримки. Серед них: погектарних платежів для виробників гречки, погектарні виплати за втрати врожаю внаслідок надзвичайних ситуацій та стихійного лиха, дотації на збільшення стада корів та дотації на кіз та овець, часткова компенсація виробникам картоплі вартості зберігання холодильників і цехів первинної переробки, часткова компенсація (гектарні виплати) за дощувальні машини та крапельне зрошення, фінансова підтримка новостворених фермерських господарств для отримання сільськогосподарських дорадчих послуг.

З державного бюджету продовжено часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва у розмірі 25% вартості придбаної техніки та обладнання. Проте додаткову

дотацію за цією програмою для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів було припинено.

Кілька державних програм підтримки були припинені. У 2021 році припинено дію держбюджетної програми «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств». Насіннєва дотація, яка передбачала часткову компенсацію виробникам вартості насіння, у 2020 та 2021 роках не застосовувалася.

У 2021 році продовжено Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків обмежувальних заходів щодо запобігання виникненню та поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки. Програма передбачає заходи щодо забезпечити доступ до фінансування для сільськогосподарських виробників, забезпечити продовження наявності сільськогосподарської продукції на ринку, посилити моніторинг ринку харчових продуктів та інших товарів першої необхідності, розробити уніфіковану та спрощену оцінку вартості сільськогосподарських земель, розробити цифрові інструменти для полегшення продажу та просування сільськогосподарської продукції та послуг, а також покращення умов для розвитку органічного сільського господарства. Батон та соняшникову олію додали до переліку продуктів харчування, підвищення цін на які більше ніж на 5% необхідно повідомляти продовольчими підприємствами. Цей захід запроваджено постановою КМУ від грудня 2021 року.

У грудні 2021 року КМУ також ухвалив постанову, якою до квітня 2022 року обмежив вартість природного газу для виробників борошна, хліба, молока, курятини та соняшnikової олії, встановивши граничний рівень надбавки до ціни природного газу державного видобутку на рівні більше 24%.

У відповідь на пандемію COVID-19 також було запроваджено низку заходів фінансової підтримки економіки. Наприклад, Фонд розвитку

підприємництва надає кредити під низькі відсотки та часткові гарантії кредитів для підтримки ММСП у всіх секторах економіки, включаючи сільське господарство.

Таким чином, нами висвітлено адміністративні заходи України щодо євроінтеграційних реформ в аграрному секторі для розширення своєї присутності на міжнародних ринках. Ініціатива спрямована на використання величезних сільськогосподарських ресурсів і потенціалу країни для збільшення доходів від експорту, сприяння економічному зростанню та сприяння сталому розвитку.

Очікується, що інтеграція з європейськими ринками надасть українській сільськогосподарській продукції доступ до набагато більшого ринку, що може відкрити нові можливості для торгівлі та інвестицій. Це також може допомогти нашій країні диверсифікувати свою експортну базу та зменшити її залежність від традиційних ринків. Крім того, запровадження вищих стандартів якості, необхідних для торгівлі з європейськими країнами, могло б покращити конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на світових ринках, тим самим забезпечивши поштовх для підвищення продуктивності сільського господарства та кращого доступу до ринку.

Однак процес інтеграції також створює для України певні виклики, такі як необхідність дотримання суворих санітарних і фітосанітарних стандартів, узгодження з правилами ЄС та адаптація до мінливих вимог ринку. Щоб подолати ці виклики, Україні необхідно інвестувати в модернізацію сільськогосподарської інфраструктури, зміцнення нормативно-правової бази та підвищення ефективності ланцюжків доданої вартості. Такі інвестиції можуть допомогти підвищити стійкість сектора, сприяти сталому зростанню та забезпечити довгострокову конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції.

Підсумовуючи, євроінтеграційні реформи є вирішальним кроком до розширення присутності України на міжнародних аграрних ринках. Ініціатива може принести значні економічні вигоди для країни, одночасно сприяючи сталому розвитку сільськогосподарського сектора. Проте успіх реформ залежить від здатності України адаптуватися до мінливих ринкових умов, оновити свою інфраструктуру та нормативно-правову базу, а також підвищити конкурентоспроможність своєї сільськогосподарської продукції.

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз потенціалу розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних аграрних ринках, а також дослідження спектру євроінтеграційних реформ для розширення присутності України на міжнародних аграрних ринках дало змогу сформулювати наступні висновки.

1. Аграрний сектор України є ключовим елементом її економіки і забезпечує значну частку ВВП та зайнятості. Україна є провідним світовим виробником та експортером сільськогосподарської продукції та досягла прогресу в модернізації свого сільськогосподарського сектора, збільшенні продуктивності та покращенні якості продукції. Проте, зовнішня торгівля України сільськогосподарською продукцією стикається з численними проблемами, такими як застаріла інфраструктура та обмежений доступ до міжнародних ринків. В цілому український сільськогосподарський експорт зосереджений на кількох ключових ринках з обмеженою диверсифікацією та потенціалом для зростання.

2. Однак, війна, яку веде Росія в Україні, посилює проблеми зовнішньої торгівлі України сільськогосподарською продукцією. Російське вторгнення мало руйнівний вплив на аграрний сектор України, завдавши

збитків майже на 6 мільярдів доларів США, включаючи пошкодження інфраструктури та сільськогосподарських угідь, зернових сховищ і худоби. Передвоєнний річний довоєнний сільськогосподарський експорт України становив 41% від загального експорту країни. Разом з тим, незважаючи на труднощі, країна планує експортувати 30 млн тон нового врожаю та 20 млн тон зерна минулого року у 2023 році.

3. Конфлікт призвів до значного підриву глобальної продовольчої безпеки, оскільки 98% експорту зерна з України транспортувалося через Чорне море. Чорноморська зернова ініціатива допомогла пом'якшити наслідки конфлікту, сприяючи експорту зерна з трьох портів Одеси до Туреччини. Україна все ще значною мірою покладається на залізничні, автомобільні та баржові шляхи експорту сільськогосподарської продукції, а обсяги торгівлі через Чорне море залишаються нижчими за довоєнний рівень. Чорноморська зернова ініціатива та солідарні зусилля допомогли стабілізувати ціни на продовольство, а постійний потік українського зерна має вирішальне значення для забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

4. Дослідження реформ аграрного сектору в Україні та розгляд інституційних змін, які були здійснені для досягнення цих реформ, виявили, що Міністерство аграрної політики та продовольства (МАПФ) є головним органом виконавчої влади, відповідальним за розвиток сільського господарства в Україні. З вересня 2019 року по січень 2021 року МАПФ було інтегровано в Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (МЕТА). Однак пізніше МАПФ було відновлено на початку 2021 року. В цілому ж аграрна політика України сформульована в ряді законів і рішень, які можна поділити на дві основні групи. Перша група нормативних документів заклала концептуальний базис розвитку сільського господарства України та залучення в подальшому іноземних інвестицій у даний сектор – зміни до законодавчої бази щодо обігу землі. Друга група нормативних документів визначила інструменти розвитку

сільського господарства України та стимулювання діяльності виробників у даному секторі – зміни до законодавчої бази щодо сільськогосподарського виробництва.

5. Адміністративні заходи України щодо євроінтеграційних реформ в аграрному секторі сприяють розширенню присутності нашої держави на міжнародних ринках на основі використання сільськогосподарських ресурсів і потенціалу країни для збільшення доходів від експорту, сприяння економічному зростанню та сприяння сталому розвитку. Вважаємо, що інтеграція України з європейськими ринками надасть українській сільськогосподарській продукції доступ до набагато ширшого ринку та нових можливостей для торгівлі та інвестицій. В цілому це сприятиме диверсифікації експортної бази та зменшенню залежності вітчизняних виробників від традиційних ринків.

6. Реформування сектору санітарних та фітосанітарних стандартів дасть змогу пришвидшити запровадження вищих стандартів якості, необхідних для торгівлі з європейськими країнами, підвищить конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на світових ринках та сприятиме підвищенню продуктивності сільського господарства та кращого доступу до ринку. Проте, Україні необхідно інвестувати в модернізацію сільськогосподарської інфраструктури, зміцнити нормативно-правову базу та підвищити ефективність ланцюжків доданої вартості.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних основ функціонування міжнародних аграрних ринків, стану та тенденцій розвитку міжнародних аграрних ринків та присутності на них України, а також перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних аграрних ринках дало змогу дійти таких висновків.

1. Аграрний сектор є важливою складовою національної економіки, яка впливає на життя мільйонів людей, забезпечуючи харчову безпеку, створюючи робочі місця та експортні доходи для держави. Проте, існують проблеми, які перешкоджають розвитку аграрного сектора, серед яких низька продуктивність, залежність від кліматичних умов, висока конкуренція на світовому ринку та недостатня підтримка з боку держави. З метою розвитку аграрного сектора необхідно проводити політику, спрямовану на підвищення продуктивності та якості виробництва, підтримку фермерських господарств, створення умов для впровадження інновацій та використання новітніх технологій. Адже розвиток аграрного сектора для всіх щаблів економічного розвитку має великий потенціал для зміцнення економіки країни та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку.

2. Дослідження аграрних ринків та їх особливостей в міжнародному масштабі, дозволяє визначити аграрний ринок як сукупність виробників, посередників та споживачів аграрної продукції, які взаємодіють між собою на базі певних правил та механізмів. При цьому, особливості міжнародних аграрних ринків полягають у тому, що вони забезпечують міжнародну торгівлю аграрною продукцією, яка є важливою складовою економіки багатьох країн. Також міжнародні аграрні ринки характеризуються певними проблемами, такими, як нерівність у розподілі прибутку між країнами-виробниками та країнами-споживачами, а також негативним впливом на екологію та здоров'я людей. Отже, ці особливості необхідно враховувати при розробці політики у сфері аграрної продукції та міжнародної торгівлі.

3. Регулювання міжнародних аграрних відносин є важливим елементом міжнародної торгівлі та економічного розвитку. Цей процес включає в себе прийняття міжнародних домовленостей та угод, які регулюють взаємовідносини між країнами щодо торгівлі та обміну аграрними продуктами. Такі угоди та домовленості створюють правову базу для розвитку та збільшення міжнародної торгівлі аграрними продуктами, забезпечують захист прав та інтересів учасників ринку, знижують торгові бар'єри та сприяють розвитку міжнародної конкуренції. При цьому, регулювання міжнародних аграрних відносин має свої виклики, такі як неоднаковість правил гри між країнами, конфлікти інтересів, відмінність стандартів якості та безпеки продуктів. Розв'язання цих проблем потребує спільних зусиль країн, створення міжнародних організацій та вдосконалення правової бази регулювання.

4. На основі аналізу продуктового лідерства світової торгівлі продовольством встановлено, що, по-перше, продуктове лідерство світу зосереджене у кількох країнах, зокрема США, Китаї та ЄС. Ці країни стали лідерами завдяки розвиненій інфраструктурі, різноманітності виробництва та інноваційним підходам до вирощування та переробки продуктів харчування. По-друге, глобальна торгівля продовольством сьогодні переживає значні зміни, зокрема у зв'язку з пандемією COVID-19 та зміною споживацьких звичок. Ці зміни можуть вплинути на дальший розвиток продуктового лідерства та географію світової торгівлі продовольством. По-третє, продуктове лідерство має великий вплив на світову економіку та політику. Країни-лідери можуть використовувати свої позиції для регулювання цін та контролю ринків. Однак, у разі змін в географії продуктового лідерства, можливі зрушення в балансі сил та впливу на світовій арені.

5. Україна є важливим гравцем на міжнародних аграрних ринках, і в останні роки вона змогла збільшити свої експортні обсяги. Проте, існують проблеми, які перешкоджають подальшому розвитку торгівлі. Зокрема, це

недостатня інфраструктура та брак фінансування для модернізації інфраструктури, низький рівень технологічності виробництва та обробки продукції, та якісного зерна. Для того, щоб покращити стан та розвиток торгівлі, необхідно вирішувати ці проблеми шляхом модернізації технологій та інфраструктури, розвитку виробництва якісної продукції, та підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Також важливим є розвиток нових ринків та диверсифікація продукції для збільшення експортних обсягів та зменшення ризиків. Загалом, український аграрний сектор має потенціал для подальшого розвитку та збільшення обсягів торгівлі на міжнародних ринках, проте для цього необхідно вирішувати проблеми та здійснювати реформи в галузі.

6. Залежність української економіки від експорту аграрної продукції зростає щороку, і цей сектор стає все більш привабливим для іноземних інвесторів. Україна має значний потенціал у виробництві аграрної продукції, що дає можливість експортувати її в різні країни світу. Україна прагне розширити співпрацю з країнами Європейського Союзу та країнами Азії. Для цього українська влада активно проводить переговори та укладає торгові угоди, що дозволяють знижувати мита на українську аграрну продукцію та сприяють її експорту. Однак, на жаль, існують також деякі перешкоди для експорту української аграрної продукції, такі як зменшення попиту на світовому ринку, різноманітні торгові бар'єри та проблеми з якістю продукції.

7. Аграрний сектор є однією з ключових галузей економіки України, а зовнішня торгівля аграрною продукцією є важливою складовою експортного потенціалу країни. Найбільш перспективними напрямками експорту аграрної продукції України на міжнародні ринки є зернові культури, олійні культури, м'ясо та молочна продукція. На сьогоднішній день Україна вже є великим виробником та експортером зерна, але ще є значний потенціал для збільшення обсягів експорту, зокрема в Азію та Африку. Розвиток

органічного виробництва та експорту органічної продукції може стати важливим напрямком розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних ринках. Для забезпечення стабільного зростання експорту аграрної продукції України необхідно розвивати інфраструктуру, вдосконалювати технології виробництва та збільшувати обсяги виробництва.

8. Україна має великий потенціал для розвитку свого аграрного сектору, що може бути досягнуто через євроінтеграційні реформи та відкриття нових міжнародних ринків. Введення стандартів якості та безпеки харчових продуктів, зокрема згідно з вимогами ЄС, дозволить підвищити конкурентоспроможність українських товарів на зовнішніх ринках. Також, розробка та впровадження системи маркування, що відповідає міжнародним стандартам, покращить ідентифікацію та просування українських продуктів на зовнішніх ринках. Для того, щоб Україна змогла впровадити євроінтеграційні реформи та розширити свою присутність на міжнародних аграрних ринках, необхідно здійснювати комплексну підтримку аграрного сектору, зокрема, за допомогою вирішення проблем земельної реформи та підвищення рівня інфраструктури. Крім того, важливим є забезпечення досить високого рівня готовності виробників до виконання європейських стандартів, а також налагодження співпраці між різними секторами аграрної галузі. Отже, євроінтеграційні реформи є важливим кроком для розвитку аграрного сектору України та забезпечення його успішної інтеграції на міжнародні ринки. Проте, для досягнення успіху, необхідно здійснювати комплексну підтримку аграрного сектору та забезпечувати високий рівень готовності виробників до виконання європейських вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИЙ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрії запевняють: буде хліб і до хліба – коментар Олександра Нечипоренка "Урядовому кур'єру" / Інститут аграрної економіки. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3582-ahrariyi-zapevnyayut-bude-khlib-i-do-khliba-komentar-oleksandra-nechyporenka-quryadovomu-kuryeruq.html>
2. Балабаш, О. and Хуен, В.Х., 2020. Аналіз експортного потенціалу (на прикладі аграрних підприємств України). Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації, 1(3-4), pp.46-53.
3. Білокінна І. Д. Організаційно-економічні аспекти розвитку аграрного сектору на засадах «зеленої економіки» // Економіка АПК. 2018. № 12. С. 86–94.
4. Виробництво валової продукції рослинництва у 2023 році зменшиться на 2,1 % – Юрій Лупенко / Інститут аграрної економіки. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3574-vyrobnytstvo-valovoyi-produktsiyi-roslynnytstva-u-2023-rotsi-zmenshytsya-na-21-yuriy-lupenko.html>
5. Вплив COVID-19 на аграрний сектор та продовольчу безпеку держави / О. В. Ходаківська, М. І. Пугачов, Н. І. Патика / Економіка АПК. 2020. № 12. С. 6-21.
6. Далик В. П., Дуляба Н. І. Зовнішня торгівля України: реалії та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 7. Час. 1. С. 110-113.
7. Закон України «Про ветеринарну медицину» № 1206 від 04.02.2021 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text>
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» № 1601 від 01.07.2021/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1601-20#Text>

9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» № 552 від 31.03.2020 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» № 1423 від 28.04.2021/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>

11. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними на електронних торгах» № 1444 від 18.05.2021/ Верховна Рада України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T211444?an=188>

12. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання фермерських господарств» № 1788 від 24.09.2021/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-20>

13. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони лісів, запобігання пожежам на землях лісового та водного фонду, торфовищах та на землях інших категорій» № 1259 від 19.02.2021/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1259-20#Text>

14. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» № 1914 від 30.11.2021/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text>

15. Закон України «Про внесення змін до розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» № 1649

від 14.07.2021/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1649-20#Text>

16. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» № 1877 від 24.06.2004 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

17. Закон України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» № 1865 від 01.11.2021/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1865-20#Text>

18. Закону України «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» № 287 від 07.04.2015 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-19#Text>

19. Каменична А. М. Неврегульовані питання фінансового забезпечення аграрного сектору держави // Економіка АПК. 2019. № 1. С. 104–111.

20. Коденська М. Ю. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування / М. Ю. Коденська, С. А. Сегеда // Економіка АПК. 2018. № 6. С. 30–39.

21. Коляда О.В., Омельченко М.М. Зовнішня торгівля товарами України: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. С. 66-70.

22. Круп'як І.Й. Вектори зовнішньої торгівлі держави в умовах сучасних економічних перетворень. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2017. Вип. 20. С. 158-162.

23. Лемішко О. О. Модельний інструментарій фінансування відтворення капіталу в аграрному секторі економіки // Фінанси України. 2019. № 10. С. 23-37.

24. Леснікова М. В. Статистичні класифікації у зовнішній торгівлі послугами, огляд та застосування. Статистика України. 2014. № 2. С. 58-63.

25. Лисак О., Андрєєва Л. Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3. No. 1. pp. 139-151. URL: www.arejournal.com.
26. Лопатинська Ю. В. Оцінка стану інноваційного розвитку АПК на основі інституціонального аналізу його високотехнологічної сфери // *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 109–116.
27. Михайлов А. М. Методичні підходи та система показників визначення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки // *Економіка АПК*. 2016. № 12. С. 76–83.
28. Непрядкіна Н.В. Особливості й перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України і ЄС сільськогосподарською продукцією. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2018. № 7. с. 60-65.
29. Перспективи зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та країнами Азії / Духницький Б.В. // *Економіка АПК*. 2021. № 4 С. 68
30. Постанова "Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року." / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
31. Постанова «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок» № 1147 від 03.11.2021/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-%D0%BF#Text>
32. Постанова «Про затвердження Порядку перевірки дотримання покупцем або власником земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимог, визначених статтею 130 Земельного кодексу України» № 637 від 16.06.2021/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2021-%D0%BF#Text>

33. Постанова «Про функціонування Державного аграрного реєстру» № 573 від 02.06.2021/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2021-%D0%BF#Text>

34. Прогноз виробництва сільськогосподарської продукції в Україні у 2023 році (березень 2023 року) / [Лупенко Ю.О., Нечипоренко О.М., Грищенко О.Ю., Волосяк Ю.В.] ; за ред. Ю.О. Лупенка, О.М. Нечипоренка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2023. – 18 с.

35. Прощаликіна А. М., Петренко Т. С. Місце України на світовому ринку продукції АПК. Агросвіт. 2018. № 11. С. 22-26.

36. Пугачов М. І., Духницький Б. В. Перспективи експорту агропродовольчої продукції України: 20 основних країн-імпортерів кукурудзи. Київ : ННЦ ІАЕ, 2017. 26 с.

37. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах : [монографія] / Ю. М. Лопатинський, В. І. Кифяк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 248 с.

38. Русанюк В. В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки // Економіка АПК. 2020. № 7. С. 84–93.

39. Сегеда С. А. Аграрно-продовольча продукція в товарній структурі зовнішньої торгівлі України // Економіка АПК. 2019. № 2. С. 73–83.

40. Співробітництво у сфері сільського господарства / Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/spivrobitnictvo-u-sferi-silskogo-gospodarstva>

41. Стан та передумови стійкого розвитку аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів у світовій економіці : колективна монографія / Уман. нац. ун-т садівництва ; під ред. Ю. О. Нестерчук. Умань : Візаві, 2013. 283 с.

42. Стеблянка І.О. Географія зовнішньої торгівлі України та її вплив на структурний розвиток національної економіки. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 11. С. 107-112.

43. Стратегічні детермінанти формування стійкого розвитку АПК України : колективна монографія / Уман. нац. ун-т садівництва ; під ред. Ю. О. Нестерчук. Умань : Візаві, Сочінський, 2015. 296 с.

44. Сучасні соціально-економічні тенденції розвитку АПК України : колективна монографія / Уман. нац. ун-т садівництва ; під ред. Ю. О. Нестерчук. — Умань : Сочінський, 2015. — 272 с.

45. У 2022 році Азія втратила статус головного партнера України в аграрній торгівлі – Микола Пугачов / Інститут аграрної економіки. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3560-u-2022-rotsi-aziya-vtratyla-status-holovnoho-partnera-ukrayiny-v-ahrarniy-torhivli-mykola-puhachov.html>

46. Утенкова, К.О., 2018. Економічна безпека аграрного сектору: сутність та функціональні складові. Агросвіт, (17), pp.42-47.

47. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства : монографія / [Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов, Б. В. Духницький та ін.] ; за ред. Ю. О. Лупенка, М. І. Пугачова. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.

48. Хомин І. П. Аграрний сектор України – фінансовий донор вітчизняної та зарубіжних економік // Фінанси України. 2018. № 4. С. 41–55

49. Чирак М. В., Чирак І.М. Стан та джерела зростання українського експорту сільськогосподарської продукції. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/61.pdf

50. Шевчук В. О., Черкас Н. І. Вплив динаміки промислового виробництва регіону та географії зовнішньої торгівлі на технологічний експорт. Регіональна економіка. 2008. № 2. С. 34-43.

51. Achieving Ukraine's Agricultural Potential: Stimulating Agricultural Growth and Improving Rural Life, The World Bank, Washington, D.C. / OECD, The World Bank, 2004. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264055841-en>.
52. Agricultural Policies in OECD Countries: A Positive Reform Agenda / OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264199682-en>.
53. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2020, OECD Publishing, Paris. / OECD. 2021. URL: <https://doi.org/10.1787/928181a8-en>.
54. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2021: Addressing the Challenges Facing Food Systems, OECD Publishing, Paris / OECD. 2021. URL: <https://doi.org/10.1787/2d810e01-en>.
55. AMIS policy database / AMIS. URL: <https://www.oecd.org/agriculture/amis-policy-database/queryanddownload/>
56. An Assessment of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) Tariff Concessions / United Nations Conference on Trade and Development. 2021. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ser-rp-2021d16_en.pdf.
57. BBVA. (n.d.). What is agribusiness and why is it important? Retrieved from <https://www.bbva.com/en/sustainability/what-is-agribusiness-and-why-is-it-important/>
58. Brink, L. Two indicators, little in common, same name: Market Price Support // CAP Reform, 2018. URL: <http://capreform.eu/two-indicators-little-in-common-same-name-market-price-support/>
59. Business and the United Nations: Working together towards the Sustainable Development Goals: A Framework for Action / SDGF. URL“ <https://www.sdgfund.org/business-and-un>
60. Commodity Market Review / IMF. URL: www.imf.org/external/np/res/commod/index.aspx
61. Commodity Markets “Pink Sheet” Data. / World Bank. 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets>.

62. Council of the European Union. (2018). Ukrainian grain exports explained [Infographic]. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukrainian-grain-exports-explained/>
63. Council Regulation (EEC) No 2658/87 of 23 July 1987 on the tariff and statistical nomenclature and on the Common Customs Tariff (OJ L 256, 7.9.1987, pp. 1-675)
64. CSIS. (2019). Rebuilding Ukraine's Agriculture Sector: Emerging Priorities. Retrieved from <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraines-agriculture-sector-emerging-priorities>
65. Effland, A. Classifying and Measuring Agricultural Support: Identifying Differences Between the WTO and OECD Systems // Economic Information Bullentin 74, 2011. URL: <http://www.ers.usda.gov/>
66. Employment to population ratio, 15+, total (%) (modeled ILO estimate) / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS>
67. European Union. (2014, September 17). MEPs back one-year trade liberalisation with Ukraine. Euractiv. <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/meps-back-one-year-trade-liberalisation-with-ukraine/>
68. FAOSTAT (2022), <https://www.fao.org/faostat/en/#data>
69. Food Outlook – Biannual Report on Global Food Markets / FAO. URL: <https://www.fao.org/3/cb7491en/cb7491en.pdf>
70. Food Price Index / FAO. URL: www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en .
71. GDP (current US\$) / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
72. GDP growth (annual %) / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

73. GDP – composition, by sector of origin / SIA USA. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/gdp-composition-by-sector-of-origin/>
74. Hazell, Peter, and Stanley Wood. "Drivers of change in global agriculture." *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 363.1491 (2008): 495-515.
75. Henderson, B. and J. Lankoski. Evaluating the environmental impact of agricultural policies / OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 130, OECD Publishing, Paris, 2021. URL: <https://doi.org/10.1787/add0f27c-en>
76. Inflation, consumer prices (annual %) / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>
77. International Prices. Maize / Agricultural Market Information System. URL: <https://www.amis-outlook.org/amis-monitoring/international-prices/maize/en/>
78. International Prices. Rice / Agricultural Market Information System. URL: <https://www.amis-outlook.org/amis-monitoring/international-prices/rice/en/>
79. International Prices. Soybean / Agricultural Market Information System. URL: <https://www.amis-outlook.org/amis-monitoring/international-prices/soybean/en/>
80. International Prices. Wheat / Agricultural Market Information System. URL: <https://www.amis-outlook.org/amis-monitoring/international-prices/Wheat/en/>
81. Kovalenko O., Verbytskyi S. Ukrainian agri-food sector: foreign trade and globalization. *The Scientific Journal of Cahul State University “Bogdan Petriceicu Hasdeu”*. Cahul, Moldova. 2018. № 2(4). P. 43-58.
82. Nivievskyi, O., P. Iavorskyi and O. Donchenko (2021), Assessing the role of small farmers and households in agriculture and the rural economy and measures to support their sustainable development, Kyiv School of Economics (KSE), <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/02/KSE-Smallholders.pdf>

83. OECD Economic Outlook, Volume 2021 Issue 2, OECD Publishing, Paris / OECD. 2021. URL: <https://doi.org/10.1787/66c5ac2c-en>.
84. OECD'S Producer Support Estimate and Related Indicators of Agricultural Support - Concepts, Calculations, Interpretation and Use (The PSE Manual) / OECD. 2016. URL: <https://www.oecd.org/agriculture/topics/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation/documents/producer-support-estimates-manual.pdf>.
85. Primary Commodity Prices / IMF. 2021. URL: <https://www.imf.org/en/Research/commodity-prices>
86. Producer and Consumer Support Estimates / OECD Agriculture Statistics (database). 2022. URL: <https://doi.org/10.1787/agr-pcse-data-en> (accessed on 19 April 2023).
87. Regulation (EU) No 1151/2012 of the European Parliament and of the Council of 21 November 2012 on quality schemes for agricultural products and foodstuffs
88. Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing Council Regulations (EEC) No 352/78, (EC) No 165/94, (EC) No 2799/98, (EC) No 814/2000, (EC) No 1290/2005 and (EC) No 485/2008
89. Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 establishing a common organisation of the markets in agricultural products and repealing Council Regulations (EEC) No 922/72, (EEC) No 234/79, (EC) No 1037/2001 and (EC) No 1234/2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32013R1308>
90. Review of the State of Land Relations in Ukraine / StateGeoCadastre, 2017. https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/Land-Review-Monthly_3_final-1.pdf

91. Russia's war on Ukraine: A sanctions timeline / PIIE. 2022. URL: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/russias-war-ukraine-sanctions-timeline>.
92. Sector competitiveness strategy for Ukraine – Phase III. Review of Agricultural Investment Policies of Ukraine”, Project Report / OECD Eurasia Competitiveness Programme. URL: http://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_ENG.pdf.
93. Tariff Profiles: Ukraine / WTO, 2021. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/UA_E.pdf
94. Top 10 Agricultural Producing Countries in The World / Tractor Junction. URL: <https://www.tractorjunction.com/blog/top-10-agricultural-producing-countries-in-the-world/>
95. Trade Map. URL: <https://www.trademap.org/Index.aspx>
96. Trade.gov. (n.d.). Ukraine - Agricultural Sectors. Retrieved April 25, 2023, from https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-agribusiness#_ftn1
97. U.S. Department of Commerce. (2022). Ukraine - Agribusiness. Country Commercial Guides. Retrieved March 29, 2023, from <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-agribusiness>.
98. United States Department of Agriculture. (2022, April). Ukraine: Exporter Guide. Retrieved April 7, 2022, from <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-04/Ukraine-Factsheet-April2022.pdf>
99. von Cramon-Taubadel, S. et al. (2008), “Ukraine”, Distortions to Agricultural Incentives in Europe's Transition Economies, (eds.) Anderson, K. and Swinnen, J., World Bank, Washington, DC, <http://hdl.handle.net/10986/6502>

ДОДАТКИ

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура ВВП за секторами економіки

<i>Країна</i>	<i>Сільське господарство</i>	<i>Промисловість</i>	<i>Послуги</i>
<u>Sierra Leone</u>	60,70%	6,50%	32,90%
<u>Somalia</u>	60,20%	7,40%	32,50%
<u>Chad</u>	52,30%	14,70%	33,10%
<u>Guinea-Bissau</u>	50%	13,10%	36,90%
<u>Comoros</u>	47,70%	11,80%	40,50%
<u>Central African Republic</u>	43,20%	16%	40,80%
<u>Mali</u>	41,80%	18,10%	40,50%
<u>Niger</u>	41,60%	19,50%	38,70%
<u>Falkland Islands (Islas Malvinas)</u>	41%	20,60%	38,40%
<u>Sudan</u>	39,60%	2,60%	57,80%
<u>Burundi</u>	39,50%	16,40%	44,20%
<u>Ethiopia</u>	34,80%	21,60%	43,60%
<u>Kenya</u>	34,50%	17,80%	47,50%
<u>Solomon Islands</u>	34,30%	7,60%	58,10%
<u>Liberia</u>	34%	13,80%	52,20%
<u>Burkina Faso</u>	31%	23,90%	44,90%
<u>Rwanda</u>	30,90%	17,60%	51,50%
<u>Togo</u>	28,80%	21,80%	49,80%
<u>Malawi</u>	28,60%	15,40%	56%
<u>Tajikistan</u>	28,60%	25,50%	45,90%
<u>Uganda</u>	28,20%	21,10%	50,70%
<u>Mauritania</u>	27,80%	29,30%	42,90%
<u>American Samoa</u>	27,40%	12,40%	60,20%
<u>Vanuatu</u>	27,30%	11,80%	60,80%
<u>Nepal</u>	27%	13,50%	59,50%
<u>Micronesia, Federated States of</u>	26,30%	18,90%	54,80%
<u>Benin</u>	26,10%	22,80%	51,10%
<u>Cambodia</u>	25,30%	32,80%	41,90%
<u>Tuvalu</u>	24,50%	5,60%	70%
<u>Pakistan</u>	24,40%	19,10%	56,50%
<u>Burma</u>	24,10%	35,60%	40,30%
<u>Madagascar</u>	24%	19,50%	56,40%
<u>Mozambique</u>	23,90%	19,30%	56,80%
<u>Niue</u>	23,50%	26,90%	49,50%
<u>Tanzania</u>	23,40%	28,60%	47,60%
<u>Afghanistan</u>	23%	21,10%	55,90%
<u>Kiribati</u>	23%	7%	70%
<u>Korea, North</u>	22,50%	47,60%	29,90%
<u>Dominica</u>	22,30%	12,60%	65,10%
<u>Haiti</u>	22,10%	20,30%	57,60%
<u>Papua New Guinea</u>	22,10%	42,90%	35%
<u>Albania</u>	21,70%	24,20%	54,10%
<u>Nigeria</u>	21,10%	22,50%	56,40%

<i>Країна</i>	<i>Сільське господарство</i>	<i>Промисловість</i>	<i>Послуги</i>
<u>Laos</u>	20,90%	33,20%	45,90%
<u>Gambia, The</u>	20,40%	14,20%	65,40%
<u>Yemen</u>	20,30%	11,80%	67,90%
<u>Cote d'Ivoire</u>	20,10%	26,60%	53,30%
<u>Syria</u>	20%	19,50%	60,80%
<u>Tonga</u>	19,90%	20,30%	59,80%
<u>Guinea</u>	19,80%	32,10%	48,10%
<u>Congo, Democratic Republic</u>	19,70%	43,60%	36,70%
<u>Ghana</u>	18,30%	24,50%	57,20%
<u>Faroe Islands</u>	18%	39%	43%
<u>Paraguay</u>	17,90%	27,70%	54,50%
<u>Uzbekistan</u>	17,90%	33,70%	48,50%
<u>Moldova</u>	17,70%	20,30%	62%
<u>Senegal</u>	16,90%	24,30%	58,80%
<u>Armenia</u>	16,70%	28,20%	54,80%
<u>Cameroon</u>	16,70%	26,50%	56,80%
<u>Bhutan</u>	16,20%	41,80%	42%
<u>Greenland</u>	15,90%	10,10%	73,90%
<u>Nicaragua</u>	15,50%	24,40%	60%
<u>Guyana</u>	15,40%	15,30%	69,30%
<u>India</u>	15,40%	23%	61,50%
<u>Vietnam</u>	15,30%	33,30%	51,30%
<u>Kyrgyzstan</u>	14,60%	31,20%	54,20%
<u>Bangladesh</u>	14,20%	29,30%	56,50%
<u>Honduras</u>	14,20%	28,80%	57%
<u>Morocco</u>	14%	29,50%	56,50%
<u>Bolivia</u>	13,80%	37,80%	48,20%
<u>Indonesia</u>	13,70%	41%	45,40%
<u>Fiji</u>	13,50%	17,40%	69,10%
<u>Algeria</u>	13,30%	39,30%	47,40%
<u>Guatemala</u>	13,30%	23,40%	63,20%
<u>Ukraine</u>	12,20%	28,60%	60%
<u>Mongolia</u>	12,10%	38,20%	49,70%
<u>El Salvador</u>	12%	27,70%	60,30%
<u>Zimbabwe</u>	12%	22,20%	65,80%
<u>Andorra</u>	11,90%	33,60%	54,50%
<u>Kosovo</u>	11,90%	17,70%	70,40%
<u>Sao Tome and Principe</u>	11,80%	14,80%	73,40%
<u>Egypt</u>	11,70%	34,30%	54%
<u>Eritrea</u>	11,70%	29,60%	58,70%
<u>Suriname</u>	11,60%	31,10%	57,40%
<u>North Macedonia</u>	10,90%	26,60%	62,50%
<u>Argentina</u>	10,80%	28,10%	61,10%
<u>Samoa</u>	10,40%	23,60%	66%
<u>Belize</u>	10,30%	21,60%	68%
<u>Angola</u>	10,20%	61,40%	28,40%
<u>Tunisia</u>	10,10%	26,20%	63,80%
<u>Serbia</u>	9,80%	41,10%	49,10%

<i>Країна</i>	<i>Сільське господарство</i>	<i>Промисловість</i>	<i>Послуги</i>
<u>Iran</u>	9,60%	35,30%	55%
<u>Philippines</u>	9,60%	30,60%	59,80%
<u>Congo, Republic of the</u>	9,30%	51%	39,70%
<u>Timor-Leste</u>	9,10%	56,70%	34,40%
<u>Cabo Verde</u>	8,90%	17,50%	73,70%
<u>Malaysia</u>	8,80%	37,60%	53,60%
<u>Georgia</u>	8,20%	23,70%	67,90%
<u>Thailand</u>	8,20%	36,20%	55,60%
<u>Belarus</u>	8,10%	40,80%	51,10%
<u>China</u>	7,90%	40,50%	51,60%
<u>Sri Lanka</u>	7,80%	30,50%	61,70%
<u>Peru</u>	7,60%	32,70%	59,90%
<u>Montenegro</u>	7,50%	15,90%	76,60%
<u>Turkmenistan</u>	7,50%	44,90%	47,70%
<u>Zambia</u>	7,50%	35,30%	57%
<u>Colombia</u>	7,20%	30,80%	62,10%
<u>Saint Vincent and the Grenadines</u>	7,10%	17,40%	75,50%
<u>Jamaica</u>	7%	21,10%	71,90%
<u>Liechtenstein</u>	7%	41%	52%
<u>Bosnia and Herzegovina</u>	6,80%	28,90%	64,30%
<u>Grenada</u>	6,80%	15,50%	77,70%
<u>Turkey (Turkiye)</u>	6,80%	32,30%	60,70%
<u>Ecuador</u>	6,70%	32,90%	60,40%
<u>Namibia</u>	6,70%	26,30%	67%
<u>Brazil</u>	6,60%	20,70%	72,70%
<u>Eswatini</u>	6,50%	45%	48,60%
<u>World</u>	6,40%	30%	63%
<u>Uruguay</u>	6,20%	24,10%	69,70%
<u>Azerbaijan</u>	6,10%	53,50%	40,40%
<u>Nauru</u>	6,10%	33%	60,80%
<u>Iceland</u>	5,80%	19,70%	74,60%
<u>Lesotho</u>	5,80%	39,20%	54,90%
<u>New Zealand</u>	5,70%	21,50%	72,80%
<u>Dominican Republic</u>	5,60%	33%	61,40%
<u>Costa Rica</u>	5,50%	20,60%	73,90%
<u>Cook Islands</u>	5,10%	12,70%	82,10%
<u>Gabon</u>	5%	44,70%	50,40%
<u>Kazakhstan</u>	4,70%	34,10%	61,20%
<u>Russia</u>	4,70%	32,40%	62,30%
<u>Venezuela</u>	4,70%	40,40%	54,90%
<u>Jordan</u>	4,50%	28,80%	66,60%
<u>Marshall Islands</u>	4,40%	9,90%	85,70%
<u>Bulgaria</u>	4,30%	28%	67,40%
<u>Chile</u>	4,20%	32,80%	63%
<u>Romania</u>	4,20%	33,20%	62,60%
<u>Greece</u>	4,10%	16,90%	79,10%
<u>Cuba</u>	4%	22,70%	73,40%
<u>Mauritius</u>	4%	21,80%	74,10%

<i>Країна</i>	<i>Сільське господарство</i>	<i>Промисловість</i>	<i>Послуги</i>
<u>Hungary</u>	3,90%	31,30%	64,80%
<u>Latvia</u>	3,90%	22,40%	73,70%
<u>Lebanon</u>	3,90%	13,10%	83%
<u>Slovakia</u>	3,80%	35%	61,20%
<u>Croatia</u>	3,70%	26,20%	70,10%
<u>Australia</u>	3,60%	25,30%	71,20%
<u>Mexico</u>	3,60%	31,90%	64,50%
<u>Lithuania</u>	3,50%	29,40%	67,20%
<u>Iraq</u>	3,30%	51%	45,80%
<u>Anguilla</u>	3%	10,50%	86,40%
<u>Gaza Strip</u>	3%	21,10%	75%
<u>Guernsey</u>	3%	10%	87%
<u>Maldives</u>	3%	16%	81%
<u>Palau</u>	3%	19%	78%
<u>Saint Lucia</u>	2,90%	14,20%	82,80%
<u>West Bank</u>	2,90%	19,50%	77,60%
<u>Estonia</u>	2,80%	29,20%	68,10%
<u>South Africa</u>	2,80%	29,70%	67,50%
<u>Finland</u>	2,70%	28,20%	69,10%
<u>Saudi Arabia</u>	2,60%	44,20%	53,20%
<u>Spain</u>	2,60%	23,20%	74,20%
<u>Equatorial Guinea</u>	2,50%	54,60%	42,90%
<u>French Polynesia</u>	2,50%	13%	84,50%
<u>Seychelles</u>	2,50%	13,80%	83,70%
<u>Djibouti</u>	2,40%	17,30%	80,20%
<u>Israel</u>	2,40%	26,50%	69,50%
<u>Panama</u>	2,40%	15,70%	82%
<u>Poland</u>	2,40%	40,20%	57,40%
<u>Bahamas, The</u>	2,30%	7,70%	90%
<u>Czechia</u>	2,30%	36,90%	60,80%
<u>Norway</u>	2,30%	33,70%	64%
<u>Korea, South</u>	2,20%	39,30%	58,30%
<u>Portugal</u>	2,20%	22,10%	75,70%
<u>Italy</u>	2,10%	23,90%	73,90%
<u>Cyprus</u>	2%	12,50%	85,50%
<u>Montserrat</u>	1,90%	7,80%	90,30%
<u>Antigua and Barbuda</u>	1,80%	20,80%	77,30%
<u>Botswana</u>	1,80%	27,50%	70,60%
<u>Oman</u>	1,80%	46,40%	51,80%
<u>Slovenia</u>	1,80%	32,20%	65,90%
<u>Taiwan</u>	1,80%	36%	62,10%
<u>France</u>	1,70%	19,50%	78,80%
<u>Northern Mariana Islands</u>	1,70%	58,10%	40,20%
<u>Canada</u>	1,60%	28,20%	70,20%
<u>European Union</u>	1,60%	25,10%	70,90%
<u>Netherlands</u>	1,60%	17,90%	70,20%
<u>Sweden</u>	1,60%	33%	65,40%
<u>Barbados</u>	1,50%	9,80%	88,70%

<i>Країна</i>	<i>Сільське господарство</i>	<i>Промисловість</i>	<i>Послуги</i>
<u>New Caledonia</u>	1,40%	26,40%	72,10%
<u>Austria</u>	1,30%	28,40%	70,30%
<u>Denmark</u>	1,30%	22,90%	75,80%
<u>Libya</u>	1,30%	52,30%	46,40%
<u>Brunei</u>	1,20%	56,60%	42,30%
<u>Ireland</u>	1,20%	38,60%	60,20%
<u>Japan</u>	1,10%	30,10%	68,70%
<u>Malta</u>	1,10%	10,20%	88,70%
<u>Saint Kitts and Nevis</u>	1,10%	30%	68,90%
<u>Isle of Man</u>	1%	13%	86%
<u>Saint Martin</u>	1%	15%	84%
<u>Bermuda</u>	0,90%	5,30%	93,80%
<u>United Arab Emirates</u>	0,90%	49,80%	49,20%
<u>United States</u>	0,90%	19,10%	80%
<u>Puerto Rico</u>	0,80%	50,10%	49,10%
<u>Belgium</u>	0,70%	22,10%	77,20%
<u>Curacao</u>	0,70%	15,50%	83,80%
<u>Germany</u>	0,70%	30,70%	68,60%
<u>Switzerland</u>	0,70%	25,60%	73,70%
<u>United Kingdom</u>	0,70%	20,20%	79,20%
<u>Turks and Caicos Islands</u>	0,50%	8,90%	90,60%
<u>Aruba</u>	0,40%	33,30%	66,30%
<u>Kuwait</u>	0,40%	58,70%	40,90%
<u>Sint Maarten</u>	0,40%	18,30%	81,30%
<u>Trinidad and Tobago</u>	0,40%	47,80%	51,70%
<u>Bahrain</u>	0,30%	39,30%	60,40%
<u>Cayman Islands</u>	0,30%	7,40%	92,30%
<u>Luxembourg</u>	0,30%	12,80%	86,90%
<u>British Virgin Islands</u>	0,20%	6,80%	93,10%
<u>Qatar</u>	0,20%	50,30%	49,50%
<u>Hong Kong</u>	0,10%	7,60%	92,30%
<u>San Marino</u>	0,10%	39,20%	60,70%
<u>Gibraltar</u>	0%	0%	100%
<u>Macao</u>	0%	6,30%	93,70%
<u>Monaco</u>	0%	14%	86%
<u>Singapore</u>	0%	24,80%	75,20%

Джерело: складено автором на основі [73]

Додаток Б

Основні економічні показники України

	Середній 2009-18 рр	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Зростання реального ВВП				
Світ	3.2	2.8	-3,4	5.6
OECD	1.6	1.7	-4,7	5.3
Сполучені Штати	1.8	2.3	-3,4	5.6
зона євро	0,8	1.6	-6,5	5.2
Японія	0,7	0,0	-4,6	1.8
Не член ОЕСР	4.9	3.7	-2,2	5.8
Аргентина	1.0	-2,0	-9,9	8.0
Бразилія	1.3	1.4	-4,4	5.0
Китай	8.0	6.0	2.3	8.1
Індія	7.0	4.0	-7,3	9.4
Індонезія	5.4	5.0	-2,1	3.3
Південна Африка	1.6	0,1	-6,4	5.2
зона ОЕСР				
Рівень безробіття	7.3	5.4	7.1	6.2
Інфляція	1.6	1.9	1.5	3.5
Зростання світової реальної торгівлі	3.6	1.4	-8,4	9.3

Джерело: [83]

Додаток В

Динаміка ринків основних сільськогосподарських культур

Рис. В.1. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку пшениці, 2019-2023 рр.

Рис. В.2. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку пшениці, 2019-2023 рр.

Джерело: *Grains and Oilseeds Index (GOI)* [80]

Рис. В.3. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку кукурудзи, 2019-2023 рр.

Рис. В.4. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку кукурудзи, 2019-2023 рр.

Джерело: *Grains and Oilseeds Index (GOI)* [77]

Рис. В.5. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку рису, 2019-2023 рр.

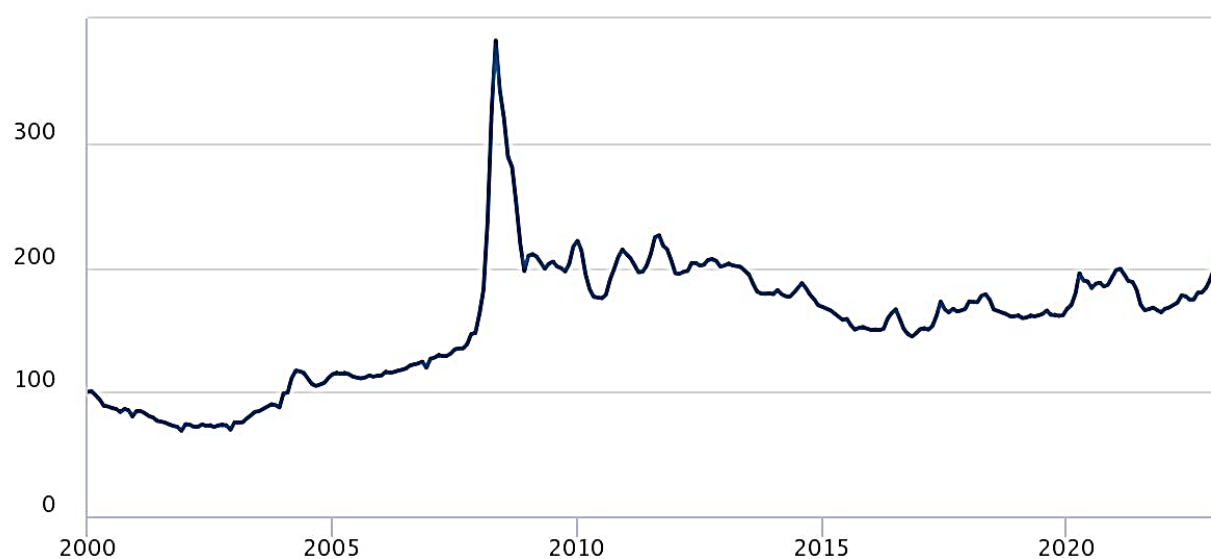

Рис. В.6. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку рису, 2019-2023 рр.

Джерело: *Grains and Oilseeds Index (GOI)* [78]

Рис. В.7. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку пшениці, 2019-2023 рр.

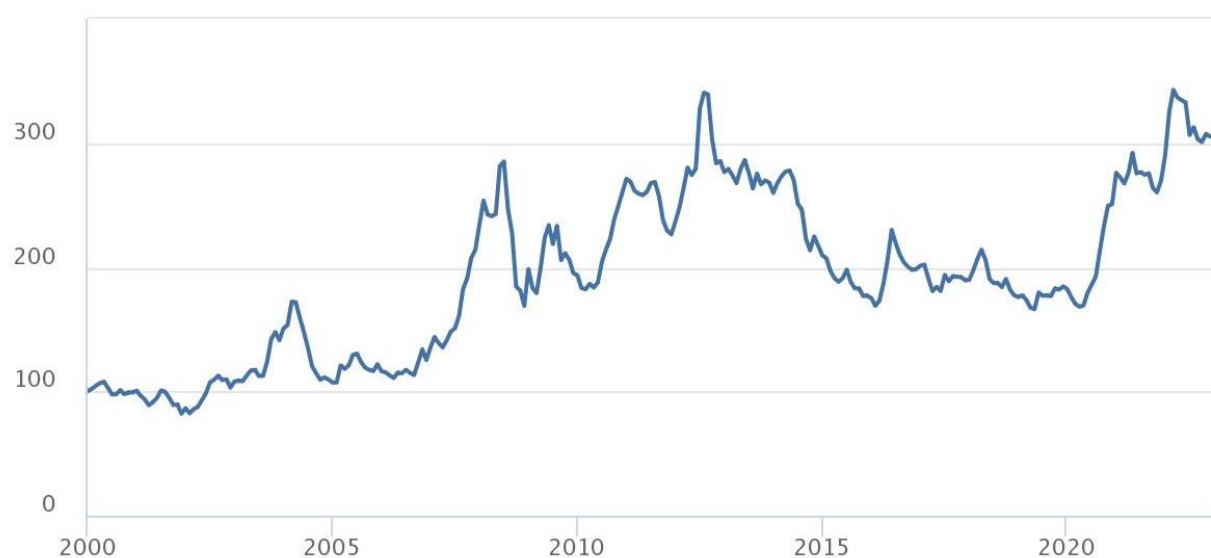

Рис. В.8. Динаміка Індексу зернових та олійних культур ((GOI) для ринку пшениці, 2019-2023 рр.

Джерело: *Grains and Oilseeds Index (GOI)* [79]

Додаток Д

**Перелік нормативно-правових документів ЄС щодо функціонування
аграрних ринків та ринків продовольства**

<i>Вид регулювання</i>	<i>Нормативні акти (мовою оригіналу)</i>
1. Делеговане регулювання	1. Commission Delegated Regulation (EU) No <u>1263/2014</u> of 26 November 2014 providing for temporary exceptional aid to milk producers in Estonia, Latvia and Lithuania 2. Commission Delegated Regulation (EU) No <u>611/2014</u> of 11 March 2014 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the support programmes for the olive-oil and table-olives sector 3. Commission Delegated Regulation (EU) No <u>880/2012</u> of 28 June 2012 supplementing Council Regulation (EC) No 1234/2007 as regards transnational cooperation and contractual negotiations of producer organisations in the milk and milk products sector 4. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2015/1366</u> of 11 May 2015 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to aid in the apiculture sector 5. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2015/1853</u> of 15 October 2015 providing for temporary exceptional aid to farmers in the livestock sectors 6. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2016/1149</u> of 15 April 2016 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the national support programmes in the wine sector and amending Commission Regulation (EC) No 555/2008 7. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2016/1237</u> of 18 May 2016 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to the rules for applying the system of import and export licences and supplementing Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to the rules on the release and forfeit of securities lodged for such licences, amending Commission Regulations (EC) No 2535/2001, (EC) No 1342/2003, (EC) No 2336/2003, (EC) No 951/2006, (EC) No 341/2007 and (EC) No 382/2008 and repealing Commission Regulations (EC) No 2390/98, (EC) No 1345/2005, (EC) No 376/2008 and (EC) No 507/2008 8. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2016/1238</u> of 18 May 2016 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to public intervention and aid for private storage 9. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2016/232</u> of 15 December 2015 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to certain aspects of producer cooperation 10. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2017/1182</u> of 20 April 2017 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the Union scales for the classification of beef, pig and sheep carcasses and as regards the reporting of market prices of certain categories of carcasses and live animals 11. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2017/1183</u> of 20 April 2017 on supplementing Regulations (EU) No 1307/2013 and (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to the notifications to the Commission of information and documents 12. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2017/40</u> of 3 November 2016 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament

<i>Вид регулювання</i>	<i>Нормативні акти (мовою оригіналу)</i>
	and of the Council with regard to Union aid for the supply of fruit and vegetables, bananas and milk in educational establishments and amending Commission Delegated Regulation (EU) No 907/2014 13. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2017/891</u> of 13 March 2017 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to the fruit and vegetables and processed fruit and vegetables sectors and supplementing Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to penalties to be applied in those sectors and amending Commission Implementing Regulation (EU) No 543/2011 14. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2018/273</u> of 11 December 2017 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the scheme of authorisations for vine plantings, the vineyard register, accompanying documents and certification, the inward and outward register, compulsory declarations, notifications and publication of notified information, and supplementing Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the relevant checks and penalties, amending Commission Regulations (EC) No 555/2008, (EC) No 606/2009 and (EC) No 607/2009 and repealing Commission Regulation (EC) No 436/2009 and Commission Delegated Regulation (EU) 2015/560 15. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2019/33</u> of 17 October 2018 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards applications for protection of designations of origin, geographical indications and traditional terms in the wine sector, the objection procedure, restrictions of use, amendments to product specifications, cancellation of protection, and labelling and presentation 16. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2019/934</u> of 12 March 2019 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards wine-growing areas where the alcoholic strength may be increased, authorised oenological practices and restrictions applicable to the production and conservation of grapevine products, the minimum percentage of alcohol for by-products and their disposal 17. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2020/1275</u> of 6 July 2020 amending Delegated Regulation (EU) 2020/592 on temporary exceptional measures derogating from certain provisions of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council to address the market disturbance in the fruit and vegetables and wine sectors caused by the COVID-19 pandemic 18. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2020/1987</u> of 14 July 2020 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the lodging and release of securities in the administration of tariff quotas based on the chronological order of the submission of applications 19. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2020/419</u> of 30 January 2020 derogating from Delegated Regulation (EU) 2016/1149 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the national support programmes in the wine sector 20. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2020/591</u> of 30 April 2020 opening a temporary exceptional private storage aid scheme for certain cheeses and fixing the amount of aid in advance 21. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2020/592</u> of 30 April 2020 on

<i>Вид регулювання</i>	<i>Нормативні акти (мовою оригіналу)</i>
	temporary exceptional measures derogating from certain provisions of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council to address the market disturbance in the fruit and vegetables and wine sectors caused by the COVID-19 pandemic and measures linked to it 22. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2020/743</u> of 30 March 2020 amending Delegated Regulation (EU) 2017/891 as regards the calculation of the value of marketed production of producer organisations in the fruit and vegetables sector 23. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2020/760</u> of 17 December 2019 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the rules for the administration of import and export tariff quotas subject to licences and supplementing Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the lodging of securities in the administration of tariff quotas 24. Commission Delegated Regulation (EU) <u>2020/884</u> of 4 May 2020 derogating in respect of the year 2020 from Delegated Regulation (EU) 2017/891 as regards the fruit and vegetables sector and from Delegated Regulation (EU) 2016/1149 as regards the wine sector in connection with the COVID-19 pandemic
2. Регулювання щодо впровадження	1. Commission Implementing Decision (EU) <u>2019/974</u> of 12 June 2019 approving the national programmes to improve the production and marketing of apiculture products submitted by the Member States under Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council 2. Commission Implementing Regulation (EU) No <u>29/2012</u> of 13 January 2012 on marketing standards for olive oil 3. Commission Implementing Regulation (EU) No <u>511/2012</u> of 15 June 2012 on notifications concerning producer and interbranch organisations and contractual negotiations and relations provided for in Council Regulation (EC) No 1234/2007 in the milk and milk products sector 4. Commission Implementing Regulation (EU) No <u>543/2011</u> of 7 June 2011 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EC) No 1234/2007 in respect of the fruit and vegetables and processed fruit and vegetables sectors 5. Commission Implementing Regulation (EU) No <u>615/2014</u> of 6 June 2014 laying down detailed rules for the application of Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council in respect of work programmes to support the olive oil and table olives sectors 6. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2015/1368</u> of 6 August 2015 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to aid in the apiculture sector 7. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2016/1150</u> of 15 April 2016 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the national support programmes in the wine sector 8. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2016/1239</u> of 18 May 2016 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to the system of import and export licences 9. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2016/1240</u> of 18 May 2016 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the

<i>Вид регулювання</i>	<i>Нормативні акти (мовою оригіналу)</i>
	European Parliament and of the Council with regard to public intervention and aid for private storage 10. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2017/1185</u> of 20 April 2017 laying down rules for the application of Regulations (EU) No 1307/2013 and (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards notifications to the Commission of information and documents and amending and repealing several Commission Regulations 11. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2017/39</u> of 3 November 2016 on rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to Union aid for the supply of fruit and vegetables, bananas and milk in educational establishments 12. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2017/892</u> of 13 March 2017 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council with regard to the fruit and vegetables and processed fruit and vegetables sectors 13. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2018/1507</u> of 10 October 2018 on exceptional market support measures for the eggs and poultrymeat sectors in Poland 14. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2018/274</u> of 11 December 2017 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the scheme of authorisations for vine plantings, certification, the inward and outward register, compulsory declarations and notifications, and of Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the relevant checks, and repealing Commission Implementing Regulation (EU) 2015/561 15. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2019/2163</u> of 17 December 2019 fixing the trigger volumes for the years 2020 and 2021 for the purposes of possible application of additional import duties on certain fruit and vegetables 16. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2019/34</u> of 17 October 2018 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards applications for protection of designations of origin, geographical indications and traditional terms in the wine sector, the objection procedure, amendments to product specifications, the register of protected names, cancellation of protection and use of symbols, and of Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council as regards an appropriate system of checks 17. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2019/935</u> of 16 April 2019 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards analysis methods for determining the physical, chemical and organoleptic characteristics of grapevine products and notifications of Member States decisions concerning increases in natural alcoholic strength 18. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/1028</u> of 15 July 2020 fixing the closing date for the submission of applications for private storage aid for fresh or chilled meat of bovine animals aged eight months or more under Implementing Regulation (EU) 2020/596 19. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/1029</u> of 15 July 2020 fixing the closing date for the submission of applications for private storage aid for sheepmeat and goatmeat under Implementing Regulation (EU) 2020/595

Вид регулювання	Нормативні акти (мовою оригіналу)
	20. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/133</u> of 30 January 2020 derogating from Commission Implementing Regulation (EU) 2016/1150 laying down rules for the application of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the national support programmes in the wine sector 21. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/1988</u> of 11 November 2020 laying down rules for the application of Regulations (EU) No 1308/2013 and (EU) No 510/2014 of the European Parliament and of the Council as regards the administration of import tariff quotas in accordance with the ‘first come, first served’ principle 22. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/593</u> of 30 April 2020 authorising agreements and decisions on market stabilisation measures in the potatoes sector 23. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/594</u> of 30 April 2020 authorising agreements and decisions on market stabilisation measures in the live trees and other plants, bulbs, roots and the like, cut flowers and ornamental foliage sector 24. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/595</u> of 30 April 2020 granting aid for private storage for sheepmeat and goatmeat and fixing the amount of the aid in advance 25. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/596</u> of 30 April 2020 granting aid for private storage for fresh and chilled meat of bovine animals aged eight months or more and fixing the amount of aid in advance 26. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/597</u> of 30 April 2020 granting aid for private storage for butter and fixing the amount of aid in advance 27. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/598</u> of 30 April 2020 granting aid for private storage for skimmed milk powder and fixing the amount of aid in advance 28. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/599</u> of 30 April 2020 authorising agreements and decisions on the planning of production in the milk and milk products sector 29. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/600</u> of 30 April 2020 derogating from Implementing Regulation (EU) 2017/892, Implementing Regulation (EU) 2016/1150, Implementing Regulation (EU) No 615/2014, Implementing Regulation (EU) 2015/1368 and Implementing Regulation (EU) 2017/39 as regards certain measures to address the crisis caused by the COVID-19 pandemic 30. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/601</u> of 30 April 2020 on emergency measures derogating from Articles 62 and 66 of Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the validity of vine planting authorisations and the grubbing up in case of anticipated replanting 31. Commission Implementing Regulation (EU) <u>2020/761</u> of 17 December 2019 laying down rules for the application of Regulations (EU) No 1306/2013, (EU) No 1308/2013 and (EU) No 510/2014 of the European Parliament and of the Council as regards the management system of tariff quotas with licences
3. Загальне галузеве регулювання	та 1. Commission Regulation (EC) No <u>1299/2007</u> of 6 November 2007 on the recognition of producer groups for hops (Codified version) 2. Commission Regulation (EC) No <u>1850/2006</u> of 14 December 2006 laying down detailed rules for the certification of hops and hop products

<i>Вид регулювання</i>	<i>Нормативні акти (мовою оригіналу)</i>
	3. Commission Regulation (EC) No <u>543/2008</u> of 16 June 2008 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EC) No 1234/2007 as regards the marketing standards for poultrymeat 4. Commission Regulation (EC) No <u>566/2008</u> of 18 June 2008 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EC) No 1234/2007 as regards the marketing of the meat of bovine animals aged 12 months or less 5. Commission Regulation (EC) No <u>589/2008</u> of 23 June 2008 laying down detailed rules for implementing Council Regulation (EC) No 1234/2007 as regards marketing standards for eggs 6. Commission Regulation (EC) No <u>617/2008</u> of 27 June 2008 laying down detailed rules for implementing Regulation (EC) No 1234/2007 as regards marketing standards for eggs for hatching and farmyard poultry chicks 7. Commission Regulation (EC) No <u>967/2006</u> of 29 June 2006 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EC) No 318/2006 as regards sugar production in excess of the quota 8. Commission Regulation (EEC) No <u>2568/91</u> of 11 July 1991 on the characteristics of olive oil and olive-residue oil and on the relevant methods of analysis 9. Commission Regulation (EU) No <u>133/2011</u> of 14 February 2011 establishing the standard import values for determining the entry price of certain fruit and vegetables 10. Commission Regulation (EU) No <u>642/2010</u> of 20 July 2010 on rules of application (cereal sector import duties) for Council Regulation (EC) No 1234/2007 11. Commission Regulation (EU) No <u>738/2010</u> of 16 August 2010 laying down detailed rules on payments to German producer organisations in the hops sector

Джерело: узагальнено на основі [100]

Додаток Е

Україна: Оцінки підтримки сільського господарства, млн. дол. США

	2000-02	2019-21	2019 рік	2020 рік	2021p
Загальна вартість продукції (на виході ферми)	9 619	40 481	35 426	34 579	51 437
з них: частка товарів MPS (%)	86,77	84,88	84,45	84,74	85,44
Загальна вартість споживання (біля воріт ферми)	8 841	26 998	25 202	24 112	31 680
Оцінка підтримки виробника (PSE)	24	699	1 018	490	590
Підтримка на основі товарної продукції	-443	376	684	184	261
Підтримка ринкових цін ¹	-560	376	684	184	261
Підтримка позитивної ринкової ціни	389	600	891	359	551
Підтримка негативної ринкової ціни	-948	-224	-207	-175	-289
Виплати по виробітку	116	0	0	0	0
Платежі на основі вхідних витрат	203	135	120	135	150
На основі використання змінних вхідних даних	169	37	23	39	48
із вхідними обмеженнями	0	0	0	0	0
На основі накопичення основного капіталу	31	98	97	95	102
із вхідними обмеженнями	0	0	0	0	0
На основі внутрішньогосподарських послуг	2	0	0	0	1
із вхідними обмеженнями	0	0	0	0	0
Платежі на основі поточних A/An/R/I, необхідне виробництво	265	188	214	172	178
На підставі надходжень / доходів	265	161	166	160	158
На основі посівної площі / кількості тварин	0	27	48	12	20
із вхідними обмеженнями	0	0	0	0	0
Платежі на основі непоточних A/An/R/I, необхідне виробництво	0	0	0	0	0
Платежі на основі непоточних A/An/R/I, виробництво не вимагається	0	0	0	0	0

Зі змінними ставками оплати	0	0	0	0	0
з товарними винятками	0	0	0	0	0
З фіксованими ставками оплати	0	0	0	0	0
з товарними винятками	0	0	0	0	0
Розрахунки за нетоварними критеріями	0	0	0	0	0
На основі довгострокового вибуття ресурсів	0	0	0	0	0
На основі конкретної нетоварної продукції	0	0	0	0	0
Виходячи з інших нетоварних критеріїв	0	0	0	0	0
Різні платежі	0	0	0	0	0
Відсоток PSE (%)	0,26	1.70	2,85	1.41	1.14
Виробник NPC (коеф.)	0,95	1.01	1.02	1.01	1.01
Виробник NAC (коеф.)	1,00	1.02	1.03	1.01	1.01
Оцінка підтримки загального обслуговування (GSSE)	121	238	222	224	268
Система аграрних знань та інновацій	51	71	68	71	75
Перевірка та контроль	26	152	138	141	177
Розвиток і підтримка інфраструктури	36	4	6	2	5
Маркетинг і просування	1	0	0	0	0
Вартість державних акцій	1	2	4	3	0
Різне	7	8	6	7	10
Відсоток GSSE (% TSE)	..	25.53	17.90	31.32	31.22
Оцінка підтримки споживачів (CSE)	408	-367	-694	-192	-214
Трансферти виробникам від споживачів	501	-333	-632	-174	-194
Інші перекази від споживачів	-38	-30	-56	-17	-17
Трансферти споживачам від платників податків	0	0	0	0	0
Надлишкова вартість корму	-55	-3	-6	-1	-3
Відсоток CSE (%)	4.58	-1,34	-2,75	-0,80	-0,68
Споживацький NPC (коеф.)	0,95	1.01	1.03	1.01	1.01
NAC споживача (коеф.)	0,96	1.01	1.03	1.01	1.01
Загальна оцінка підтримки (TSE)	145	937	1 240	714	858

Перекази від споживачів	-463	363	688	191	211
Перекази від платників податків	646	604	608	540	664
Доходи бюджету	-38	-30	-56	-17	-17
Відсоток TSE (% ВВП)	0,38	0,58	0,81	0,46	0,49
Загальна оцінка бюджетної підтримки (TBSE)	705	561	556	530	596
Відсоток TBSE (% ВВП)	1.83	0,35	0,36	0,34	0,34
Дефлятор ВВП (2000-02=100)	100	1 492	1 423	1 562	..
Курс обміну (національна валюта за долар)	5.38	26.70	25.85	26.96	27.29

Примітка: P – тимчасово. NPC – номінальний коефіцієнт захисту. NAC – номінальний коефіцієнт допомоги. A/An/R/I – посівна площа/кількість тварин/надходження/дохід

Товари MPS для України це: пшениця, кукурудза, жито, ячмінь, овес, соняшник, цукор, картопля, молоко, яловичина та телятина, свинина, птиця та яйця.

Джерело: ОЕСР [54]

Додаток Ж

Список товарів, експортованих Україною у 2021 році (на рівні 6-значного кодування)

Код ГС	Назва продукту (мовою оригіналу HS)	Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)	Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)	Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)	Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)	Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)	Частка у світовому експорті (%)	Місце як експортера	Середня відстань країн- імпортерів (км)	Концентрація країн- імпортерів
TOTAL	All products	65,870,276	-4,092,540	9	33	4	0.3	48	3,093	0.04
	Agricultural products	26,749,803	19,314,319							
100590	Maize (excluding seed for sowing)	5,837,294	5,836,054	18	20	14	12	3	3,807	0.14
151211	Crude sunflower-seed or safflower oil	5,585,882	5,585,876	10	19	14	48.5	1	3,980	0.17
100199	Wheat and meslin (excluding seed for sowing, and durum wheat)	4,711,155	4,707,940	13	31	9	9	5	4,293	0.08
120510	"Low erucic acid rape or colza seeds ""yielding a fixed oil which has an erucic acid content . . .	1,330,113	1,257,743	9	35	5	10.2	3	2,223	0.19
230630	Oilcake and other solid residues, whether or not ground or in the form of pellets, resulting . . .	1,230,248	1,229,343	12	7	14	45.8	1	4,330	0.26
100390	Barley (excluding seed for sowing)	1,171,822	1,162,318	13	34	12	11.1	3	4,450	0.32
151219	Sunflower-seed or	724,691	724,663	18	18	12	13.3	2	4,159	0.03

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	safflower oil and their fractions, whether or not refined, but not chemically ...									
120190	Soya beans, whether or not broken (excluding seed for sowing)	621,320	620,737	-12	-10	8	0.8	7	1,559	0.15
020714	Frozen cuts and edible offal of fowls of the species Gallus domesticus	367,271	318,191	17	27	4	2.4	8	2,939	0.09
240220	Cigarettes, containing tobacco	326,207	295,396	1	5	-4	1.6	15	3,845	0.15
150710	Crude soya-bean oil, whether or not degummed	278,615	278,615	22	25	12	2	10	1,998	0.51
230400	Oilcake and other solid residues, whether or not ground or in the form of pellets, resulting ...	261,341	259,138	23	16	7	0.8	12	871	0.27
020712	Frozen fowls of the species Gallus domesticus, not cut in pieces	231,133	230,126	17	22	1	7.1	3	2,884	0.3
170490	Sugar confectionery not containing cocoa,	200,036	134,696	15	18	3	1.6	16	2,037	0.05

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	incl. white chocolate (excl. chewing gum)									
151411	"Low erucic acid rape or colza oil ""fixed oil which has an erucic acid content of < 2%"" , ...	169,188	169,175	26	60	17	2.9	8	2,409	0.28
040900	Natural honey	144,858	144,741	5	4	3	5.3	6	2,010	0.14
240319	Smoking tobacco, whether or not containing tobacco substitutes in any proportion (excluding ...	113,997	103,923	21	-2	-5	2.7	9	1,687	0.36
080232	Fresh or dried walnuts, shelled	106,676	106,408	0	21	-1	4.3	6	1,495	0.07
220210	Waters, incl. mineral and aerated, with added sugar, sweetener or flavour, for direct consumption ...	105,526	70,993	53	98	7	0.9	24	1,185	0.09
071310	"Dried, shelled peas ""Pisum sativum"" , whether or not skinned or split"	104,169	102,672	-9	11	3	4.3	4	4,095	0.07
180690	Chocolate and other preparations containing cocoa, in containers or	100,999	-1,125	-3	22	2	0.6	27	1,926	0.04

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	immediate packings of <= . . .									
020713	Fresh or chilled cuts and edible offal of fowls of the species Gallus domesticus	97,361	97,047	-1	36	4	1.5	13	1,459	0.4
081120	Frozen raspberries, blackberries, mulberries, loganberries, black-, white- or red currants . . .	93,267	92,023	51	112	13	5.7	4	1,301	0.32
020230	Frozen, boneless meat of bovine animals	93,147	85,935	11	54	12	0.3	27	4,647	0.4
190532	Waffles and wafers	91,158	75,352	39	56	7	1.7	14	2,126	0.14
190531	Sweet biscuits	87,936	59,208	6	12	3	0.9	25	1,849	0.05
081190	Frozen fruit and nuts, uncooked or cooked by steaming or boiling in water, whether or not sweetened . . .	84,985	76,355	19	36	13	2.1	15	1,445	0.17
200979	Apple juice, unfermented, Brix value > 20 at 20°C, whether or not containing added sugar or . . .	81,811	75,916	3	35	-1	4.6	6	5,312	0.21

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
230230	Bran, sharps and other residues of wheat, whether or not in the form of pellets, derived from	81,377	80,030	5	2	8	5.8	4	1,232	0.85
151790	Edible mixtures or preparations of animal or vegetable fats or oils and edible fraction	71,643	25,192	-3	16	6	1.1	16	1,973	0.06
190190	Malt extract; food preparations of flour, groats, meal, starch or malt extract, not containing . . .	67,666	39,352	-13	53	6	0.7	25	2,666	0.32
190590	Bread, pastry, cakes, biscuits and other bakers' wares, whether or not containing cocoa; communion . . .	55,893	-17,441	13	15	7	0.2	51	2,173	0.05
190230	Pasta, cooked or otherwise prepared (excluding stuffed)	54,859	52,392	14	26	10	1.2	19	1,588	0.11
200290	Tomatoes, prepared or preserved otherwise than by vinegar or acetic acid (excluding whole	54,180	50,808	7	-1	4	1.5	10	1,490	0.19
180632	Chocolate and other	47,870	19,671	13	3	6	0.8	27	1,636	0.06

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	preparations containing cocoa, in blocks, slabs or bars of <= 2 kg									
040721	Fresh eggs of domestic fowls, in shell (excluding fertilised for incubation)	47,382	46,647	-7	-51	-1	2.2	11	3,145	0.22
220860	Vodka	46,259	24,817	-5	13	-2	2.1	13	2,723	0.08
100829	Millet (excluding grain sorghum, and seed for sowing)	45,705	45,550	48	56	12	27	1	5,449	0.08
040510	Butter (excluding dehydrated butter and ghee)	44,104	11,012	-26	7	-1	0.6	19	1,765	0.16
220300	Beer made from malt	43,701	-27,106	9	-3	2	0.3	32	3,404	0.14
120600	Sunflower seeds, whether or not broken	39,944	-206,468	15	-39	8	0.8	19	1,407	0.2
210690	Food preparations, n.e.s.	39,626	-284,036	4	7	10	0.1	69	1,382	0.12
110812	Maize starch	38,369	36,902	19	37	9	3.3	8	6,129	0.07
230641	"Oilcake and other solid residues, whether or not ground or in the form of pellets, resulting ...	38,095	38,095	21	31	12	1	13	2,304	0.14

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
330499	Beauty or make-up preparations and preparations for the care of the skin (other than medicaments), ...	37,205	-156,064	7	41	14	0.1	57	1,571	0.14
040210	Milk and cream in solid forms, of a fat content by weight of <= 1,5%	36,142	23,167	-8	1	8	0.4	26	3,929	0.07
110100	Wheat or meslin flour	35,871	31,308	-19	-40	1	0.7	29	2,902	0.15
180310	Cocoa paste (excluding defatted)	35,569	-17,567	5	-14	5	1	14	1,231	0.51
230310	Residues of starch manufacture and similar residues	34,069	33,171	18	37	4	1.7	11	1,362	0.28
180631	Chocolate and other preparations containing cocoa, in blocks, slabs or bars of <= 2 kg, filled	31,519	-49,037	18	19	2	0.6	31	1,523	0.09
330300	Perfumes and toilet waters (excluding aftershave lotions, personal deodorants and hair lotions)	29,083	-79,623	-6	74	2	0.1	40	1,781	
120590	"High erucic rape or colza seeds ""yielding a fixed oil which has an erucic	28,895	28,697	38	47	15	2.3	13	2,713	0.24

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	acid content of . . .									
210390	Preparations for sauces and prepared sauces; mixed condiments and seasonings (excluding soya . . .	28,722	-37,933	12	23	8	0.2	51	2,630	0.07
210112	Preparations with a basis of extracts, essences or concentrates of coffee or with a basis of . . .	28,218	20,946	20	19	5	1.2	21	1,329	0.16
430110	Raw furskins of mink, whole, with or without heads, tails or paws	25,648	25,648	15	33	-18	2.3	7	1,906	0.62
120799	Oil seeds and oleaginous fruits, whether or not broken (excluding edible nuts, olives, soya . . .	25,366	23,530	1	43	5	2.7	11	1,344	0.12
010229	Live cattle (excluding pure-bred for breeding)	25,215	25,214	-6	-15	2	0.4	33	2,047	0.2
230320	Beet-pulp, bagasse and other waste of sugar manufacture	24,250	24,239	14	10	5	3.7	6	4,274	0.19
220299	Non-alcoholic beverages (excl.	23,342	6,111	0	22	7	0.2	44	1,488	0.14

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	water, fruit or vegetable juices, milk and beer)									
110710	Malt (excluding roasted)	22,646	9,389	-18	-28	2	0.6	24	2,360	0.14
040410	Whey and modified whey, whether or not concentrated or containing added sugar or other sweetening . . .	22,012	15,682	-1	3	5	0.5	24	6,335	0.16
220710	Undenatured ethyl alcohol, of actual alcoholic strength of >= 80%	21,017	20,987	72	90	6	0.2	31	934	0.71
100290	Rye (excluding seed for sowing)	20,867	20,846	2	3,943	24	4.8	6	2,121	0.29
040690	"Cheese (excluding fresh cheese, incl. whey cheese, curd, processed cheese, blue-veined cheese	20,085	-125,425	-7	2	4	0.1	46	1,977	0.47
170199	Cane or beet sugar and chemically pure sucrose, in solid form (excluding cane and beet sugar . . .	19,910	-953	-48	-66	-1	0.2	53	1,933	0.09
210210	Active yeasts	19,861	15,455	7	-8	5	1.2	19	1,385	0.11
121190	Plants, parts of	19,415	15,092	2	8	5	0.5	36	1,634	0.15

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	plants, incl. seeds and fruits, used primarily in perfumery, in pharmacy or ...									
210500	Ice cream and other edible ice, whether or not containing cocoa	18,709	9,550	14	18	7	0.4	37	1,768	0.1
110429	Grains of cereals, hulled, pearled, sliced, kibbled or otherwise worked (excluding rolled, ...	18,461	-2,167	15	22	9	4.9	6	2,753	0.1
140490	Vegetable products n.e.s	17,461	16,206	8	-62	16	1.6	12	1,112	0.73
100510	Maize seed for sowing	17,292	-70,919	7	29	3	0.6	24	988	0.26
220830	Whiskies	15,437	-80,306	-5	45	-1	0.1	27	1,310	
210320	Tomato ketchup and other tomato sauces	15,212	10,396	4	2	4	0.7	24	1,011	0.18
230910	Dog or cat food, put up for retail sale	14,759	-165,227	35	30	13	0.1	47	1,384	0.11
080810	Fresh apples	14,688	9,872	12	52	0	0.2	31	2,744	0.11
120400	Linseed, whether or not broken	14,297	13,714	-7	171	10	1.1	12	2,438	0.08
170230	Glucose in solid form and glucose syrup, not containing added flavouring or	13,535	6,805	7	-30	4	0.6	22	5,696	0.18

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	colouring matter . . .									
330590	Preparations for use on the hair (excluding shampoos, preparations for permanent waving	13,525	-75,829	-6	4	4	0.1	52	1,417	0.14
100790	Grain sorghum (excluding for sowing)	13,211	13,211	-9	-36	18	0.4	8	2,110	0.22
150190	Poultry fat, rendered or otherwise extracted	12,937	11,860	50	121	15	4.5	9	992	0.63
071320	"Dried, shelled chickpeas ""garbanzos"", whether or not skinned or split"	12,583	12,500	38	-17	-17	0.7	15	3,008	0.15
120750	Mustard seeds, whether or not broken	12,529	10,240	-6	-1	6	3.8	7	1,980	0.19
020220	Frozen bovine cuts, with bone in (excluding carcasses and half-carcasses)	12,181	12,175	-8	-13	8	0.5	20	2,085	0.28
151710	Margarine (excluding liquid)	11,488	8,266	-9	39	5	0.6	29	1,247	0.12
040221	Milk and cream in solid forms, of a fat content by weight of	11,447	8,432	-3	37	4	0.1	36	2,085	0.18

<i>Код ГС</i>	<i>Назва продукту (мовою оригіналу HS)</i>	<i>Експортована вартість у 2021 році (тис. дол. США)</i>	<i>Торговельний баланс 2021 (тис. дол. США)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2017-2021 роками (% річних)</i>	<i>Щорічне зростання вартості між 2020-2021 роками (% річних)</i>	<i>Річний приріст світового імпорту в 2017-2021 рр. (%, на рік)</i>	<i>Частка у світовому експорті (%)</i>	<i>Місце як експортера</i>	<i>Середня відстань країн- імпортерів (км)</i>	<i>Концентрація країн- імпортерів</i>
	> 1,5%, unsweetened									
120991	Vegetable seeds, for sowing	11,188	-18,052	-4	-26	3	0.2	29	1,335	0.19
151521	Crude maize oil	11,006	11,005	19	27	0	3	7	1,372	0.4
110313	"Groats and meal of maize ""corn"""	10,963	10,940	14	31	3	2.2	13	4,250	0.08
230990	Preparations of a kind used in animal feeding (excluding dog or cat food put up for retail . . .	10,710	-126,053	9	-17	6	0.1	71	2,099	0.1
200520	Potatoes, prepared or preserved otherwise than by vinegar or acetic acid (excluding frozen)	10,350	1,143	-15	37	3	0.4	37	950	0.18

Джерело: [95]

Анотація

**Ейсмонт Є.С. «Місце України на міжнародних аграрних ринках» –
Рукопис.**

Бакалаврська робота студента 4-го курсу денної форми навчання на здобуття освітнього рівня бакалавра спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». Державний університет «Житомирська політехніка». Факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин, Житомир, 2023.

Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 98 сторінках друкованого тексту, у тому числі 13 таблиць, 14 рисунків, список використаних джерел налічує 99 найменувань.

У першому розділі «Теоретичні основи функціонування міжнародних аграрних ринків», розглянуто аграрний сектор як складову національної економіки, поняття та особливості розвитку міжнародних аграрних ринків, а також їх регулювання.

У другому розділі «Стан та тенденції розвитку міжнародних аграрних ринків та присутності на них України», було проаналізовано продуктове лідерство світової торгівлі продовольством, стан та розвиток аграрного сектору України її торгівлі на міжнародних аграрних ринках, міжнародну співпрацю України щодо експорту української аграрної продукції.

У третьому розділі «Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних аграрних ринках», було проаналізовано потенціал розвитку зовнішньої торгівлі України на міжнародних аграрних ринках, а також євроінтеграційні реформи для розширення присутності України на міжнародних аграрних ринках.

Ключові слова: *аграрна продукція, аграрні ринки, торгівля продовольством, аграрний експорт, міжнародна торгівля, міжнародні аграрні ринки*